DOĞAN KARDEŞ ■ SEÇME DENEMELER

Nurullah Ataç

Gene Yalnızlık

YKY
Yapı Kredi Yayınları

GENE YALNIZLIK

Seçme Denemeler

•

Nurullah Ataç

Nurullah Ataç'ın
YKY'deki kitapları:

Günlerin Getirdiği ~ Sözden Söze *(1998)*
Diyelim ~ Söz Arasında *(1998)*
Karalama Defteri Defteri ~ Ararken *(1998)*
Okuruma Mektuplar ~ Prospero ile Caliban *(1999)*
Günce - 1953 - 1955 *(2000)*
Günce - 1956 - 1957 *(2000)*
Dergilerde *(2000)*
Söyleşiler *(2000)*

Doğan Kardeş:
Gene Yalnızlık - Seçme Denemeler *(2011)*

NURULLAH ATAÇ

Gene Yalnızlık

Seçme Denemeler

Hazırlayan
Raşit Çavaş

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 3319
Doğan Kardeş - 313
—ilkgençlik—

Gene Yalnızlık / Nurullah Ataç
Hazırlayan: Raşit Çavaş

Kitap editörü: Raşit Çavaş

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

1. baskı: İstanbul, Nisan 2011
6. baskı: İstanbul, Şubat 2019
ISBN 978-975-08-1985-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7

Uçak Yolculuğu • 11
Kedi • 16
Klasik • 21
Sevgi Üzerine Sözler • 25
Aşk Şiiri İsteriz... • 29
Düşe Çağrı • 33
Cesaret İster... • 37
Değişme • 39
Şiir mi Güç, Nesir mi? • 43
Samimilik • 47
Gerçek ile Doğru • 50
Okumak • 54
İki Şair • 58
Gençlere Öğüt • 62
Yaşlılar, Gençler • 65
Okumak • 67
Yeni Yazı • 70
Daldan Dala • 74

Gene Yalnızlık • 78
Cânım!.. • 82
Kendini Beğenmek • 88
İstanbul • 93
Yeni Yıl • 98
Gelenek • 103

Nurullah Ataç Biyografisi • 107
Denemelerin Yer Aldığı Kitaplar • 111

Önsöz

Divan edebiyatını ve özellikle 18. ve 19. yüzyıl Fransız edebiyatını çok iyi bilen Ataç gençlik yıllarında R. de Gourmont, Sainte-Beuve, E. Faguet ve Hazlitt'ten etkilendi. Montaigne, A. Gide, P. Léautaud'yu kendine çok yakın bulmuştur; Léautaud'nun uzlaşmaz tavrı ile Ataç'ın kavgacı kişiliği arasında benzerlikler görülür. Montaigne, La Bruyère, Ronsard, Voltaire, Hugo, Stendhal, Balzac, Gide, Mallarmé, Verlaine, Rimbaud, Valéry, yazılarında sık sık görüşlerine başvurduğu Fransız yazarlardır. Özellikle 1940-55 yılları arasında Türk edebiyatının en etkili eleştirmeni olan Ataç, Türk edebiyatında önceleri "fenomen", giderek de tam bir "otorite" olarak anıldı. Dönemin genç şair ve yazarlarının hemen hemen tüm yazılarını, Ataç'ın ne düşüneceği, ne türden tepkiler vereceğini hesaplayarak kaleme aldığı, yayımladıkları yapıtları hakkında Ataç'ın değerlendirmesini bekledikleri söylenebilir. Ataç, sonunda, şiir, öykü ve oyun yazarlığıyla kavuşamadığı "ünlü olma" düşünü edebiyat ortamının en tepesine olanca karizmasıyla oturarak gerçekleştirmiştir. *Akşam*, *Hâkimiyet-i Milliye* (daha sonra *Ulus*), *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Son Posta*, *Haber*, *Akşam Postası*, *Son Havadis* gazetelerinde, *Yedigün*, *Yeni Adam*, *Yarım Ay*, *Pazar Postası*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Ülkü*, *Varlık*, *Türk Dili* gibi dergilerde yazdığı yazılarla edebiyat-sanat ortamına yön

vermeye çalıştı; gelenekle giriştiği savaşta genç şairlerin yanında yer aldı; özellikle 1945'ten sonraki yazılarında Türkçenin, Arapça-Farsça egemenliğinde kalan köhneleşmiş ve iletişim güçlüğü taşıyan yapı ve sözcüklerini reddederek, dildeki özleşmenin öncülüğünü üstlendi ve en ateşli savunucularından biri oldu.

Başta edebiyat-sanat olmak üzere, kültür ortamı ve giderek de tüm düşünce hayatının Doğu'dan kurtularak Batılılaşması, bu yolda, Batı yapıtlarının Türkçeye çevrilmesi; edebiyatın, geleneğin eski dilinden ve kalıplarından kurtularak yenileşmesi, genç sanatçıların desteklenerek toplumun benimseyip değer verdiği sanatçılar olarak tanınması, yeni sanatçılar yetiştirilmesine önayak olunması; genel anlamda edebiyat ve yazarlığın, süsten, yapmacık, özenti ve gösterişten arınarak, akıldan yana, açık ve anlaşılır bir kimlik kazanması; dilde özleşmesinin sağlanması ve Türkçenin benliğine kavuşturulması, yazı dilini konuşma dilinin imkânlarına açarak toplumun çeşitli kesimleri arasındaki iletişimsizlik engelinin aşılması; eleştirmenin, sanatçının kimi durumlarda sahip olamayacağı bilgi ve donanım eksiğini kapatarak ona yol ve yordam öğretmesi, "bilge" kişiliğiyle sanatçıya yol göstermesi, yazılarında sıklıkla savunduğu başlıca görüşler olmuştur.

İlk yazısının yayımlandığı 1921'den ölümüne kadar geçen 36 yıllık süre boyunca Ataç, başta şiir olmak üzere edebiyat, sanat, dil ve kültürün sorunları dendiğinde akla ilk gelen isim; görüş, düşünce ve tepkileri merakla beklenen tek kişi oldu. İlgi alanlarının çeşitliliği ve birikimindeki zenginlik göz önünde bulundurulduğunda asıl kimliği "kültür insanı" olarak belirginlik kazanan Ataç, dilden uygarlığa, ne kadar geniş bir çerçevede yazmış olursa olsun, onu oluşturan kimlikteki ağırlıklı pay edebiyatındır. Çağdaşlaşma ya da dönemin geçerli kavramlaştırmasına uygun olarak Batılılaşmanın yanında yer almış, edebiyattaki yeniliklerin en çetin savunucusu ve izleyicisi olmuştur. Özellikle, Garip şiirinin, eski şiirin kalıp-

larını kırmak, söz sanatlarını reddetmek ve Türk şiirinde serbest vezni egemen kılmak biçiminde yansıyan yenilikçi girişimini, peş peşe yazılarla, söz konusu akımın şairlerinden bile daha coşkulu bir tavırla savunmuş, Garip ya da Birinci Yeni akımının en büyük destekçisi olmuştur. Bunu, divan şiirinin "hazzı"na varmış, yazılarında sık sık divan şiirinden alıntılara yer veren bir kişi olmasına ve "yeni şiiri" pek de anlayamamasına rağmen yapar. Bir yandan divan şiirini saygıyla anıp överken, öte yandan bu şiirin çağı karşılayamayacağını söylemekten de geri durmaz. Divan şiiri sevgisini işlediği kimi yazılarında Fuzuli, Baki, Şeyh Galip, Nedim ve Naili gibi şairlerin büyüklüğünü vurgulamıştır. Ancak divan şiirinden sonraki dönemler (Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Âti), Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim'e kadar, boş bir bocalama evresidir. Ahmet Hâşim'i Batı şiirini Türk edebiyatına getiren ilk modern şair olarak değerlendirir. Yahya Kemal'e duyduğu hayranlığa rağmen "yeni şiir"in yanında yer alır; çünkü varoluşunu çağdaş, yenilikçi aydın kimliği belirlemektedir. Öyle ki, daha sonraki yıllarda "Garip Şiiri"ne bir tepki olarak gelişen İkinci Yeni akımının öncü örneklerini bile, söz konusu şiirlerdeki duyarlığı paylaşamamasına rağmen, girişimlerini övecek; İkinci Yeni'nin öncü şairlerinden Turgut Uyar'ı, ilk kitabı *Arz-ı Hal*'in "önsöz"ünü yazacak ölçüde gönülden destekleyecektir.

Türk edebiyatında, modern anlamda deneme türünde ürün veren ilk yazar olarak kabul edilen Ataç'ın seçmelerini zevkle okuyacaksınız.

Uçak Yolculuğu

Uçağa ilk binişim bundan on yedi, on sekiz yıl öncedir. Şimdi "uçak" diyoruz, o günlerde "tayyare" derdik. Daha bizde hava postaları kurulmamıştı; bir gün bilmem niçin bir Alaman yolcu uçağı Ankara'dan İstanbul'a uçacakmış, bana da bir yer verdiler. Pek sevindimdi. Arkadaşlardan yapma etme diye öğüt vermeğe kalkanlar oldu, dinlemedim. Nedense beni korkak bellemişlerdir, yanılıyorlar. Gücümün yetmiyeceğini bilirim de dövüşe gelemem, susarım; ama canım oldum bittim kıymetli değildir.

Yola çıkmadan bir gün önce Kemaleddin Kâmi ile oturmuş konuşuyorduk. Onun hiç izni yoktu, türlü şeyler anlatıp beni caydırmağa çalıştı. O sırada Yahya Kemal geldi. Beş dakika sonra Kemaleddin Kâmi ile aralarında bir çekişmedir başladı. Yahya Kemal tarih bilmenin iyiliklerini söylüyor, Kemaleddin de dünü bırakıp büğünle uğraşalım diyordu. Bu böyle belki iki saat sürdü; ben pek karışmadım, dinledim. İkisi de çok güzel şeyler söylediler ya, geçmiş gün, biri hatırımda kalmadı. Bir sonuca varmadan bıraktılar; çekişmenin de asıl sonucu olmıyanı tatlıdır. Sonra Kemaleddin Kâmi beni göstererek: "Şuna bir şey söylesenize! Tayyareye binecekmiş" dedi. Yahya Kemal bana döndü: "Böyledir bunlar", dedi, "tarihi de kabul etmezler, tayyareyi de."

Doğru söylemişti: tarihi bilen zamanın yeniliklerine şaşmaz, onları kabul eder.

Ertesi sabah bindim. Ne de güzel gündü! Saat dokuzda kalktık, on bire varmadan Yeşilköy'e konduk. Yukarılarda doğrusu o gün bir şey duymadım. Benim öyle kuvvetli bir iç hayatım mı yoktur, nedir? herkesin günlerce anlatacak "intibalar" topladıkları yolculuklardan ben ellerim boş dönerim. Havalara yükseldik, toprakları, suları yukarıdan gördük, sonra indik. Ne var bunda uzun uzun anlatılacak? Yolculardan bir kız, Yeşilköy üzerine gelince canı sıkılıp: "A! bitti!" dedi. Utanmasam ben de öyle bir şey derdim. Havalarda gitmek hoş oluyor, insan yol daha uzasa diyor. Uçağa ne zaman bindimse bu isteği duydum; oysa vapurda, tirende yorulur, sıkılırım.

Bilmem uçağa hiç bindiniz mi? Binmedinizse bir deneyin, bir daha tirenle, vapurla yolculuk etmek istemezsiniz, ikisini de artık pek eski, Nuh nebiden kalma birer taşıt saymağa başlarsınız. Uçağın korkulacak, insanın yüreğini hoplatacak bir şeyi yok. Biniyorsunuz, oturuyorsunuz, sanki büyükçe, daha rahat bir otomobildesiniz. Kalkıyor. Siz daha pek fark etmeden, ünlü komik şairimiz Ahmet Kutsi Tecer'in :

Haydi yiğit, haydi artık havalan

mısraını hatırlayıp söylemeden bir de bakıyorsunuz ki havalardasınız. (Bay Tecer'in o şiirleri tuhaflık olsun diye değil, dudaklarını uzatıp ciddi ciddi yazdığını söyliyenler var ama ben insanoğlunu sever, sayarım, öyle şeyleri gülmeden yazıp gülmeden okuyabileceğine inanmam.) Evet, bir de bakıyorsunuz ki havalardasınız. Uçak madem yükselmiş gidiyor, siz de anlıyorsunuz ki düşmesi için hiçbir sebep yoktur; içiniz rahatlıyor, pencereden bakıyorsunuz. Üstlerinden bakıldı mı, bulutların seyrine doyum olmuyor. Suya da benziyor, dağa da; hele uzaklardan bazı irileri gözüküyor, sanki birer buzdağı...

Ama benzetip de ne olacak? Bulut işte; her zamanki gibi altından değil, üstünden görülmüş bulut. Yukarıdan baktınız mı, dünya daha bir şirinleşiyor. Şehirleri toptan görüyorsunuz; hani çocukların mimarlık oyuncakları vardır: küçük küçük kesilmiş, kimi dört köşe, kimi yuvarlak, kiminin ucu sivri tahta parçaları; şehirler işte onlarla yapılmışa benziyor. Şimendifer tıpkı fare gibi; ama fare kadar çabuk gidemiyor. Bakın insanlarda hiçbir değişiklik yok, hiçbiri gözükmüyor.

Binin uçağa. İnsan zamanına uymalı; bizim zamanımız da yolculukta hız istiyor. Uçakla yolculuğun tehlikesi varmış... Kim demiş? Dünyada uçakla yolculuk etmiş, gene de eden bunca insan var, bir şey mi olmuşlar? Tehlike her yerde olur; her şeyde tehlike olur diye hiçbir iş görmiyecek miyiz? Uçak yolculuğu, büğünkü halinde, hiçbir yolculuktan tehlikeli değil... Hem ben size bir şey söyliyeyim mi? Diyelim ki uçak yolculuğunun türlü türlü tehlikesi vardır, insan düşer, yanar, şu olur, bu olur... Gene uçağa binmelisiniz. *Tercüme* dergisinin 13'üncü sayısında Schiller'den çevrilmiş üç mektup vardı; bunların birinde Schiller: "İnsan bir devletin yurttaşı olduğu kadar bir zamanın da yurttaşıdır" diyor. Memleket uğrunda tehlikeyi göze almak nasıl boynumuzun borcu ise zaman uğrunda da göze almak boynumuzun borcudur. Uçağa o binmez, bu binmezse uçak da herkesin alıştığı, her zaman binilen bir taşıt olamaz. Oysaki zamanımız uçağın herhangi bir taşıttan başka görülmemesini istiyor; daha doğrusu yolculuğa çıkacak insanın aklına ilk gelen taşıt uçak olsun diyor. İnsan keyfetmek için vapura, tirene, öyle yavaş giden taşıtlara binebilir; bizim çocukluğumuzda öküz arabasına binip Kayışdağı'na giderdik, öyle birşey. Yoksa iş için uçağa binilir. Buna razı değilseniz, zamanınızın dışında yaşıyorsunuz demektir.

Uçak yolculuğunun bazı sıkıntıları var. Hele İstanbul'dan kalkış saati... Beyoğlu'nda, Üsküdar'da, Kadıköyü'nde, hattâ İstanbul tarafında oturanlar için sabahın sekiz buçuğunda

Yeşilköy'de bulunmak ne zor! Beşte, beş buçukta kalkıp hazırlanmalı, yollara düşmeli. Yeşilköy yalnız İstanbul'dan kalkış için değil, İstanbul'a varış için de elverişsiz. Tiren bekliyeceksiniz, Florya'ya çimmeğe gidenler yüzünden yer bulamayıp ayakta kalacaksınız. Tatsız şeyler, ama düzeltilir. Siz düşünün ki sabahleyin İstanbul'dan kalkıyorsunuz, dört beş saat Ankara'yı gezip bir işiniz varsa onu da gördükten sonra akşam Elazığ'da, yahut Adana'dasınız. Buna imkân varken tirende sarsıla sarsıla geceli gündüzlü yolculuğa katlanmak akıl kârı mı?

Geçen yıl uçakla bizim bir de Bolu safamız oldu. İlkteşrinin son sonteşrinin ilk günü müydü, neydi? iyice bir düşünsem bulurum a! şimdi onu düşünmek istemiyorum, işte öyle bir gün ortalık ağarmadan Kadıköyü'nden vapura bindim, otomobil bulamadığım için eşyamı yüklenip Sirkeci'ye yürüdüm, uzatmıyalım, sekiz buçukta Yeşilköy'e vardım. Uçak kalktı, gittik, gittik, Bolu gözüktü. Bolu'nun üzerinden bir geçtik; baktım, bir daha geçtik. "Zahir bu sefer de başka bir yandan görüyoruz" dedim. Ama bir daha, bir daha geçtik. Artık şu yandan, bu yandan görüyoruz diye avunmak olmazdı; belli ki bir tatsızlık vardı. Ama insan gene hayra yormanın yolunu buluyor; içimden: "Olur a! pilotun Bolu'da bir yavuklusu, bir ahbabı vardır, ona bir selâm vereyim demiştir..." dedim. Bizim çocukluğumuzda Boğaziçi vapurlarının kaptanları böyle şeylerden kaçınmazlardı; belki gene de oluyordur, benim Boğaziçi'ne uğradığım yok... Bolu üzerinde öyle bir zaman döndük, sonra zıngır zıngır bir sallandık. Aramızda, biri yeni gelin, üç de kadın vardı, kimse telâş etmedi; ama bir sıkıntı olduğunu hepimiz anlamıştık. Uçak Bolu tarlalarına indi... Meğer Köroğlu dağının üstü kapalıymış, oradan gidememiş; Yahşihan yolundan gitmek istemiş, uçakçıların dili ile bir "tokat yemiş", yani rüzgâr bir vurmuş, deminki zangırtı da o yüzdenmiş. İndik Bolu'ya. Canımız sıkıldı dersem yalan söylemiş olurum, sevindik; çünkü ne de olsa işin çok

daha kötü, söylemeğe dil varmıyacak kadar kötü bitebileceği de aklımızdan geçmişti. Ayağımız karaya değince bir ferahladık. Can bu! kıymetli olmasa da tatlıdır. Çoluk çocuk, kadın erkek oralardan koşup geldiler; bir otomobille bir de araba geldi, bizi şehre taşıdı. O sırada ortalık daha şimdiki gibi değildi, Bolu'nun lokantasında tıka basa karnımı doyurdum, otuz yedi buçuk kuruş tuttu. Yağmur yağdığı için şehri dolaşamadık, yemekten sonra brice oturduk. Biz daha bir parti bitirmeden bir otobüs hazırlamışlar, onunla yola çıktık. Rahat rahat gidiyorduk; ama Ankara'dan başka bir otobüs göndermişler, yolda arabamızı değiştirdik. Bakın, o araba rahat değildi. Bir haylı söylendik, öyle sıkıldığımızdan, gecikmeye öfkelenişimizden değil; ama fırsat çıkar da insan söylenmez olur mu? Biz de âdet yerini bulsun diye söylendik. Ankara'dan gönderilen otobüsle birlikte Yüzbaşı Şeref de gelmişti. Şeref'in gözüpek bir uçakçı olduğunu hepimiz biliriz; konuşması da tatlı. Onunla yiğitlik yarışına çıkamam; ama çene yarışı da hiç fena olmuyor... Bolu'dan Ankara'ya tam on bir saatte vardık, otobüste sarsıla sarsıla... Yani sizin anlıyacağınız tiren yolculuğu kadar sıkıntılı bir şey. Ama, gene söyliyeyim, şikâyetçi değilim; öyle sanıyorum ki o gün uçakta olanların hiçbiri de şikâyetçi değildir: hesapta olmıyan o Bolu safasından hepimizde arasıra anlatacağımız tatlı bir hâtıra kaldı. Konuştuk, gülüştük, homurdandık, dırlandık, canımızı kurtardık. Kim bilir, tehlike karşısında hiç telâş etmedik diye gönlümüze belki bir gurur da gelmiştir. Boş bir gurur ama varsın boş olsun! Ona boş, buna boş derseniz yaşamanın tadı mı kalır?

Kedi

Kimsenin zevkine karışılmaz, kedileri ille herkes sevsin demiyeceğim; ama ben, kedi sevmiyenlerle anlaşamam. "Kiminle anlaşırsın ki!.." diyeceksiniz. O da yalan değil: bu yaşa geldim, büyüğü ile de, küçüğü ile de çekişmeyi bir türlü bırakamadım. Artık etmiyeyim, insanın yaşarsa arıyacak, ölürse rahmetle anacak eşi dostu, gücendirmediği, kırmadığı birkaç kimsesi bulunmalı diyorum, olmuyor. Öyle dediğimin ertesi günü, ne ertesi günü? yarım saat sonra, en canciğer dostumla bir çekişme, bir kavga, aramızda kan dâvâsı varmış gibi düşman oluyorum. Bakıyorum, arkadaşlarım geçimsiz insanlar değil, biribirleriyle dargınlık, küskünlük çıkardıkları yok, her dedikleri bir olmasa bile o ayrılıkları gözlerinde büyütmüyorlar. Tek tatsızlık çıkmasın diye biribirleri uğrunda en köklü sandığınız düşüncelerini feda ettikleri de oluyor. İyi ediyorlar: dünyada düşünce çok, değiştir değiştir kullan; dost bulmak zor. Şaka söylüyorum sanmayın, sahi diyorum. Bir kimse ile bir işiniz çıksa, şiir, musiki üzerine, ne bileyim, herhangi bir şey üzerine neler düşündüğünü mü sorarsınız, kiminle düşüp kalkıyor, onu mu? Kendimizi aldatmıyalım, düşünceye öyle büyük bir değer verdiğimiz yoktur, hayatta bir süs, bir eğlencedir, olsa da olur, olmasa da... Ben de arkadaşlarıma benzemek isterdim; elimde değil, kimse kimsenin huyunu değiştiremiyor, hele kendininkini hiç değiştiremiyor. Ama, iyi bakarsanız, çekişmek, kavga etmek

de gene anlaşmağa çalışmaktır. İnsan karşısındakini yola getireyim der de onun için söyler durur. Biri kediden hoşlanmadığını söylerse sesimi çıkarmam, başka bir yerden açarım.

Bütün çocukluğum kediler arasında geçti. Annem, babam, kardeşlerim, hepimiz kediyi severdik. Büyük büyük bahçeli evlerde otururduk, yirmi beş, otuz kedimiz bulunurdu. Martta, kabakta doğurdular mı, sanki düğün ederdik. Lohusa şerbeti kaynar, al basmasın diye sepetlere kırmızı kurdeleler bağlanır, küçük küçük altınlar takılırdı. Yavrulara ad arardık. Bir tanesi ölünce, içimize dert olurdu. Öyle gömmeğe falan kalkmazdık, herkes gibi biz de çöp arabasına atardık ama arkasından ağlardık... Bunun için olacak, kedisiz bir insanlığı aklım almıyor. Şimdi bahçesiz, deliksiz apartıman dairelerinde kedi beslenmiyor da bir eksiklik duyuyorum.

Kedi akıllı hayvandır demiyeceğim. Ama aptal da değildir. Köpek gibi insanı ille anlamağa, az çok insanlaşmağa çalışmaz. Eve girip çıkmak için, yiyeceğini bulmak, istemek için, hâsılı yaşaması için ne lâzımsa onu öğrenir. Yetmez mi? Biz insanlar her şeyi akılla ölçmeğe kalkıyoruz. Doğru, insan için akıl lâzım, zaten hayvanlar içinde aklını en çok işletebilen odur. Köpek nasıl koku almasiyle yaşarsa insan da düşünmesiyle yaşar. Ama insanlara vergi olan bir şeyi niçin hayvanlarda da aramalı? İnsanın aptalından nasıl hoşlanmazsam hayvanın akıllısından da öyle hoşlanmam. Hayvan hayvanlığını bilsin, elinden geliyorsa hayvanlığiyle övünsün, daha iyi... Ama övünmek de insanlara vergidir.

Kedi ne biçimli, ne güzel hayvandır! Yalnız irilerini, koca koca tüylülerini demek istemiyorum, en çalımsızında, hastalıklısında, sakatında bile bir zariflik vardır. Hele temizlenmesine bayılırım. Hani ön ayaklarından birini şöyle yana sarkıtıp da göğsünü yalaması vardır, baktıkça içim açılır. Sonra iğrenmiş gibi, titizlenmiş gibi gözleri bir tuhaf bakarak dilini bir de sırtına vurur... Ufacık bir lâstik top, daha iyisi takır tukur yuvarlanan bir ceviz arkasından sırtını kaldıra kaldıra koşan kediye

ne buyurulur? Bundan daha hoş bir şey biliyor musunuz?.. Yemeğin tadını çıkarır. Hırlıya hırlıya, bir parçaya da elini atarak yemesi eğlencelidir; ama ben asıl uslu uslu, başını eğip gözünü kapatarak yemesini severim. Gözlerini kapaması bana hazzından mış gibi gelir. Belki gerçekten de öyledir. Benim bir kedim vardı, kavun yerdi. İlk görünce biz de şaştık. Evin işlerine bakmağa yeni bir kadın gelmişti, ona söylemeği unuttuk; kadıncağız bir gün kavun keserken kedi gelmiş, sürünmüş, kendi dili ile istemiş, rica etmiş. Aldırılmadığını görünce bir sıçramış, kadının kolunu boydan boya yırtmış, bir dilimi aşırmış. Şıpır şıpır bir ses çıkararak ne tatlı yerdi... Köpeğin yemesi gürültülüdür; hele lâklâk su içmesine hiç bakamam, sinirlenirim. Kedinin sessiz sessiz yiyip içmesi uzun uzun seyredilebilir. Kedi en umulmadık şeyleri yer, zeytinden hoşlananı çoktur, çukulata meraklısını da gördüm. Salataya alışanı da olurmuş, ama ben rastlamadım. Birinin huyu birine benzemez ki! Asıl sevdiğim tarafı da belki odur. Kedidir, bütün kediler gibidir, ama ötekilerden ayıran, yalnız kendinde görülen huyları da vardır.

Kedi için hayındır derler. Yemek yerken gözlerini kapaması da, kendine edilen iyiliği bilmemek içinmiş. Hiç hazzetmem öyle sözlerden. İnsanoğlunun kendini gözünde ne kadar büyüttüğünü, kediye bir lokma yemek vermesini de büyük bir iyilik sayıp karşılık beklediğini gösterir. Biraz da karşılık beklemeden bir iş görmeğe, ettiğiniz iyiliği iyilik saymamağa alışın. Kedi size bağlanacak, minnettar olacak da ne çıkacak? Oynamasını seyrediyorsunuz, siz de onunla oynayıp eğleniyorsunuz; okşuyorsunuz, yumuşacık tüyleri elinize zevk veriyor. Daha ne istersiniz? Bir de kediden ille bir fayda mı gelecek? Ben "avcı" olmasını da pek istemem; fare, sıçan peşine düşmekten eğleniyorsa keyfi bilir; ama ta yanıbaşından geçen sıçana da aldırmasın, gene kızmam. Hayın da değildir, kendini seven insana bağlanır. Bir tanesini söylerler: yavrulamış, yavruların gözleri açılınca ağzında birer birer getirip hanımının önüne koymuş. Sevgisini daha nasıl göstersin? Çok kıs-

kançtır, üzerine ortak gelmesini istemez. Bu da hayın olmadığını, bir insana gerçekten bağlandığını göstermez mi? Biz, hayvanlar bizi ille büyük görsünler, biz onları sevsek de, sevmesek de, eziyet de etsek onlar bizi saysınlar istiyoruz. Hep insanın kendini beğenmesi. Kedinin de sizin gibi kendi keyfini, kendi rahatını arar bir canlı varlık olduğunu, onun da kendisini hayvanların en üstünü sayabileceğini düşünün, artık ondan kulluk, kölelik beklemezsiniz.

Kedinin hayınlığı bizde şiire bile girmiştir. Tevfik Fikret'in "Zerrişte"sini bilirsiniz: bir kedisi varmış, nazlanır, etmediğini komazmış... Anlattığından belli, hayvancağız oynamak istermiş. Ama Tevfik Fikret o ukalâca, böbürlenen edası ile: "Benim bütün sevdiklerim işte böyle çıktı" diye yanıp yakınır.

Zerrişte, bu ismiydi onun, sanki haberdar
Mahfi kederimden...

Ne de biçimsiz mısralar! "Bu ismiydi onun..." Böyle Türkçe mi olur? Fıransızca düşünüyor; "C'était son nom", sonra da Türkçe yazdığını sanıyor. "Bu" zamirini Türkçeye Edebiyat-ı Cedideciler getirdi, bir lüzumu varmış gibi... Şimdi bakıyorsunuz, yazarlarımız arasında: "Bir nisan günüydü" yerine; "Bu bir nisan günüydü" diyenler çıkıyor. Böyle şeyleri görünce hırsımdan ağlamaklı oluyorum. Türkçeyi beğenmiyorlarsa, Firenklerin söyleyişine, düşünüşüne o kadar hayranlarsa, bıraksınlar efendim Türkçeyi... Türkçe yazacaksınız diye zorlıyan mı var? Tevfik Fikret de, arkadaşları da, bütün yazdıklarından belli, Türkçeyi hiç sevmemişlerdir. Yalnız Arapça, Farsça kelimeler kullanmalarını söylemiyorum, Divan şiirimiz de, nefeslerimiz, koşmalarımız da yabancı sözlerle doludur, ama onlarda dilin bütünü, akışı Türkçedir. Tevfik Fikret Türkçe yazmaz, Firenkçe de yazmaz, olmıyan bir dilde yazar. Onun için kelimelerin kendilerine göre birer değeri yoktur, mânâsı uysun da hangisi olursa olsun... İşte: "kedinin adı" yerine "ismi" diyebilir...

Kedinin ismi... Neredeyse namı diyecek! Hani bir hikâye vardır, Avrupa'da Türkçe öğrenen bir adam İstanbul'a gelmiş de kayıkçıya: "Zevrakçeci! zevrakçeci!" diye seslenmiş, "kedinin ismi" demek de ondan farklı değildir. Kediye koyduğu ada da bakın: "Zerrişte"... İlle "Pamuk, Mestan, Sarman, Zertop" desin demiyorum, başka adlar da olur. Ama "Zerrişte" nasıl olur? Bir deneyin: "Gel, pisi pisi, Zerrişte..." Gülünç olmuyor mu? Tevfik Fikret'in kulağı Türkçeye hiç mi alışık değildi de acaba kediyi sahiden öyle çağırabilir miydi[1]? Türkçeyi o kadar hor görmüş bir adama biz de kalkıp "büyük Türk şairi" demişiz! Dahası var: beylik hükümlere pek bağlı olan o adamı ihtilâlci de saymışız... Allah günahımızı affetsin!.. O "Zerrişte"ye "symboliste" şiir diyenler de elbette vardır. Öyle ya! kediyi anlatıyor ama asıl söylemek istediği başka! "symbole", timsal de o değil mi? "*Hani bir gün seninle Topkapı'dan*" diye başlıyan parça da "symboliste" şiiri imiş... Bir gün biri Ahmet Haşim'in: "Merdiven" manzumesini okuyordu:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden...

Meğer o manzume bir akşam tasviri değilmiş, "merdiven" hayatmış... "Öyle hezeyan olmaz, 'symboliste'liğin timsal aramakla ilişiği yoktur, büsbütün başka şeydir" diyecek oldum: "Bize hocamız öğretti!" demesin mi? Ahmet Haşim "edebiyat memuru" derdi, "edebiyat memuru"nun "symboliste"liği anlaması da işte böyle olur. İşi kolaylaştıracak. "Symboliste"liğin ne olduğunu ne diye uzun uzun arasın? Timsal der çıkar... Kendilerine şimdiden haber vereyim: ben kedi derken aklıma başka bir şey gelmiyor; bu yazıyı kedileri sevdiğimi söylemek için yazdım... Ama arada aklıma Tevfik Fikret'in "Zerrişte" manzumesi geldi, onun için düşündüklerimi de söyledim.

1 Tevfik Fikret: "Gel pisi pisi!" demeği şüphesiz bayağı bulurdu; hayvanı belki de: "Oh! şitap et, Zerrişte!" diye çağırırdı. O zaman da oluyor hani!

Klasik

Kimi uslu uslu öğütler vererek, kimi öfkelenmiş ateş püskürerek, sanat adamlarının artık çocukluğu bırakmalarını, yüzyıllardır denenmiş yollara girmelerini istiyorlar. Dediklerine bakılırsa şiirde olsun, resimde, mimarlıkta olsun, yeni çığırlar insanoğlunun zevkinde bir "düşme" olduğunu gösteriyormuş. Önüne geçilmezse dünyada güzellik kalmıyacakmış. Dünküler ölmez eserler yaratmanın kanunlarını bulmuşlar, büğünkülerin işi onlara uymak olmalıymış. "Yeni sanat" belki bir zaman gözü çeker, eğlendirirmiş ama tez unutulur gidermiş... Böyle eskiye benzenmenin, araştırmalardan kaçıp kafayı tembelleştirmenin adını "klasik olmak" koymuşlar...

Yüksek perdeden bir "klasik" dediler mi, şöyle kesip atacak bir söz ettiklerini sanıyorlar. Dillerinden düşürmedikleri, şimdilik Türkçesi de olmıyan o söz ne demekmiş, onu pek belirtmiyorlar. Çok kullanılan her söz, ağızdan ağıza geçtikçe anlamında az çok değişiklik olacağından karanlıklaşır; o kadar ki gün gelir, hiçbir şey dememekle bir olur. İyi bakın, yukarıdan konuşanların kullandığı sözlerin çoğu bu çeşittendir. Dinliyenler de hoşlanır. Kendilerine büyük büyük işlerden açıldığını, kendilerinin de anladıklarını sanırlar. Oysaki kulaklarına hoş gelen, kendilerini beğenmelerini artıran karmakarışık bir beste, bir uğultu duymuşlardır, işte o kadar.

"Klasik" Lâtincede "yüksek sınıftan, soy eser" demekmiş.

Hangi eserlere soydur, yüksek sınıftandır diyebiliriz? Böyle bir şey sorulunca, işin içine kendi zevkimizi karıştırmadan verebileceğimiz bir tek cevap vardır: "Zamana dayanmış olan eserler." Öyle ise hiçbir şiir, resim, mimarlık eseri için, yaratıldığı günlerde "klasiktir" diyemeyiz; böyle olup olmadığını zaman gösterecektir. Bunu kabul edersek, herhangi yeni bir eserin "klasik" olduğunu söylemenin yersiz olduğu anlaşılır.

"Klasik" eser yüksek sınıftan, soy bir eser olduğu için, yeni yetişenlerce örnek diye gösterilir. Ama bir gence: "Bu eser sana örnek olsun" demek: "Sen de ille buna benzetmeğe çalış, bunun dışında güzellik olmaz" demek değildir. Öyle olsaydı, gençlere bir tek eserin örnek olarak gösterilmesi yeterdi. Oysa ki biribirine benzemez, biribirinden büsbütün ayrı görüşlerle yaratılmış türlü eserler örnek diye gösterilir. Demek ki güzelliğin ille uyulacak kanunları yoktur; varsa bile bunların hepsini hiç kimse, hiçbir çağ bulamamıştır, açık olarak belirtememiştir. Gençlere örnek olarak birtakım eserler gösterilmesi, kendilerine şunu söylemek içindir: "Geçmiş günlerde birçok eserler yaratılmış, ama çoğu zamana dayanamamış, unutulmuş; şimdi onları güzel bulmuyoruz. İçlerinden bunlar kalmış, doğrusunu isterseniz bunlar da biribirlerine benziyen eserler değildir, o kadar ki içlerinde biribirlerini yıkmak için ortaya konmuş olanlar bile vardır. Aralarındaki ayrılıklar büğün hepsini de güzel saymamıza engel olmuyor. Bunlar size güzeli çirkinden ayırmağı öğretecektir. Güzel nedir, çirkin nedir? iyice söyliyemiyoruz, şimdiye kadar hiçbir sanat adamı da söyliyememiş. Ama size örnek olarak gösterdiğimiz bu eserler sizde güzelliği sezmek gücünü uyandırabilir. Sakın güzelliğin yalnız bunlarda olduğunu sanmayın; öyle sanırsanız bu eserler kendilerinden beklediğimiz hizmeti görememiş, sizin zevkinizi işliyememiş demektir; çünkü zevki olan adam yalnız kendisine öğretileni beğenmekle kalmaz, daha ilk karşılaştığı şeyde de, yenide de güzellik olup olmadığını sezer. Klasik eserlerle geçirilecek zaman kafayı daraltmaz, genişletir; güzelliğin

yolu bir olmadığını öğretir. Gerçi klasik eserlere saplanıp kalmış, onların dışında hiçbir güzellik bulunmadığını söyliyenler olacaktır; aldırmayın onlara, onlar yaradılışlarında güzelliği sezmek gücü olmıyanlar, ancak öğrendiklerini bellemekle kalacak zavallı kimselerdir."

"Klasik" sözü böyle anlaşılınca insanı yeniliğe götürmesi gerektir, çünkü gençlere örnek diye gösterilen eserler kendilerinden öncekilerin benzentisi değildir, hepsi de zamanlarında yepyenidir. İçlerinde, büğünün yeni eserleri gibi, öfke ile, türlü kötülemelerle karşılanmış olanları çoktur. Büğünkü sanat adamlarının ille dünkülere benzemelerini, onların uyduğu kurallardan çıkmamalarını istiyenler, şimdi "klasik" saydığımız bir eserin yeni yaratıldığı günlerde, kendinden öncekileri andırmadığı için beğenmiyecek olanlardır.

Bizdeki "klasikçilerin" istedikleri, doğrusu, düne uymak da değil; çünkü eski eserlerle de pek uğraşmıyorlar. İçlerinde Yunanlıları, Lâtinleri değil, Avrupa'nın XVI'ncı, XVII'nci yüzyıllarda gelmiş şairlerini bile okuyanlar az; bizim eski şairlerimizi de pek merak etmezler, vaktiyle üç beş kitap karıştırıp birkaç şiir bellemişler, onlara güzel dendiğini duymuşlar, büğünküler de hep onları söyleyip dursun istiyorlar. Onların dışında bir şeyle karşılaştılar mı, şaşırıyorlar, anlamıyorlar. Anlamaları da bir tuhaf:

Çıktım semâvâta hâk ber-ser
İndim semâvât ile beraber

sözünden mânâ çıkarıyorlar da: "Yazık oldu Süleyman Efendi'ye" denilince anlamıyorlar! Beğendikleri, göklere çıkardıkları şiirleri biraz inceliyerek okuyun, çoğunun hiçbir mânâsı olmadığını görürsünüz. Alıştıkları birtakım sözleri buluyorlar ya! yeter; onların elbette bir şey demek olacağını sanıyorlar.

Klasikçilerimizin çoğu klasikliği sadece kalıplarda arıyor. Bir şiirin vezinli kafiyeli olmasını istiyorlar, işte o kadar. Altı beşle bir koşma, aruzla bir şarkı yazın, içini saçma ile doldu-

run, bayıla bayıla okuyorlar. İçlerinden birini tanırım, bir şairimize: "Benim dergime vereceğin şiirlerin vezni, kafiyesi olsun, korum; serbest nazımla yazarsan almam" demiş; dergisinde istediği çeşitten, ama hepsi de tatsız bir yığın manzume çıkıyor, yazanların arkadaşlarından başka kimse okumuyor. Günahına girmemek için söyliyeyim, o klasikçinin dergisinde serbest nazımla da bir şiir çıktı; son derece, hemen kendi yazdığı şiirler kadar kötüydü; o zaman anladık ki kötü olmak şartiyle serbest nazımdan da hoşlanabiliyormuş. Biliyorum, dergisine o şiiri almakta özrü vardı, onu yazan kendisini övebilecek, iyiliği dokunabilecek kimselerdendi. Böyle bir "fayda" karşısında serbest nazım düşmanlığı mı kalır?

Klasikliğe, klasik sözüne düşman olduğum sanılmasın, o sözü ben de haylı kullandım. Klasikleri, yani geçmiş yüzyıllardan kalmış eserleri okumayı da severim. Bilirim ki her sanat adamında klasik olmak kaygısı bulunmalıdır. Yarına kalmak için çalışmıyan, eserinin zamana dayanmasını istemiyen, büğün beğenilip yarın unutulmağa razı olan bir sanat adamından ne hayır umulur? Ama klasiklik ötedenberi alışılmış kalıplara uymakta değildir, ölmiyecek şekiller yaratabilmektedir. Büğünün sanat adamı da, kendi içinden gelen sese uyarak vereceği eserlerde o ölmiyecek, zamana dayanacak şekilleri verebilirse yarının klasiği olacaktır, şimdi kendisini beğenmiyenlerin, kötüliyenlerin çocuklarına yarın örnek diye gösterilecektir. Klasiklik bir çığır değildir, klasik eskimez, geçmez demektir; her zaman klasiklerini yetiştirir.

Şunu da söyliyeyim ki klasikçilerin ağırbaşlılıkla olsun, öfke ile olsun söylenmeleri hoşuma gidiyor; onların sinirlenmeleri zamanımızda yeni bir sanat kaynaşması olduğunu gösterir. Gençlerin hepsi de eski kurallara uysaydı, eski kalıplardan ayrılmasaydı, o adamların bir diyecekleri olmazdı, eskilikleri içinde rahat rahat çürürlerdi. Onların bağırıp çağırmaları, büğün yeni araştırmalara girişen sanat adamlarımız için en büyük övgüdür.

Sevgi Üzerine Sözler

Sevgi yalnız insana vergi olmasa da insanın gene en ulu duygusudur. Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi, çoluğumuzu çocuğumuzu görünce içimizin titremesi, onları anarken yüreğimizin ya kaygılı bir sevinç, ya sıcak bir üzüntü ile çarpması dünyamızı genişletiverir. Bir kendimiz için yaşamaktan, öz tasalarımızın çemberinden kurtuluruz. Bir de gönülden kimseye bağlı olmıyan, kimseyi aramıyan, özlemiyen bir kişi düşünün; akıllı olsun, doğru olsun, acımak nedir, isterseniz onu da bilsin, siz gene bir ürpermez misiniz? bütün üstünlükleri o yalnızlığı ile sanki yok oluvermez mi?.. Doğum ile ölüm arasındaki yolu acılarla da, zevklerle de zenginleştiren hep sevgi, kendimizden başka kimselerle ilişiğimiz olduğu duygusudur. Yoksa var olduğumuzu bile anlamaz, düşsüz bir uykudan uyanmaksızın geçer giderdik.

Sevgi özcülükten başka bir şeydir mi demek istiyorum? İnsanoğlunda ne vardır ki kökü özcülükte olmasın? Anamızla babamızı, kardeşlerimizle çocuklarımızı düşünürken, severken de kendimizi düşünmüş, kendimizi sevmiş olmuyor muyuz? Hepimiz iki büyük korkunun, ölüm korkusu ile yalnızlık korkusunun zincirlerine vurulmuş değil miyiz? Onları bir başımıza taşıyamadığımız için, onları unutabilmek için türlü işleri türlü duyguları yaratmışız. Sevgi de kendimizi avutmak içindir. Seveceğiz, sevmeğe inanacağız ki sevilelim; yani bizi

düşünen, ölmemizi istemiyen, bizim ölmemizden belki bizim kadar korkan kimseler bulunsun. Böylece korkularımızı birleştirirsek, önüne geçilmez diye titrediğimiz sona belki karşı koyar, onu hiç olmazsa geciktiririz. Hiçbiri elimizden gelmese de bari bizi ananlar, gerçek yaşamamız bittikten sonra da bizi düşüncelerinde yaşatacak, varlığımızı kendi varlıklarında sürdürecek kimseler olur ya!..

Yalnız soy sop sevgisinin değil, dostluğun, yani kendi seçtiğimiz insanları sevmemizin de kökü özcülüktedir. Bir başımıza kalmaktan, belki biricik gerçek âlemimiz olan kendi içimize büzülmekten, hep onun yoksulluklarını çekip ifritleri ile boğuşmaktan ürkmeseydik dost, arkadaş edinmiye özenir miydik? İnsanoğlu yaradılışından topluluk ister, hep çıkarı arkasından gider, yardım arar; başkalarının kendisine ilgilenmesi için kendisinin de başkalarına ilgilenmesi gerektiğini sezer, onları seviyormuş, iyiliklerine çalışıyormuş gibi görünür. Kimseden öğrenmeksizin mayasında bulduğu bu ikiyüzlülükle sevgi masalını uydurur, ondan o kadar hoşlanır ki en sonunda kendi de inanır. Kimseyi aramıyan, özlemiyen bir kişi gibi düşünürsek ürpeririz demiştim; doğrusu her birimiz onun gibi değil miyiz? Hepimizde onun özcülüğü vardır, ama biz özcülüğümüzü sevgi perdesi altında gizleriz. Yalnızlık korkusu ile ölüm korkusundan büsbütün kurtulmuş, toplum içgüdüsünü yenmiş bir kişi bulunur da o başkalarını severse ancak onun sevgisi gerçek bir sevgi, yalın bir sevgi olabilir. Bizimki bir yalandır, kendimizin de irkildiğimiz asıl yüzümüzü kendimizden de saklıyan bir perdedir.

Varsın kökü özcülükte olsun, sevgi insanın gene en ulu duygusudur; daha doğrusu en güzel, en kutlu yalanıdır. Özcülüğünü bilip de ondan tiksindiği için, onu büsbütün yenemese bile bari yadsımak istediği için sevgi denilen masalı yaratmıştır. İkiyüzlülüğü, riyayı, pek kötü görüyoruz, çünkü utancın kardeşi olduğunu unutuyoruz. Hep olduğumuz gibi gözükmek, içimizi dışarı vurmaktan çekinmemek daha

da kötü değil midir? Ya ikiyüzlülük, ya köpeksillik... İnsanoğlu için bu ikiden başka yol belki de yoktur. Bir insanda suç sayılabilecek ikiyüzlülük, çıkarı uğrunda bile bile ettiği ikiyüzlülüktür. Asıl yüzünün çirkin olduğunu anlayıp da onu hem başkalarından, hem kendi kendinden gizlemek istiyen, bunun için çırpınan bir kimsenin ikiyüzlülüğüne suç diyebilir miyiz?

İkiyüzlülük içgüdüsünün yardımı ile uydurduğu sevgi masalına insanoğlu o kadar kanmıştır ki artık onun yolunda sıkıntılara, cefalara katlanmaktan bile çekinmiyor. İster yakınlarından biri için, ister kendi seçtiği bir insan için üzülür, canını dahi vermeyi göze alırken gene özcülüğüne boyun eğdiğini aklına getirmiyor, çıkarlarını unuttuğunu, tiksindiği özünü artık yendiğini sanarak seviniyor. Sevgi bir masaldır, bir yalandır ama insanoğluna asıl yüzünün çirkin olduğunu düşündürmiyen, yüreğinin derinlikleri üzerine demir bir kapak gibi indirilmiş, altındaki ifritlerin gözükmesine de, seslenmesine de komıyan bir masaldır.

O masaldan o kadar hoşlanmışız ki onu, aslında onunla belki hiçbir ilişiği olmıyan, büsbütün başka bir içgüdüden doğan aşka da karıştırmışız. Arzularımızın çektiği insana sevgili diyor, kendi kendimizi düşünmekten, kendi kendimizle uğraşmaktan başka bir şey olmıyan aşka, kendimizi unutmak diye bakıyoruz. Ama aşk, sevda, erkeğin kadını, kadının da erkeği arzu etmesi, sevgiden bir payı olmasaydı, hiçbir zaman söyliyemiyeceğimiz, utanacağımız bir şey olmaz mıydı? Sevgi denilen yalan onu da güzelleştirmiş, insanı bütün hayvanlarla eşit eden bir duyguya insanlığın bütün üstünlüklerini vermiş; öyle ki aslında vücudumuzun, en ölümlü benliğimizin gereği olan bir tutkuya, ruhumuzun, ölmezliğine inanmak istediğimiz benliğimizin en güzel belirtisidir deyip övünüyoruz. Aşk gerçi bizi bütün hayvanlarla birleştiren, onlarla bir eden bir tutkudur; ama biz onu ikiyüzlülüğümüzün uydurduğu sevgi masalı ile, o yalanla birçok güzelliklerin kaynağı etmişiz, sanatı onunla kurmuşuz. Aşka sevgiyi karıştır-

makla, özcülüğümüzün en sert, en korkunç belirtisini insanlığın en yüce eğilimleri ile bezemiş, onu ölmezliğimizin temeli haline getirmişiz.

Sevgi aslında belki hoş bir masal, içimizin çirkinliklerini unutup kendimizi avutmak için uydurduğumuz bir yalandır; kökü özcülüğümüzde, ikiyüzlülük içgüdüsündedir. Olsun; özcülüğümüzü, ikiyüzlülüğümüzü unutturuyor, bizi küçüklükten kurtarıyor. Bunun için duygularımızın en ulusu, birer düş de olsalar gene göğsümüzü kabartan, bize sanki bir tanrılık bağışlıyan üstünlüklerin kaynağıdır.

Aşk Şiiri İsteriz...

Çok şairimiz var şimdi, dergiler şiirle dolu, hattâ birinde, *Kaynak*'ta, bundan birkaç öy önceye kadar yalnız şiir çıkıyordu, *Varlık* da bize her ay en aşağı on beş yirmi şiir getiriyor. Biliyorum, dudak bükenler oluyor: "Bunlara da şair denir mi? ne dediklerini bilmez delikanlılar!" diyorlar. Hangi çağ kendi şairlerinin değerini bilmiş, beğenmiş onları? Naci Efendi: "*Erbâb-ı teşâur çoğalıp şair azaldı – Yok, öyle değil, şairin ancak adı kaldı*" diye yakınır. Hiç şüphesiz 16. yüzyıl okur-yazarları da dağlar gibi Baki'yi görmez, ondan önceki şairleri arayıp dururlardı.

Günümüz şairlerini yerecek değilim ben, çok olmasına da seviniyorum, içlerinde iyileri, dünküleri aratmıyacak kadar iyileri var. Ötekilere gelince... Onlar da sağ olsun! Yarının büyük şair diye anacağı mutlu insan belki de onlardan biridir. Hayır, yerecek değilim günümüzün şairlerini... Ama, nasıl söyliyeyim? bir eksiklik duyuyorum. Aşk şiiri yazmıyorlar. Destanlar düzüyorlar, yurdun köşesini bucağını anlatıyorlar, kimi de dertlerimizi deşiyor, yoksulların çektiklerini söylüyor. Şairin toplumda bir ödevi varmış, yurttaşları uyandırması, onlara doğruyu öğretmesi gerekmiş. İyi, karışmıyorum bu işe, gönülleri neyi dilerse ondan açsınlar, vezinli kafiyeli, yahut vezinsiz kafiyesiz şiirlerle dünyayı düzelteceklerini sansınlar, kendilerini avuturlar, bu arada birkaç da güzel şekil ya-

ratmış olurlar. "*Bâki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş...*" Hepsi iyi, iyi ya, ne olur? biraz da aşktan, sevdadan açsınlar.

Bilirim büğünkü günde aşk şiiri yazmanın kolay olmadığını. Bir konu ki yüzyıllar boyunca işlenmiş, Batılılar onu söylemiş, Doğulular onu söylemiş, hangi bahçeye bir bülbül gelmişse onu söylemiş. Günümüzün şairleri ise ciddi insanlar... Biraz da bıraksınlar o ciddiliği, biraz da uysunlar eskilere, bizi aşk şiirlerinden büsbütün yoksun komasınlar. Kendileri için iyi olmuyor. Biz ne de olsa aşkı duyuyoruz, âşık oluyoruz... Kendim için söylemiyorum, ben o yaşı çoktan geçirdim. Ama günümüzün de delikanlıları var, onlar seviyorlar, yanıyorlar, bu duygularını söyliyen şiirler arıyorlar. Bulamayınca boyunları bükülüyor. Eskilere dönüyorlar diyecektim, yazık ki onları da anlamıyorlar. Son on beş yirmi yıl içinde en çok satılan şiir kitabı hangisidir bilir misiniz? Sadettin Nüzhet Ergun'un topladığı Karacaoğlan koşmaları. Onları okuyanlar yalnız halk edebiyatı meraklıları mı? Elbette değil, o kadar halk edebiyatı meraklısı olur mu? Bence o şiirleri daha çok gençler, aşkı yeni tadan delikanlılar okuyor, gönüllerini saran duygunun yankılarını buluyorlar o şiirlerde.

Şairlerimiz düşünmeliler bunu, kendilerini okurlara beğendirmek, ün kazanmak istiyorlarsa aşk şiirlerini büsbütün bırakmasınlar. Yeni bir aşk şiiri yazmak zormuş. Zor olsun, işin kolayını mı arıyor onlar? Günümüzün aşk şiirini bulmağa çalışsınlar. Eski şairlerimiz Dede Efendi besteleri arasında okunacak şiirler yazdıkları gibi onlar da Armstrong'un Jazz musikisi arasında okunacak şiirleri yazsınlar. Geçenlerde Victor Hugo'nun şiirlerini okuyordum. Çok büyük şairdir Hugo, kendisinden önce sevilene benzemiyen bir şiir yaratmış, sevdirmiş onu. Şiirlerinin çoğu yaşadığı günlerin olayları üzerinedir; toplum yönetimi için düşündüklerini de şiirlerinde söylemiş, yaymağa çalışmış. Ne de yaman yergicidir! Napoléon için yazdığı taşlamalar yüzyıllar boyunca okunacaktır. Hepsini okurken yeniden hayran oldum. Ama, doğru-

su, şöyle içimden sarmadı, sarsmadı onlar beni. Bütün o güzel mısralara bir eskilik çökmüş. İnsana: "III. Napoléon iyi bir hakan değilmiş, kendini beğenmişin biriymiş, ülkeyi iyi yönetememiş, 1870 felâketine sürüklemiş... Peki, ama bundan bana ne? Geçmiş şeyler bunlar, pek eski, beni ilgilendirmiyor" dedirtiyor. Victor Hugo'dan sonra daha eski şairlerin, örneğin Ronsard'ın, Fuzuli'nin kitabını açıyorsunuz, iş değişiveriyor, onlar sarıyor, sarsıyor sizi, çünkü aşkı söylüyorlar, bize insanoğlunun yüzyıllarla değişmez duygusunu söylüyorlar. Bizim genç şairlerimiz de bunu biraz düşünseler iyi edecekler. Hani bir şiiri vardır Tevfik Fikret'in, "*Zekâ, tefelsüfe mâildi, muttasıl düşünür*" diye başlar: "*...Zekânın da – Günün birinde bütün sanihâtı yoklanacak, – Ve hep o felsefe hülyaları miyanında – Hayatının kalacaktır yegâne mâhasali – Hayâl ü his ile mâlî güzide bir gazeli*" diye biter, güzel bir şiir değildir, Tevfik Fikret iyi söyliyememiş ama doğru söylüyor. Bütün o hikmetlerle, büyük büyük düşüncelerle dolu şiirler unutulur, küçük bir aşk şiiri gönüllerde yer eder.

Yalnız şairler değil, hikâyeciler de aşk konusundan çekiniyorlar. Bayağı oluyormuş, okuyanların duygularını okşuyormuş da öyle beğeniliyormuş, daha birtakım lâkırdılar. Hikâye, roman bize insanoğlunu anlatır. Geçenlerde Princesse Bibesco'nun bir yazısını okudum, edebiyat için "la science des passions" (tutkular bilimi) diyordu. Bir insanın türlü tutkular etkisindeki durumunu, tepkilerini en iyi belirten de aşk değil midir? Kahramanların aşkı, korkakların aşkı, pintilerin aşkı... Aşk bizim, o tutkular elindeki insanları daha iyi anlamamıza hizmet eder. Eskilerin bütün romanlarının, tiyatro eserlerinin hep aşk konusu çevresinde geçmesi elbette bunun içindir. Harpagon bir hasistir, hasisliği en çok aşkı arasında belli olur. Julien Sorel gözleri yukarıda bir delikanlıdır, bu tutkusu aşk içinde daha iyi gözükür.

Bir de şu var: aşk her insanda bulunan bir duygudur, demek ki bizim başkalarını anlamamıza hizmet eder, herhangi

gerçek bir insanın, yahut bir roman, tiyatro kişisinin âşık olduğunu öğrenince ona daha çok ilgileniriz, öteki tutkularını da daha iyi sezer, daha iyi anlarız. Sevmiyen, âşık olmıyan insanın bir yanı eksiktir, onun için ona ilgilenemeyiz. Şairlerimiz gibi hikâyecilerimiz, romancılarımız da bunu düşünmelidirler. Bize toplumun durumunu mu söylemek istiyorlar? birtakım insanların sevinçlerini, üzüntülerini mi göstermek istiyorlar? bunları bir aşk hikâyesi arasında göstersinler. Aşk, yazılarının başlıca konusu olsun demiyorum, ama yazılarında onu büsbütün unutmasınlar, yoksa yarattıkları insanların gerçekten yaşadıklarına bizi inandıramıyorlar.

Düşe Çağrı

Severim gerçekçi edebiyatı. Bu yaşa değin en çok onun ürünlerini, o yolda yazılmış hikâyeleri, romanları, hep o çığırı öven denemeleri, eleştirmeleri okudum. Bir hikâyede, bir romanda anlatılanların, gerçekte olanlara benzememesi, çok kimseler gibi benim için de büyük bir suçtur. Peri masallarından, dev masallarından çocukluğumda bile pek hoşlanmadım. Olmıyacak şeyler, benzerleri görülmiyecek insanlar anlatan hikâyeler arasında beğendiklerim yoktur demiyeceğim, ama onlarda da gerçeği aradım: "Bütün bunlar gene bir doğruyu söylüyor, ancak yazar gerçeği bir düşle örtmüş. Kaldırın o örtüyü, arasından bakın, gerçeğin ta kendisini, çırçıplak doğruyu bulursunuz" diye düşünürüm.

Bunun içindir ki büğünkü yazarlarımızın çoğunun gerçekçiliğe özenmelerine göneniyorum. Bize hayatı anlatıyorlar, her gün gördüğümüz insanları tanıtıyorlar, okurlara çevrelerindekilerin de kendileri gibi düşünen, duyan, dertler çeken birer varlık olduğunu sezdiriyorlar. İnsanoğlu, çoğu bencildir, yalnız kendine ilgilenir, kendi kendisiyle uğraşır da başkalarının gerçekliğini kavrıyamaz. Benliğimiz içine kapanır kalırız. Bu kabuğu, dışarıya değinmemize, yani temas etmemize bırakmıyan bu benlik kabuğunu ancak edebiyat, gerçekçi edebiyat kırabilir. Hani şiir okumağı, hikâye okumağı boş bir iş sayıp da kendilerine yakıştıramıyan kimseler vardır, siz on-

lar arasında başkalarını anlıyan, başkalarının dertlerine, kaygılarına ortak olan birini gördünüz mü hiç? Bile-duyuş, yani tilciğin öz anlamı ile "sympathie" doğmamıştır, uyanmamıştır onlarda. Onu ancak edebiyat aşılar. Batılıların edebiyata "humanités" demeleri de bu erdeminden ötürü değil midir? "humanités", yani "insanlıklar", kişiye insanlığı, insanca duyguları, düşünceleri aşılıyan bilgiler. Edebiyat ne denli gerçekçi olursa bu ödevini o denli iyi başarır.

Evet, severim gerçekçi edebiyatı, gerçekçi sanatı, bütün çığırlar arasında onun en üstün olduğuna inanırım. Ama düşünüyorum da: "Bizi alıp düşler acununa götüren bir edebiyat da gerekli değil mi?" diyorum. Büğünün birçok yazarları sanatın toplumsal görevi üzerinde türlü türlü sözler söylüyorlar. Okurları düşler acununa alıp götürmek de edebiyatın toplumdaki görevlerinden biri değil midir? Bir gerçek içinde yaşıyoruz, duvarlarını yıkıp aşamadığımız bir gerçek içinde. Onun da güzellikleri var elbette, ama pek alıştığımız için göremiyoruz, tadamıyoruz o güzellikleri. Edebiyat, sanat bize o güzellikleri sezdirsin... Madame Rachilde'in "Güneş satıcısı"nı (le Vendeur du Soleil) bir türlü unutamam, çok anlattım onu okurlarıma, bir kez daha anlatayım: Paris'in bir köprüsü üzerinde bir satıcı, bağırıyor, dil döküyor, sattığı nesnenin eşsiz güzelliklerini anlatıyor. Başına toplananlar merakla bekliyorlar: nedir acaba o adamın sattığı? En sonunda söylüyor: "Size güneşi, her gün gözlerinizin önünde duran, ama sizin bakmadığınız, güzelliğini göremediğiniz güneşi satıyorum. Bakın! bakın! sizin bütün hulyalarınızdan güzel değil mi?" Dinleyenlerin çoğu omuzlarını silkip gidiyor, ancak bir iki kişi: "Sahi! ne de güzelmiş!" diyorlar.

Şairin, hikâyecinin o adama benzemeleri gerektir: bize gözümüz önünde duran, ama alışık olduğumuz için artık fark etmediğimiz güzellikleri anlatmaları, sezdirmeleri gerektir. Hayatın yalnız iyi yanlarını söylesinler demek mi istiyorum? Hayır. Acıları, kötülükleri, çirkinlikleri söyliyerek de o işi ba-

şarabilirler, okurlara yaşamanın güzel bir şey olduğunu sezdirirler de acılar, kötülükler, çirkinlikler karşısında irkilmenin mutluluğunu, o yürekler paralıyan mutluluğu duyururlar. Bütün o acıları, kötülükleri, çirkinlikleri kaldırmağa özendirirler de insan olmanın onurunu duyururlar onlara.

Yapsınlar bunu şairlerimiz, hikâyecilerimiz, bunu yapmak için de gerçekçi olsunlar. Peki, ama yalnız bu yeryüzünün, yaşamanın güzelliğini göremiyenlere, sezemiyenlere midir sanatın yararlığı? Güneşi satan adam muradına erdi, hepimize güneşin güzelliğini anlattı, bizi hayatın bir teviyeliğinden kurtarabilir mi? Hangimiz günün birinde: "İstediğim gibi yaşıyamadım ben, boşuna geçirdim, yele verdim ömrümü. Yeniden başlamak da yok!" diyerek şifasız bir üzüntüye düşmemiştir? Büğün düne benziyor, yarın büğüne benziyecek... Çeşit çeşit güzellikler var yöremizde, güneş doğuyor, batıyor, yıldızlar parlıyor, karanlık, soğuk, kasırgalı gecelerin de bir tadı var, çiçekler açıldı, yarın solacak, hepsi ayrı bir duygu veriyor kişiye... İyi, hepsi iyi ama hep bir teviyelik içinde geçen bu güzellikler bıktırıyor, bir teviye olduğu için çirkinleşiyor. Biz o bir teviyelikten kurtulamayacağımızı anlıyoruz da bir perişanlık duyuyoruz içimizde. Yalnız yaşlılar mı kapılıyor bu melâle? Hangimiz, tâ gençliğimizde, tâ çocukluğumuzda, bunu duymadık? Hepimiz de biliriz bir tek hayatımız olduğunu: öldükten sonra bir daha yaşıyamıyacağımız gibi ölmeden de ancak bir türlü yaşıyacağız, bir günü iki kez kullanamıyacağız, bir gerçeğin içine kapanmışız, ondan sıyrılamıyacağız, o gömleği değiştiremiyeceğiz. Oysaki ne olanaklar, imkânlar vardı içimizde! Ancak birini, belki de en beğenmediğimizi, en istemediğimizi gerçekleştirdik, ötekiler gömülü kaldı... Bu üzüntüden bizi yalnız hulya kurtarabilir. Ama bu hulyalar kurmak her kişinin elinden gelir mi sanırsınız? Gerçeğin güzelliklerini sezmek her kişiye vergi değildir de gerçekten silkinip kendine daha gönlünce bir acun kurmak her kişiye vergi midir? İyi bir dinleyin kendinizi; hulyalarınız da,

günleriniz gibi, hep biribirine benzemiyor mu? Çevrenizdeki gerçeğin hep bir teviyeliğinden kurtulamadığınız gibi hulyalarınızın da bir teviyeliğinden kurtulamıyorsunuz, onlar da sizin için, gerçek gibi, birer duvar olmuyor mu? Size, yeni yeni hulyalar kurabilmeniz için yardım edilmesini istemez misiniz?.. Toplumda edebiyatın, sanatın böyle bir görevi de vardır. Gerçekçi sanat... Doğru, en üstünü o, belki o. Ama ötekinin, bizi olmıyacak şeyler acununa, düşler acununa sürükleyip götüren, yalanlar söyliyen, masallar anlatan sanatın gerekliliğini de unutmıyalım. Bizi, bir teviyelik içinde sürüp giden hayattan silkindiğimiz sanısını vererek avutan edebiyatı da büsbütün küçümsemiyelim. Hulyaya çağırıyorum sizi, o acunda ne güzel şeyler var. Ama ben bir şair, bir hikâyeci değilim ki size onları anlatabileyim.

Fıransız düşünürlerinden Jules Soury'yi bir gün yolda görmüşler: "Bütün masalları çürüttüm, yıktım. Masalsız kaldım... Bana masal verin, masal verin bana, masalsız yaşıyamıyorum!" diye bağırıyor. Çıldırdı demişler onun için. Belki de çılgınlıktan o gün kurtulmuştur.

Cesaret İster...

Gene bir eski özlemidir gidiyor. Yeniye kötü kötü bakıyorlar, mânâsı yokmuş, güzel değilmiş, düşünmekten, çalışmaktan kaçınan kimselerin ne yaptıklarını bilmeden ortaya attıkları şeylermiş. Geçmişin büyük eserlerini inceleyip de onlardan örnek almalıymışız...

Oysaki asıl yeni zordur, yeninin mânâsını anlamak, güzelliğini duymak zordur. Bunun için alışkanlıklarımızı aşmak, dikkatimizi işletmek gerektir. Yalnız eskiyi, örneğin Fuzuli'nin, Nedim'in şiirlerini beğenip de büğünkü şairlerden hoşlanmıyanlar, yalnız kendilerine öğretilmişle yetinen, yeni bir zevkin kendini tattırmak için istediği emeği ağır bulup korkan kimselerdir. Ya bütün o uğraşmaları boşuna çıkarsa? Fuzuli'yi, Nedim'i okurken güzellikle karşılaşacaklarını biliyorlar, herkes öyle söylemiş kendilerine, okuldayken öğretmenleri de belletmiş. Fuzuli'nin, Nedim'in şiirlerindeki güzelliği anlamasalar bile anlamış gibi görünürler, karşılarındakiler de kendileriyle birlik olur, hep bir ağızdan över dururlar. Sonra da biribirleri için: "Anlıyor doğrusu şiirden!" derler. Böyle kolayca bilgili, ekinli, ince adam diye geçinmek dururken yeninin tadına ermeğe özenmenin ne yeri var?

Yeniye dudak büküp de ille eskiyi, eskiye benziyeni istiyenler cesaretsiz adamlardır. Bilmedikleri yollara bir türlü sapamazlar. Ama o yollarda ötekilerden de üstün güzeller bulu-

nurmuş, istediğiniz kadar söyleyin, dinletemezsiniz. Yahut bir eleştirmecinin öne düşmesini beklerler. Eleştirmeci fener çekecek, kılavuzluk edecek, şurada şu güzellik, burada bu güzellik, burada bu ustalık vardır diyecek... Biraz da kendileri eleştirmeci olmağa kalksalar ya! Arasınlar; o bilmedikleri yollara sapıp ayaklarını taşlardan incitmek, elleri boş dönmek pahasına da olsa kendi beğeneceklerini kendileri bulmağa çalışsınlar. Hayır, yapamazlar bunu, çünkü bunun için kafalarını işletmeleri gerektir, onların ise en çekindikleri şey kafalarını işletmektir. Ezberliyecekler, bütün hakikatleri, bütün güzellikleri bir başkasından öğrenip ezberliyecekler, geçmişin önünde, yahut eleştirmecinin önünde diz çökecekler, onların ağzından ne çıkarsa onu benimsiyecekler...

Eskiyi iç çekerek, göz kaydırarak anıp da yeniyi küçümsiyenlerin çoğunda, hemen hepsinde bir kendini beğenmişlik vardır, ama inanmayın buna, o halleri gerçekten kendilerini beğenmelerinden değil, ukalâlıklarından gelir. Kendilerine güvenleri yoktur. Olsa, başkalarından öğrendikleriyle yetinmez, kendi kendilerine de ararlar. Bilirler bir başlarına kaldıkları zaman anlıyamıyacaklarını, güzelliği seçemiyeceklerini, gözlerinin, iç gözlerinin kör olduğunun kendileri de farkındadır.

Zaten, dikkat ediniz, beğeneceği, inanacağı şeyleri başkalarından öğrenmeyip de kendi kendine bulmuş, seçmiş insan onlar gibi kesin konuşamaz: "Bence bu doğru, bu hoş, ama bilmem" der. Onlar ise böyle konuşmağı onurlarına yediremezler, ille kesip atacaklar, güzellik adına, tâ başlangıçtan gelip sona kadar değişmeden sürecek doğru adına söz söylemek merakındadırlar. Yukarıdan bakacaklar, yargılayıverecekler: "İşte şunları almalı, ötekileri atmalıyız, bizim dediklerimize baş eğmiyenler hiç şüphesiz yanlış yoldadır, bir değerleri de yoktur."

Yalnız edebiyat, sanat alanında mı böyledir? Hayır, hangi alanda olursa olsun eskiye bağlanıp yeniyi istemiyenler, çağlarının istediği araştırmalara girişmeğe cesaret edemiyen, kendilerine güvenemiyen insanlardır.

Değişme

İkide bir duyarsınız, şunun bunun için değişti, fikir değiştirdi diye bir söz çıkarırlar. Çoğu öfkeyle karşılar bunu, dudak büker, kınayıverir; kimi de üzülür, vefasızlığı içi götürmez. Bana sorarsanız, ne yalan söyliyeyim? ben çabuk çabuk inanmam öyle şeylere. Kolay mı fikir değiştirmek? herkesin harcı mı? Bir kere bir fikri olacak kişinin. Bir de yetmez, en aşağı iki: birini bırakacak, öbürünü savunacak. Nerede o bolluk?.. (Az kaldı "savuracak" diyordum. Bizdeki tartışmalara bakılınca "savurmak" da yakışmıyor değil: fikir savrulmasa da lâf savruluyor.)

Benim bildiğim, bu yeryüzünde pek az kimsenin bir fikri vardır, pek az kimse fikirlerle uğraşır. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış, düşünebilir demek daha doğru olur. Canı isterse düşünür. Yapacak başka bir iş bulamayıp pek bir bunalınca düşünür. Düşünür, düşünür ya, çıkarını düşünür, gemisini kurtarmağı düşünür, gününü gün etmeği düşünür, başı sıkışınca arpacı kumrusu gibi düşünür, kötü kötü düşünür, fikirler üzerinde düşünmez. Ne diye yorsun kendini? Düşünmeği uzmanlara ısmarlamıştır. Onların dedikleriyle yetinir. İnanır, sımsıkı inanır, gerekirse –gerekmese de– öldürüp ölmekten bile çekinmez, gene de kendi kendine düşünmeğe katlanmaz. Düşünmek de göze alınacak şey midir? Bakacaksınız, biribirine uymaz türlü türlü fikirler, hepsinin de az çok bir doğruluğu var, içlerinden birini seçeceksiniz... Diyelim ki birini daha

bir çekici buldunuz, ya o da sizin menfaatlerinize uymazsa? Adamın biri de çıkmış: "Bir kimsenin düşünceleriyle çıkarları arasında bir ayrılık, bir uzlaşmazlık görmezsem, inanmam ben onun gerçekten düşündüğüne" diyor. İyisi mi, siz de tatlı tatlı yaşamağa çalışırsınız. Bakın en büyük diye tanınmış yazarların, şu düşünme uzmanı sayılan kimselerin çoğu da işi parlak parlak cümlelere boğup sıyrılıveriyorlar. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış... Hem düşünmez, hem de kendisi için böyle denilmesinden hoşlanır. Hazır hazır basmakalıp fikirleri körükörüne benimser, sonra da kurum kurum kurulur; "Ben düşünüyorum işte!" diye.

Çok kimsenin fikir değiştirdiği söylenildiğini duydum, ama: "Ben fikrimi değiştirdim, şimdi eskisi gibi düşünmüyorum" diyen adam az gördüm. Büğün söyledikleri dünkü dediklerine uymıyanlar bile: "Ben değişmedim, dün de böyle düşünüyordum, değiştiğimi sananlar beni yanlış anlamış" derler. Dün birlikte çalıştığı kimselerden ayrıldığını öne sürün, cevapları hazırdır: "Ben değişmedim, baktım ki onlar değişiyor, çıktım aralarından..." Bunu söylerken, biliyorum, çoğu samimidir, kendilerinin değişmediklerine, dün ne diyorlarsa büğün de onu savunduklarına inanırlar. "Dün de düşünmemişlerdir, büğün de düşünmüyorlar, onun için değiştiklerini anlamıyorlar" diye kesip atmayın. Ne biliyorsunuz? Acaba haklı değil mi onlar? Belki de gerçekten siz değişmişsinizdir de onları değişmiş sanıyorsunuz. "Hayır, ben değişmedim, dün ne diyorsam gene onu diyorum" demeğe kalkmayın, tıpkı onlar gibi konuşmuş olursunuz. İkiniz de böyle söylerseniz ben hanginize inanayım? "Kendin bak, kendin incele, hangimizin değiştiğini anlarsın" da demeyin, bakalım ben onun dünkü dediklerini de, büğünkü dediklerini de iyice anlıyor muyum? Onda bir değişme görmekle acaba ben yanılmıyor muyum? Vauvenargues: "İki sözün biribirini tutmadığını kesin olarak söyliyebilmek için aralarında en ufak bir uzlaşma olamıyacağını göstermek gerektir" diyor. Onu bulup göstermek de kolay

iş değildir. Bunun içindir ki herhangi bir kimsenin değişmiş, fikir değiştirmiş olduğunu söylemekten çekinirim.

Salt çıkarını arıyan bir kişinin fikir değiştirmiş olması beni ilgilendirmez. Zaten öyle bir kimse değişemez ki! hep çıkarına bağlıdır, büğün başka bir yol tutsa dahi gene dünkü amacına doğru yürür. Böylelerinin hayatı bakılmağa, incelemeğe değmez demiyeceğim, içlerinde çok işler başarmış büyük adamlar da bulunabilir. Ama onlar birer fikir eri olarak bizi ilgilendirmez.

Ötekilerin, fikir erlerinin, çıkarlarını değil de doğruyu, iyiyi, güzeli arıyanların fikir değiştirmelerine elbette ilgileniriz; çünkü onların bütün dediklerinde bizim için de bir pay vardır. Deneyleri, düşünce alanındaki çalışmaları bütün insanlığa dokunur. Biz onlar gibi düşünmesek, onların dediklerine uymasak, bazı bakımlardan onlarla çarpışsak dahi dediklerini, yaptıklarını hiçe sayamayız: biliyoruz ki yalnız çıkar kaygısında, günlerini gün etmek kaygısında değillerdir. Fikre ilgilendiğimiz nisbette onların değişmelerine de ilgileniriz. Ama onların değişmelerini bir kusur, bir vefasızlık sayamayız. Doğrusu onlar da değişmezler: dün doğruyu aradıkları gibi büğün de doğruyu arıyorlar, ancak dün inandıkları ilkelerin büğün yanlış olduğunu anlamışlar; yalnız görünüşte yol değiştirirler, yoksa onların da asıl yolları dün ne ise büğün de odur.

Şu da söylenebilir: bir kimsenin, ister çıkarına, ister doğruya bağlı herhangi bir kimsenin fikir değiştirmiş olmasından bize ne? İnsanlara mı ilgileniyoruz, fikirlere mi? İnsanlara, onların huylarına, şu yahut bu olay karşısındaki tepkilerine ilgileniyorsak, bir hikâyeci gibi ilgileniyorsak, fikirlerine pek bakmayız onların, ancak kişilikleri üzerinde o fikirlerin, o fikirler üzerinde de kişiliklerinin etkisine bakarız; kendilerini anladığımız nisbette de değişmelerini tabii buluruz, hattâ o değişmeyi önceden sezip haber verdiğimiz de olur.

İnsanlara değil de fikirlere ilgileniyorsak, onları öne sü-

renlerin kim olduğu üzerinde niçin duralım? Beğendiğimiz, inandığımız bir fikri savunan kimse dün de öyle mi düşünüyordu? yoksa dün tam tersini söylüyordu da büğün mü, ne sebeple olursa olsun, değişiverdi? bundan bize ne? Bizi söyliyen değil, söylenen ilgilendirir: beğenirsek, doğru bulursak alırız, beğenmezsek, doğru bulmazsak onunla çarpışırız; söyliyen kişi ile değil, söylenen sözle, ileri sürülen fikirle...

Şiir mi Güç, Nesir mi?

Nesir güçtür şiirden, diye çok kimselerden işitmiş, çok kitaplarda okumuştum. Gene de inanamazdım. "Nasıl olur?" derdim içimden, "nasıl olur? Nesir yazan, düşündüklerini, duygularını, başından geçenleri, yahut hayal ettiklerini söyleyiverecek. Deyişine bir çekidüzen vermeğe özenecek elbette, dilinin pürüzsüz olmasına bakacak, kelimelerini seçip her birini cümlede tam yerine oturtmağa çalışacak. Onun da kendine göre kaygıları var, var ya, şairinkiler gibi mi? Şair de çeker o sıkıntıları, üstelik sözlerini vezne uyduracak, kafiye arıyacak, vezinsiz, kafiyesiz şiirler söylüyor diyelim, gene de bir ahenk yaratacak, hem de kuralların yardımını teptiği için yaratılması daha da çetinleşen bir ahenk. Hayır, olamaz, nesir şiirden güç olamaz" derdim.

Büğün de öyle düşünüyorum. Nesir az çok benim de elimden geldiği için midir nedir, kabul edemiyorum şiirden güç olduğunu. Hem, dikkat edin, nesrin şiirden güç olduğunu söyliyenlerin çoğu, hemen hemen hepsi, yalnız nesir yazan kimselerdir. Şiir söylemeğe uğraşmış, başaramamışlardır. Onu kötüliyecekler, hiç olmazsa, hafifsiyecekler, yetişemedikleri ciğere pis diyecekler ki koltuklarını kabartabilsinler. Kişioğlu övünmekten geçebilir mi hiç?

Ama büsbütün de yanlış mı onların dedikleri? Şiir söylemek, iyi şiir söylemek gerçi çok güç bir iştir; ben çok özen-

dim, iyisini değil, şöyle orta hallisini bile söyliyemedim. Şiir güç ya, şair olmak, şair geçinmek o kadar değil. Şair duygusunun, düşüncesinin cılızlığını, bayağılığını vezinle, kafiyeyle, ahenkle örtebiliyor, şair olduğu için birçok kusurları bağışlanıyor. O kusurlar nesirde daha çok göze çarpıyor. Ben otursam da boyuna bülbülü, gülü anlatsam, çekilir mi? Şairler, nice yüzyıllardan beri hep onu söylüyor, gene de seve seve okuyanlar bulunuyor. Hele bir hikâyecinin anlattıkları başka bir hikâyecinin anlattıklarına benzesin, bir kıyamettir kopuyor, üşüşüyorlar zavallının üstüne. Şairlere neden çatmıyorlar? Nesir yazanınki çalmak da onlarınki çalmak değil mi?

Şairin okurlar gözünde, halk gözünde büyük, çok büyük bir yeri var. Bilirim, alay etmek âdettir şairlerle. Gene de inanmayın, alay edenler dahi şairde bir çeşit kutsallık bulunduğuna inanırlar, açıkça söylemezler, gene de inanırlar. Nesir yazana, hikâye yazana öyle bir saygı göstermezler. "Biraz sıksam kendimi, böyle şeyleri ben de yazarım" derler, ama şiir yazmak Tanrı vergisidir, herkesin harcı değildir. Bu inan yayılmıştır, çabuk çabuk söküp atamazsınız, nesir yazmanın da öyle bir vergi olduğuna inandıramazsınız. Okuldayken, nesir yazmağı size de öğretmişlerdir, şiir yazacaksınız diye zorladılar mı sizi? Şiir yazamıyorsunuz diye sınıf döndürmeğe kalktılar mı? Demek nesir yazmak herhangi bir kimsenin elinden gelebilirmiş, kendini biraz sıkması yetermiş, öyle ise hayran olunacak bir şey yok o işte. Şiirde ise var... Ne denli uğraşsanız boştur: nesir yazanın da şair kadar saygıya lâyık olduğuna kimseyi inandıramazsınız. İşte bunun için şairlerin, Tanrının özene bezene yarattığı o kimselerin kusurlarını hoş görürler de nesir yazanlarınkini bağışlamazlar.

Değiştirmedim ben düşüncemi: güçtür şiir söylemek, nesir yazmaktan çok güçtür. Şimdiye kadar yazdıklarım arasında benim de beğendiğim bir iki şey vardır, ama bir gün şöyle orta halli bir şiir söyliyebilsem, en beğendiğim, en sevdiğim yazılarımı veriverirdim onun uğruna. Güçtür şiir söyle-

mek, ama ne türlü şiiri söylemek güçtür? Bir şair vardır, yıllardır, yüzyıllardır bilinen, alışılmış şeyleri tekrar eder durur, yaygın duyguları, yaygın düşünceleri alır, onları vezne uydurur. Güç değildir onun yaptığı. Kendimizi biraz sıkmakla elde edeceğimiz bir ustalıktan başka bir şey değildir. Saygım yoktur öyle şairlere. Neden olsun? Yaratıcı değil ki onlar. Birtakım kalıpları belliyorlar, birtakım şairâne denilen sözleri belliyorlar, şiir konularını belliyorlar, yazı yazıveriyorlar. Birer asalak onlar, çalışmadan, kendilerini yormadan şair geçinmeğe, şairlerin gördüğü itibardan kendilerine pay çıkarmağa kalkıyorlar. Ama şair de vardır, ötedenberi alışılmış sözleri ötedenberi alışılmış kalıplara dökmekle yetinmez, yeni yeni duygular, yeni yeni düşünceler getirir, yaygın olanları almaz, kendi bulduklarını yaymağa çalışır, kalıplarını kendi yaratır, kelimelerine kadar her şeyi kendi yaratır, Galip gibi: "Bir başka lisan tekellüm ettim" der, Hugo'nun Baudelaire için söylediği gibi: "Yeni bir ürperme getirir", işte o şairinki güçtür. Onda gerçekten bir Tanrı gücü vardır: yaratmıştır, yoktan var etmiştir, güzelliği sezilmiyen, bilinmiyen şeylerin güzelliklerini göstermiştir. İnsanlar onlara ne kadar saygı gösterseler yeridir; azıklarını, benliklerinin azıklarını çoğaltmıştır onların. Duygularımızı biz doğuştan mı getiririz sanırsınız? Şairler öğretir bize onları, gerçek şairler yaratır onları. Şairler olmasaydı, gerçek şairler olmasaydı, büğün bizim duygularımız da olmazdı, bülbül ötüşünün, güldeki kokunun güzelliğini de anlamazdık.

Ama azdır öyle şairler, binde bir gelir. Ötekiler de kendilerini öyle göstermeğe çalışırlar. Hani aslan derisine bürünen eşeğin masalı yok mu, onun gibi. Bundan yüzyıllarca önce gelmiş, adı bile unutulmuş büyük bir şair, gülün, bülbülün güzelliğini göstermiş, büğünkü şair onu söylemekle övünüyor. Şaşarım onun kendini beğenmesine, böbürlenmesine! gerçekten şairse, yaratsın, eskiden kalma ile, babalarından öğrendiği ile yetinmesin de kişioğlunun baba mirasına yeni bir güzellik

katsın. Bir şair çıkmış: "*Sirkat-i şi'r edene kat'-i zeban lâzımdır*" demiş, ne duruyorlar? Gülle bülbül şiirini ısıtıp ısıtıp önümüze sürenlerin dillerini kesiversinler, bal gibi çalmak değil mi onlarınki de? Gülle bülbül şiirini ilk söyliyen, o güzelliği yaratmış, kişioğluna yeni bir duygu aşılamış, eskiye bağlı değilmiş o, gelenek diye direnmiyormuş, yenilik aramış, bulmuş. Büğün gülle bülbül şiirini söyliyenler ona benzediklerini mi sanıyorlar? Gülerim onlara! yeni değiller ki ona benzesinler! her büyük şair yenidir, yenilikler getirir, yeni biçimler yaratır, kendinden öncekilerin çizdikleri yoldan yürümez, kendi yeni bir yol açar.

Bakıyorum da büğünkü şairlerimizin çoğu, hep eskilerin, başkalarının gösterdikleri yoldan gidiyorlar, eskiden kalma duyguları, düşünceleri söylüyorlar. Birtakımının yeni gözükmelerine bakmayın, onlar da bundan on beş yıl öncekini taklit ediyorlar. Beş yüz yıl önceki eskidir de on beş yıl önceki eski değil midir? Bir şairin kendi yaratmadığı, başkasından öğrendiği her şey eskidir.

Çağımızı kötülemek, büğün gerçek şair eskisinden azdır demeğe getirmek için mi söylüyorum bunları? Hayır, günümüzde gerçek şair eskisinden ne daha çok, ne de daha azdır. Büğün de, kendi yarattıklarını değil, başkalarından öğrendiklerini söyliyen şairler dünkü kadardır. Her çağda çoğunluk onlardadır. Bunun için de bazı kimseler yalnız onlara bakmış, onları görmüş, nesir yazmanın şiir söylemekten daha güç olduğunu ileri sürmüşlerdir. İnanmayın onların dediklerine. Onlar da yalnız uydurma şairleri okumakla yetinip ona göre yargılıyan kimselerdir.

Samimilik

Samimilik demiyorlar mı, büyük bir söz ettiklerini, her işi ta kökünden çözümleyiverdiklerini sanıyorlar. Samimi olmak kolaymış gibi. Öyle ya, aklınıza geleni, daha doğrusu ağzınıza geleni söyleyi söyleyiverirsiniz, olur biter. İçinizden öyle doğmuş. Ya sizin içinizden saçmasapan şeyler doğuyorsa, karşınızdakinin onurunu kıracak sözler söylemek doğuyorsa, samimidir diye onları da mı beğenecek, onları da mı alkışlıyacağız?

İkide bir samimiliği öne sürmek, kendini beğenmişlere vergidir. "Ben alçakgönüllüyüm, ben mütevazıyım" demek gibi. Alçakgönüllü, mütevazı olduğunu söyliyen adamın düşüncesi nedir? "Bendeki bu değerle, bu üstünlüklerle ben gözlerimi çok yukarılara dikebilirim ya, yapmıyorum, şanıma lâyık olanı aramıyorum da azla yetiniyorum." Budur onun dilinin altındaki. Samimi olduğunu söyliyen de: "Bilseniz neyim ben! söze bir giriştim mi, kendimi sıkmağa hacet yok, inciler, hikmetler dökülür. Güzellikler yaratmam için kendimi bırakıvereyim, yeter!" Hayır, Efendim, yetmez, sıkıverin biraz kendinizi, dedikleriniz karşınızdakilere yarıyacak mı, onu düşünün.

Toplum hayatında kişiler biribirlerinden samimilik beklemezler, terbiye beklerler, nezaket beklerler, birtakım kurallara uyulmasını isterler. Mürailik edeceksiniz, düşünmediğinizi, inanmadığınızı söyliyeceksiniz demiyorum, ama aklınıza geleni şöyle iyice bir tartmadan söylemeğe hakkınız yoktur. Yeryü-

zünde bir başınıza değilsiniz, başkalarının zevkini, hatırını da gözetmeniz gerektir.

Bir gün bir mektup almıştım, okurlarımdan biri benim yazılarımdaki samimiliği beğendiğini bildiriyordu. Sövülmüşüm gibi betime gitti: "Acaba başka bir değeri yok mu benim yazılarımın? Bu okurum benim yazdıklarımda kendi işine yarıyacak, hoşuna gidecek hiçbir şey bulamamış da onu söylemek mi istiyor?" diye içlendim durdum. Samimilik arkasından koşanlardan değilim ben, kendimce önemli bulduğum birtakım işler üzerinde düşünürüm, düşündüklerimi de karşımdakilere açıkça anlatmağa özenirim. Doğruyu bulabilir miyim? Ne demek istediğimi anlatabilir miyim? Bilmem orasını, bilemediğim için, içime bir güven gelmediği için de üzülürüm. Böyle konuşma diliyle yazmağa çalışmam samimilik için değildir, düşündüklerimizi karşımızdakilere bildirmek için Türkçede en iyi yolun bu olduğuna inanırım da onun için böyle yazarım. İnsan işini, sevdiği, saydığı işini içinden doğana bırakır mı? Ben de işim üzerine, yâni yazarlık üzerine haylı düşündüm, türlü yolları denedim, büğünkü deyişimi uğraşarak kurdum. Bunu övünmek için de söylemiyorum, yalnız kendimi yaradılışıma bırakmadığımın, yazarlığı küçümsemeyip onun gereklerine uymağa çalıştığımın bilinmesini isterim.

Samimiliği yermeğe, kötülemeğe mi kalkıyorum? Hayır, bilirim onun büyük bir değer olduğunu. Ama nedir samimilik? uluorta konuşmak mıdır? Değildir. Samimilik bence bir insanın bir iş üzerine iyice düşündükten sonra, canı pahasına da olsa savunmağı göze alarak ortaya çıkardığı kanısıdır. Değme babayiğidin harcı değildir bu. Doğruyu arıyacaksınız, menfaatlerinizi, hattâ duygularınızı aşacaksınız, toplumun size aşıladığı önyargılardan silkineceksiniz, şu şöyle dermiş, bu böyle dermiş, aldırmıyacaksınız, doğruyu bulduğunuza da içinize güven gelecek, o zaman söyliyeceksiniz. Ancak en büyüklerin erebildikleri bir haldir bu. André Gide'i samimiliği için överler, anlarım onu, hayatını bitmez bir savaş içinde ge-

çirdi, kendi kendisiyle dahi çarpıştı. İnanacağı, gerçekten inanacağı hakikati uzun uzun aradı, o uğurda ötekinden berikinden ağır söz işitti, ondan da yılmadı, arkadaşlarından, dostlarından ayrıldı. Samimilik onun için aklına geleni, içinden doğanı yazmak değildi, uğraşarak, didinerek varılacak bir erek idi. Kitaplarını okuyanların çoğu onda bir yapmacık görürler, anlıyamazlar. Elbette, samimiliği anlamak da kolay değildir. Karşınızdaki adam: "Ah! kardeşim! ah! iki gözüm!" diye size sarılı sarılıvermiyor, bir dediğini beğenmeyip boyuna düzeltmeğe kendini bırakıvermiyor: "Ben sanata özenmedim, gönlümden koptuğu gibi söyledim gitti" demiyor, tam tersine, sanata özendiğini açıkça söylüyor, inanır mısınız onun samimiliğine? Ama bilin ki asıl samimilik, bir değer olan tek samimilik odur, ondan başkası kendini beğenmektir, lâübaliliktir.

Bizim edebiyatımız bu samimilikten çok çekti, hâlâ çekiyor. Bakıyorsunuz, bir delikanlı ağzını yaya yaya birtakım şiirler söylüyor, akşamüstleri canı rakı içmek istermiş, yahut şıpıtık terlikle suya giden kıza gönlü akmış, onu anlatıyor: "Bu da ne böyle?" diye sordunuz mu cevap hazır: "Samimilik!.." Fuzuli, Baki uğraşa uğraşa yazarlarmış, birtakım kurallara boyun eğerlermiş, toplumun ileri gelenlerinin saygısını kazanmağa çalışırlarmış, onlarınki samimilik değil, mürailik... Sanıyorlar ki insan samimiliği doğuştan getirir. Yağma yok! çetin bir yoldur ona götüren yol, bütün büyüklüklere götüren yollar gibi çetindir, kendinizi büyük görürseniz, ne kadar büyük olursanız olun, ereğe göre gene küçük olduğunuzu anlamazsanız, ona eremezsiniz. Samimilik, lâübaililiğin, yarenliğin ayıp olduğunu içinize sindirdikten sonra başlar. O zaman kendinize gelirsiniz: "Yahu! çevremde adamlar var benim, ben kendimi onlara beğendirmeğe, dediklerimi onlara kabul ettirmeğe özeniyorum, demek ki doğru dürüst düşünmeğe çalışayım, yalnız beni değil, onları da ilgilendirecek şeylerden konuşayım, deyişime bir çekidüzen vereyim" dersiniz, içinizde gerçekten bir cevher varsa siz de birtakım hakikatler bulur, samimiliğe erersiniz.

Gerçek ile Doğru

Bizim gençliğimizde, devrimden önce, bir söz dolaşırdı dillerde: "Bizde tiyatro yazılamaz, kadın erkekten kaçıyor da onun için!" Kızardım bu söze. Böyle düşünenler tiyatronun, sanatın ne demek olduğunu anlamazlar. Onların kafasında tiyatronun konuları bellidir: kadın erkek bir salonda toplanılacak, erkeklerden biri evli bir kadını baştan çıkarmağa çalışacak, muradına erecek, böylece ya acıklı, ya gülünç bir durum olacak. Tiyatroda geçen olayların da hayattaki olaylara benzemesi gerek... O sırada bizde tiyatro, yeni tiyatro denince akla Fıransızların Bataille, Bernstein, Hervieu, Coolus gibi bayağıdan epeyce aşağı yazarlarının eserleri gelirdi. Bir gün oyuncularımızdan birine: "Bunları oynuyorsunuz, beğenenler bulunuyor, peki ama neden doğrudan doğruya çevirtmiyorsunuz Türkçeye? Kişilerin adlarını değiştiriyorsunuz, Türk yaşayışına uysun istiyorsunuz, daha kötü, daha acayip oluyor" demiştim. "Olduğu gibi bırakamayız, sonra biz frak gibi, smokin gibi elbiseler giymek zorunda kalırız, oysaki iyi giyemiyoruz o elbiseleri, kendimize yakıştıramıyoruz" dedi. Şaşırdım kaldım: tiyatro sanatında frakın, smokinin bu kadar önemi olacağını düşünemezdim.

Bu görüş, iki yanlış düşünceden, biribirinden yanlış iki düşünceden doğardı: biri, tiyatronun belirli konuları olduğu düşüncesi. Öyle bir şey yoktur: tiyatro yazarı 1900 yılların-

daki Fıransız yazarlarının seçtikleri konuları işlemek zorunda değildir. Tiyatroda aşk olmasa da olur. Tiyatro yazarı, toplumun yaşayışını bir tiyatro halinde gören insandır, romancı bir roman halinde gördüğü gibi. Bizde o yıllarda yerli tiyatro eseri yazılamaması, kadının erkekten kaçması yüzünden değil, toplumun yaşayışını tiyatro halinde gören yazarımız bulunmaması yüzündendi. Bir Türk tiyatrosu düşünecek yazar bulunmaması yüzündendi. Yerli oyunlar yazmağa çalışan bir iki yazarımız da 1900 yılları Fıransız tiyatro yazarlarına uyuyor, sevda hikâyelerini kardeş çocukları arasında geçiriyorlardı. Hepsi de sahte eserlerdi: ne bizim yaşayışımız vardı onlarda, ne de bizim kişilerimiz. Şimdi hepsi de unutuldu, bir tanesini oynasalar, öyle sanıyorum ki sonuna kadar oturup dinliyemezsiniz.

İkinci yanlış, tiyatroda geçen olayların hayattaki olaylara benzemesi gerektiğini sanmaktı. Tiyatro benzemez hayata, roman da benzemez. Tiyatronun, romanın hayatı anlatması büsbütün başka bir şeydir. Öyle tiyatro eserleri, öyle romanlar vardır ki bir hayal âleminde geçer, olayları hayatta eşleri görülmiyecek olaylardır, gene de kişiye: "Ne kadar doğru bu! işte, insanoğlunun özünü gösteriyor!" dedirtir. Tiyatro yazarı, roman yazarı hayatın olaylarını bir sanat acununa götürebilen, o olaylara hiç benzemez olaylar arasında sezdirebilen, doğru diye kabul ettirebilen bir kişidir. Sanat eserinin, büyük sanat eserlerinin bir çıplaklığı vardır: hayattaki olayları süslerinden, katıklarından, gereksiz neleri varsa hepsinden soyar, bir iki çizgi ile gösteriverir. Molière, dünyanın en gerçekçi, *réaliste* yazarlarından biridir, ama onun kişilerini, Alceste'i, Tartuffe'ü, Harpagon'u, Trissotin'i, Monsieur Jourdain'i hayatta bulamazsınız. Orgon masanın altına saklanacak da Tartuffe'ün kadına aşk sözü etmesini dinliyecek!.. Harpagon kendini bir yabancı sanacak da hırsız diye kolundan yakalıyacak!.. Hayatta böyle olaylarla karşılaşamazsınız, bunlar ancak sahne üzerinde olur. Ama doğru değil midir?

Hayatta gördüğünüz olaylardan daha doğrudur, insanoğlunun özünü anlatır da onun için. Gerçekçi sanat adamı gerçekte ne görüyorsa onun tıpkısını yapmağa kalkan adam değildir, gerçeği bize duyuran adamdır. Fabrice del Dongo'yu, Julien Sorel'i, Madame de Mortsauf'u, Louise de Chalieu'yü de hayatta, Stendhal'in, Balzac'ın romanlarındaki gibi bulamazsınız. Gerçeğin tıpkısını yapmağa kalkmak sanat adamının işi değildir.

Gerçeğin tıpkısını yaptınız mı, gerçeği gösterebilir misiniz sanki? Nice tiyatro eserleri, romanlar, hikâyeler vardır, anlattıkları olayların hepsi de gerçekte olabilir, belki olmuştur, ama hiçbiri inandıramaz sizi, onları dinlerken, okurken: "Hayır, böyle insan olmaz, bu kişiler yaşamıyor, doğruluk yok bunlarda" dersiniz.

Büğünkü sanat adamlarımızın çoğu bunu, bu doğruları düşünmedikleri içindir ki bizde tiyatroyu, romanı, hikâyeyi gerçekten ilerletemiyorlar.

Neden yazdım bunları? Söyliyeyim. Geçenlerde bir hikâyecimizle karşılaştım. Ne yapacaksınız adını? Ancak şunu bilin: benim beğendiğim, sevdiğim yazarlardan biridir. Bir iki kitabından çok hoşlandım. Son aylarda yazdığı bir hikâyesini ise beğenmemiştim. Söyledim kendisine: "Kandırmadı beni, gerçekliği, doğruluğu yok anlattığınız kişilerin, siz o hikâyeyi bir düşünceyi savunmak için yazmışsınız" dedim. Yukarıdan bir baktı bana: "O olay gerçekte de tam benim hikâyemde anlattığım gibi geçmiştir" dedi...

Belki doğrudur söylediği. Ne yapayım ki hikâyesi beni kandıramadı, bana doğruluğunu sezdiremedi. Gerçeğin tıpkısı ise dahi doğrunun tıpkısı değil, yaşamıyor onun anlattığı kişiler, birer kukla gibi çıkıyorlar önümüze, gene birer kukla gibi çekiliyorlar.

Bir de şunu düşündüm: ne biliyor o yazar o olayın gerçekte tıpkı öyle geçtiğini? Thukydides'in sözü aklıma geldi: "Ben bu kitapta gözlerimle gördüklerimi anlatıyorum, ama

belki yanlış görmüşümdür" dermiş. O yazar ise kendi gözlerinden, kendi görmesinden hiç şüphe etmiyor. Bana insanların içini anlatacak, en gizli duygularını, düşüncelerini, belki kendilerinin de iyice kavrıyamadıkları duygularını, düşüncelerini sezdirecek, bunun için sadece gördüklerini, işittiklerini olduğu gibi yazmakla yetinecek... Demek ki anlamıyor sanatının ne olduğunu.

Hikâye, roman yazmak, tiyatro eseri yazmak sadece gördüklerimizi, işittiklerimizi olduğu gibi kâğıda dökmek olsaydı, hepimiz de birer hikâyeci, tiyatrocu olurduk. Bizim gözlerimizin önünde de günde birçok olaylar geçiyor, biz de hayatımızda biribirini sevenler, biribirinden nefret edenler, biribiriyle kavga edenler, dövüşenler görüyoruz. Onları olduğu gibi anlatmakla iş bitiverir mi? Bir deneyin isterseniz, görürsünüz ki ne gerçek bulunur yazınızda, ne de doğru. Sanat, gerçeğin tıpkısını çıkarmak değildir, buna özenenler sanatın özünü anlamıyorlar demektir. Bir zamanlar Fıransa'da "tranche de vie" (hayattan bir dilim) yazmak istiyenler vardı, hiçbirinden bir şey kalmadı.

Okumak

Bir köydeydim geçenlerde. Öğretmenle konuştum: "Ne okursunuz?" diye sordum. Ne okuyacak, ders kitaplarını okuyor. Sonra köylerde okula giden çocukları düşündüm: neye yarıyor okumaları? Okulu bitiriveriyorlar, içlerinden kasabaya, ortaokula gidenler oluyor belki. Ya ötekiler? Onlar ne yapıyor?

Biz ilkokul öğretimini, yazıyı şöyle böyle söküp bir parça da hesap yapabilmeyi yeter bir şey sanıyoruz. Okumanın bir büyüsü olduğuna, insanoğlunu ilerletivereceğine mi inanıyoruz nedir? Bir kişi eline bir kitap, ya bir gazete alıp da zorla birkaç satırını okuyabildi mi, iş olup bitiyor, değil mi? Bakalım anlıyor mu o okuduğunu? Ona da aldırmıyoruz. Sonra da şu kadar bin, şu kadar milyon kişiyi okuttuk diye övünüyoruz.

İlkokulda, köyünkünde olsun, şehrinkinde olsun, çocuğa okuma öğretilir, sonra o gidip kitap alsın, bilgisini kendi kendine ilerletsin... Dile kolay bunu söylemek! ne alsın ne okusun? Sanki bol bol, ucuz ucuz kitap mı var ortada? Hem, bazı memleketlerde olduğu gibi, bir gelenek değil bizde okumak. Çocuk babasının, amcasının okuduğunu görmemiş ki kendi de özenip okusun. Olsa olsa onların, mânâsını anlamadıkları bir kitabı okuduklarını görmüş, kitap okuyarak insanın kafasını, iç âlemini zenginleştirdiğini görmemiş. İlkokulu bitiri-

yor, sonra bırakıyor her şeyi, üç beş yıl geçmeden belki harfleri biribirinden seçemez oluyor. Bu değildir okumak, memleketi okutmak bu değildir. Ne yapmalı öyle ise? Bana sorarsanız...

Bilirsiniz, ben de Emrullah Efendi gibi Tuba ağacı kuramına inananlardanım: bir ülkede önce yüksekokullar açılır, sonra ortaokullar, sonra da ilkokullar. Yüksekokullardan önce de düşünülecek bir şey vardır: ülkede aydınlar, seçkinler, kitap yazacak kimseler bulunmasını sağlamak. Toplumun, ulusun bir edebiyatı olur, o kitapları okumanın kişiyi yükselttiği, birtakım faydaları olduğu anlaşılır, kişiler onları okumağa özenir, bunun için de okul isterler. Siz, o edebiyat kurulmadan, o kitaplar yazılmadan köylünün kentlinin okula gitmesini istersiniz, bir işe yaramaz uğraşmanız, okutamazsınız, okutabilseniz de onların okumasından kendilerine de, topluma da bir iyilik gelmez. Ak kâğıdın üstünde kara harfleri seçebilmek bir üstünlük değildir de onun için. Onların okuyabilmelerini sağlayınca, ellerine kitap verebilmeniz, her birinin isteğine uygun kitaplar verebilmeniz gerektir. Veremezseniz, köylüsünü, kentlisini üç yıl, beş yıl boşuna sıkmış olursunuz.

Bunun için, okulları açmadan önce, o okullardan çıkacak kimselerin okuyacakları kitaplar var mı, yok mu, onu düşünmelidir. Bizde yok. Ne yapmalı olması için? Kolay değil bunun yolunu bulmak. Ben, düşündüğüm çareyi söyledim, gene söyliyeyim: bizde bu işi devlet eline almalıdır. Devlet kitap bastırsın, bilim, şiir, hikâye, her türlüsünden kitap bastırsın, bunları ucuz ucuz dağıtsın. Böylece hem kitap yazmak istiyenleri özendirmiş olur, hem de birçok kimselerin eline kitap ulaştırır. Okur mu o kimseler? Önce okumazlar belki, ama gitgide onlarda da bir merak uyanır, okuduklarının kendilerine bir şey öğrettiğini, bir iyiliği dokunduğunu, hiç değilse eğlendirdiğini görünce onlar da okurlar, okumanın tiryakisi olurlar. İnsanoğlunun, yaradılıştan, medeniliğe eğilimi vardır. Medeniyeti gözleri önüne getirirseniz, o da anlar, alışır. Okul medeniyet değildir, sadece bir araçtır. Okula gidip okuma öğren-

menin faydalarını gösterirseniz, okul ancak o zaman bir işe yarar. Dünyayı karanlıktan, sakat düşünceden, yavuzluktan kurtaran okul değildir, büyük düşünürlerin, bilginlerin, şairlerin yazdıkları kitaplardır. O düşünürlerin, bilginlerin, şairlerin kitaplarını ortaya koymazsanız, okul hiçbir işe yaramaz.

Bunun içindir ki ben, bu ülkede ilkokulla uğraşmadan önce, bir aydınlar sınıfı, yüksek aydınlar sınıfı kurulmasına çalışılmasını isterim. Biricik doğru yol budur. Ama bütün doğrular gibi bunu da anlıyan azdır. İnsanların çoğu, önce küçük işlerin yapılması gerektiğine inanırlar. Önce bir toplumun bütün bireyleri, yâni fertleri okuyacak, sonra o toplumda düşünürler, bilginler, şairler yetişecek... Bütün tarih, bütün ülkelerde bunun tersi olduğunu gösterir.

Şimdilik bırakalım bunu da, ne yapabiliriz, onu düşünelim. Köylerde kentlerde ilkokullar var, her yıl bunlarda yüz binlerce çocuk okuyor. Onların okulda geçirdikleri yıllardan bir iyilik görmelerini sağlamağa bakalım. Ne yapabiliriz?..

Önce öğretmeni düşünelim. İşte bir genç, bir öğretmen okulunda, yahut bir köy enstitüsünde okumuş, okulunda çalışıyor, didiniyor. Belki büyük bir sevgi ile, büyük bir heyecanla başlıyor. Ama giderek sönüyor onun da ateşi, yıllar geçtikçe öğretmenlik onun için yaratıcı bir iş olmaktan çıkıyor, çocukları gerçekten yetiştirmeğe çalışmıyor, sabahleyin okula geliyor, akşama kadar dersini veriyor, bir yandan da günün çabuk geçmesini diliyor. Kendisine verilen bir iş var, onu yapıyor. Onun dışında uğraşmıyor çocuklarla, onlara kendi bilgisini, kendi gençliğindeki ateşi aşılamağa özenmiyor. Öğretmen okulunda, köy enstitüsünde iken birtakım kitaplar okumuş, belki edebiyata, yüksek bilgiye de yükselmek istemiş, merak edip okumuş. Ama yıllardan beri kapatmış onları, geçinmenin zorlukları ile karşılaşmış. Yeni kitap aldığı, okuduğu yok. Nereden alsın? Eline geçen kaç para?

Kitap gönderin o adama. Her yıl en aşağı on kitap gönderin. Ona mesleğindeki yenilikleri bildiren kitaplar, dünya-

yı anlatan kitaplar, tarih kitapları, coğrafya kitapları, yerli, yabancı romanlar, hikâyeler, şiirler. Boyuna yenilesin, tazelesin bilgisini. Tazelenmiyen bilgi söner gider. Millî Eğitim Bakanlığı niçin yapmaz bunu? Yazdırtsın o kitapları, her birinden birkaç yüz bin bastırıp ilkokul öğretmenlerine dağıtsın, para da almasın onlardan. Yoksa yitirir o öğretmenleri. Romanlara, hikâyelere gelince, büğün bu ülkede roman, hikâye yazan birçok genç var, onlara da yardım etmiş olur. Her yıl gazetelerde, dergilerde birçok yazı çıkıyor. İlkokul öğretmenleri onlardan da faydalanabilir. Millî Eğitim Bakanlığı o yazılar arasından seçsin, bir iki kitap yapsın, onları da dağıtsın.

Böylece öğretmenin kitaplığı kurulmuş olur. Öğretmenin kitaplığı kurulunca ilkokulu bitirmiş olanların kitaplığı da kurulur. Okulda toplanır o kitaplar, istiyenlere verilir. Hele köylerde çok büyük olur bunun iyiliği. Okul var, okulun yanında okumanın ne işe yarıyacağını gösterecek kitaplık da var. Sonra öğretmenden, köylüleri belli günlerde toplayıp kendilerine o kitapları okuyup anlatması da istenebilir.

Böylece ülkede aydınlar sınıfının da kurulup genişlemesine yardım edilmiş olur.

Yalnız bu yol mu var? Bilmiyorum. Ama kendilerine ilkokulda okuma öğretilenlerin sonradan da okumalarını sağlamağa çalışmak gerektir. Yoksa ilkokulların hiçbir faydası, iyiliği olmaz. Bir kimseye keman çalmasını öğretiyorsunuz, ama sonra eline hiçbir havanın, hiçbir ezginin notasını vermiyorsunuz, neye yarar onun yay kullanmasını öğrenmesi?

İki Şair

Bir Necati Cumalı'mız vardı bizim, çok severdim. Buradayken sık sık o da beni arardı, ben de onu arardım. Şiirler, hikâyeler yazardı. Oturur, uzun uzun konuşurduk, bir dediğinden çabuk çabuk dönmezdi, benim kızdığım, bağırdığım olurdu, aldırmazdı o, gücenmezdi, bilirdi benim de ona gerçekten kızmadığımı. O kadar uğraştım, ne bir sevdiği şairden vazgeçirebildim, ne de beğenmediği bir şaire ısındırabildim. Belki de öyle olduğu için, dayattığı için severdim onu. Bir gün, dört yıl oluyor, çekti gitti buradan, ta Urla'ya gitti. Arada bir kere İzmir'de gördüm. Sonra ne bir mektup, ne bir haber. Sanki ne onun için ben varım, ne benim için o var. Dergilerde şiirlerini de pek görmüyordum. "Bırakmıştır şairliği" diyordum kendi kendime, "şairliği bıraktığı için şair olduğu günlerdeki ahbapları da silivermiştir defterden..."

Geçen gün bir kitabı geldi, bir şiir kitabı: *Güzel Aydınlık*. Kendisi göndermiş sanmayın, şiiri bırakmamış ama düşünmüyor eski ahbapları. Zarar yok, o beni düşünse de olur, düşünmese de, ben onun şiirlerini gene okurum.

Necati Cumalı günümüzün önemli Türk şairlerinden biri midir? Bilmiyorum. Önemlidir desem omuz silkersiniz, adı çok geçmiyor ki, kendini hemen beğendiremiyor ki... Ama önemsizdir, küçük bir şairdir de diyemiyorum. Adının çok geçmemesine, kendini birdenbire beğendirememesine ne ba-

karsınız? Şairler vardır, yazdıklarının güzelliği, değeri yıllarca sonra anlaşılır. Bir çağda bir iki şair sivriliverir, yalnız onların şiirleri, onlar gibi yazanların şiirleri okunur, hep o şiirler üzerinde durulur. Necati Cumalı'nın şiirleri ise günümüzün sivrilmiş, adları çok anılan şairlerinkine benzemez, kendine vergi, yalnız kendinin olan bir deyişi var onun. Öyle parlak değil, ama okudukça sarar sizi, yavaş yavaş sarar. Bir kere okuyup geçerseniz pek bir şey anlamazsınız, çekivermez gözlerinizi, sizin de daha bir özenle ilgilenip durmanızı ister.

Güzel Aydınlık'ı okuyorum şimdi, her şiiri bir daha, bir daha okuyorum, her okuyuşumda başka bir şey buluyorum hepsinde. Biliyorum, kimini beğenmiyeceğim, onuncu, yüzüncü okuyuşta da beğenmiyeceğim, ama kimi de var, çok güzel birer şiir olduklarını daha şimdiden sezdiriyor. Açın kitabı, "Aşk Yüzünden Cinayet"i, "Emine"yi okuyun, daha öyle niceleri var, şair onlarda insanlık sevgisini söylüyor, insanlık sevgisini aşılayıveriyor okuyana. Hem de sesini yükseltmeden, size küçük bir olayı anlatır gibi konuşuyor. Güzel şiirlerinden birinin, "Pencere" adlı şiirin sonunu birlikte okuyalım:

"... Kuş uçmaz kervan geçmez dağ başı - Dağ başında tek tek ateşler yanar - Kurtlara kuşlara karşı - Bir çoban gölgesi bayıra düşer - Ya bağdaş kurmuştur, ateşte aşı - Ya dolaşır çalı çırpı devşirir.

"Ey sarılıp yatanlar, gelip geçenler - Şavkımı yanar görürseniz bilin - Bilin, nice muhabbetle hoş geçecek geceler - Oturmuş yazı yazar, şiir düzer akıbet - Benim halim o çobanın halinin eşi - Bir cana, bir nefese hasret".

Çok oldu ben Necati Cumalı'yı görmiyeli, özledim onu. Ama o, aradaki yılları boş geçirmemiş, dilini olgunlaştırmış, belki duygularını olgunlaştırmış, bütün o güzel şiirleri, "Uçanalı Zülfikâr Bey'e Ağıt"ı yazmış. Kendine de bir güven gelmiş, bir şiirini şöyle bitiriyor:

"Gün gelir herkes gibi ben de ölürüm - Bu aşk yürekten yüreğe yeniler - Bir gün ağızdan ağıza dolaşır - Adına yaktığım türküler".

Bana da bir selam var bu kitapta. Necati Cumalı iki kız

kardeşi anlatırken: *"Tellim bir örnek giyinir - Ya el ele verir, ya kol kola girer - Tellim beraber gezerler - Saçlarında bir örnek kurdeleler"* diyor. "Daima" yerine "tellim" demeği ilk ben denedimdi, eski bir türkçe söz, şair onu yazarken, belki kendi de pek bilmeksizin beni anmış... Sağ olsun.

Öteki şairi, Metin Eloğlu'nu... (Eloğlu'nu mu demeli? Eloğlu'yu mu demeli? bir türlü kestiremiyorum) Metin Eloğlu'nu tanımam, ama o bana kitabını göndermiş, bir de "Saygılarımla" demiş. Eksik olmasın, demiş, demiş ya, şiirlerinden anladığıma göre pek öyle saygı gösterecek bir kişi değil. Birçok şeyleri, bunlar arasında hatırı, gönülü de kırmaktan çekinmiyeceği belli. Yermek için mi söylüyorum bunu? Değil, beğenerek, severek okuyorum şiirlerini. Birkaçını okuya okuya ezberledim bile.

Kitabın adı *Düdüklü Tencere*. Görüyorsunuz; şiir diline saygısızlık kitabın adından başlıyor. Hani şu eski, köklü, saygıdeğer şiir anlayışından bir türlü ayrılamıyanların ne diyecekleri belli: "Olur mu, efendim?" diyecekler "düdüklü tencere de şiire girer mi? *Kuşane, tava, oklava* olsa neyse ne! Onlar bari eski günleri hatırlatır da bizi melil mahzun geçmiş günlere, o günlerin güzelliğine daldırır. Olamaz, efendim, olamaz, bülbüllerle turnalar, güllerle menekşeler dururken şiire düdüklü tencerenin girmesine bırakamayız!" diyecekler. Ama Metin Eloğlu şiire sokmuş düdüklü tencereyi, o eski anlayışta olanların tadamıyacakları bir şiire.

Tanımam Metin Eloğlu'nu, ama yazdığı şiirlerden belli, konuşmayı seviyor. Durmadan söyliyen kimseler vardır, karmakarışık söylerler, o konudan o konuya atlarlar, gene de hoşlanırsınız onları dinlemekten, parlaktır, sevimlidir konuşmaları, arada bir beklemediğiniz bir sırada şu ayıplık denen şeylerden de birini anarlar, gülüverirsiniz, Metin Eloğlu işte onlardan, şiirini de konuşur gibi yazıyor, öyle kimselerin konuşması gibi. Homurdanıyor, alay ediyor, kızıyor, boynunu bükerek alttan aldığı da oluyor, ama her seferinde eğlendiriyor, il-

gilendiriyor okuyanı. Evet, eğlendiriyor, bir şairin okuyanları eğlendirmesini kusur sayanlardan değilim.

Metin Eloğlu bizde Orhan Veli'nin açtığı şiire devam ediyor, daha genç olduğu için ustasının deyişindeki olgunluğa belki erişememiş, ama bana öyle geliyor ki genişletiyor o şiiri. Orhan Veli'de bir kısa kesmek, şiiri sekiz on satırda bitirmek dileği vardı, Metin Eloğlu öyle sıkmıyor kendini, uzatıyor, belli ki Jacques Prévert'i de okumuş, yahut o şairin sözünü duymuş. Orhan Veli'yi andım, Jacques Prévert'i andım, demek onun sivrilmiş, adları çok anılan şairlerin etkisi altında olduğunu söyledim. Evet, – var öyle bir şey *Düdüklü Tencere*'de, o kitap, o şiir bunun için yepyeni değil. Metin Eloğlu saygısızlığı ne denli göze almış olursa olsun, gene de birkaç kişiye saygı göstermekten, onları üstad edinmekten kurtulamıyor. Şunu da söyliyeyim: *Düdüklü Tencere*'yi okursanız, okumanızı da çok isterim, okursanız o kitabı, şaşmıyacaksınız, hani Orhan Veli'nin şiirlerini ilk okuyuşunuzda şaşmıştınız, öyle şaşmıyacaksınız, beğenmeseniz de alışmış olduğunuz bir şiir bu. Metin Eloğlu yeni bir çığır açmıyor, açılmış bir yolda yürüyor. Ayakları dolaşmadan yürüyor, ustaca yürüyor, o yolda kendinden öncekilerin denemedikleri, belki düşünmedikleri birtakım yenilikler yapılabileceğini gösteriyor, o başka. Ama ne de olsa bu yenilikler ikinci derecde bir yenilik olmaktan kurtulamıyor.

İyi bir kitap *Düdüklü Tencere*, okunacağını, çok okunacağını umuyorum. Ama Metin Eloğlu'nun bunda kalmayıp daha gerçek bir yeniliğe geçmesini de dilerim. Bir şairde aranacak değerlerin başlıcası var onda: dili seviyor, her gün kullandığımız sözlerle umulmadık şekiller kurmasını biliyor. Bunun için de ondan daha çok şeyler bekliyorum.

Gençlere Öğüt

Bir dergi çıkarıyormuş gençler, benden de yazı istediler. Sevindim mi buna? sevinmedim mi? pek bilmiyorum?

Bir bakıma, sevindim elbette. Gençlerin araması gönendiriyor kişiyi. "Bak" diyorsunuz kendi kendinize, "yeni yetişenler de ilgi gösteriyor bana. Demek okuyorlar yazdıklarımı, beğeniyorlar. Düşüncelerimin bir etkisi oluyor onlar üzerinde. Kim bilir? belki benim yürüdüğüm yoldan gidecek onlar da benim yapamadığımı, başaramadığımı yapacaklar, başaracaklar..." Böyle diyorsunuz içinizden, gençlerin çağrısı size yarına kalacağınızın, çabucak unutulmıyacağınızın bir muştusu gibi geliyor.

Kendimi böyle düşlere bırakmamak isterim. Bilirim ben değerimi. Monsieur Gide önemini anladığını söylermiş, benim de öyle bir şey demeğe kalktığımı sanmayın. Hayır, değerimi bilirim derken o değil benim dediğim. Değerimi bilirim, büsbütün bir hiç değilim, ama yarına kalmağa yetecek bir değer değildir benimki. Yaşadığım günlerde çalışırım, dilimizin gelişmesinde, birtakım düşüncelerin yayılmasında benim de bir yararlığım olabilir. O kadar. Yarına kalamam ben, kalacağımı söyleseler, yarına acırım.

Önce bir sevindim gençlerin benden yazı istemesine, beni düşünmüş olmalarına sevindim. Sonra da üzüldüm. Kendim için değil, gençler için üzüldüm. Niçin düşünüyorlar bizi? ni-

çin okuyorlar bizim yazılarımızı? benim gibi yaşlı yazarları niçin çağırıyorlar aralarına?

Yaşlı olmayı bir suç mu sayıyorum? Hayır. Nice yaşlılar vardır, yepyenidir düşünceleri, gençlerden, yaşça gençlerden çok ileridir. Ben de kendimi öylelerinden saymak isterdim. Anlıyorum, iyice biliyorum ki değilim onlardan. Yıllarca çabaladım yenilikleri, yeniyi anlıyayım diye. Ama şimdi kollarım düşüveriyor: bakıyorum, bir yenilik kıpırdanışı seziyorum, kavrıyayım onu, güzelliğini tadayım diye çırpınıyorum, olmuyor. Görüyorum ki yitirmişim o gücü, kişiye yaşadığı günlerin özünü kavratan gücü... Bunun için gençlerin bana ilgilenmelerini doğru bulmuyorum. Ben onları anlıyamam ki! Onlarda gerçek bir yenilik varsa anlıyamam ki ben onları! Yoksa onlar da benim gibi eskimişlerse... Bunu düşünmek daha kötü.

Yalnız yeniliğin mi bir değeri vardır? Bizim büğün eski dediklerimiz de bir çağda yeni olmamış mıdır? Ben de büğün eskimiş olabilirim, dün gençtim. Öyle ise beni dünkü gençliğim için aralarına alabilirler, dün getirdiğim düşünceler için, yenilikler için çağırabilirler dergilerine... Hayır, yanılırlar benim dün bir yenilik getirmiş olduğumu sanırlarsa. Ben dünü belki anlıyabildim, dünün yeniliklerini sevdim, elimden geldiğince de yaymağa, tanıtmağa çalıştım. Ama yaratmadım o yenilikleri, bir yaratıcı olamadım. Yaratıcılara saygı gösterilmesini anlarım, doğru bulurum. Ötekilere, yaratıcı olmıyanlara o saygı neden gösterilsin?

Bunu söyledim benden yazı istiyen delikanlılara:

— Unutunuz bizi, dedim. Bu ülkede gerçekten bir düşünce hayatı, gerçekten bir "yazın" yaratmak istiyorsanız, bırakın bizi bir yana. Biz gerçekten bir şey yapmış değiliz. En iyilerimiz, Avrupalılardan bir iki düşünce öğrendi, bir iki düşünce kaptı, yıllarca onu geveledi durdu. Biz Avrupa'yı, büğün yöneldiğimiz uygarlığı gerçekten anlıyamadık, tarihi ile kavrıyamadık onu. Son yüzyılın birkaç yazarını okumakla yetin-

dik. İçlerinde değerli olanları, belki çok büyükleri vardı. Ama biz onlardan öncekileri bilmediğimiz için onları da anlıyamadık. Şöyle üstünkörü dinledik söylediklerini, özlerini kavrıyamadık.

"Siz bizi dinlemeyin, örnek diye almayın bizi kendinize. Dışla yetindiğimiz, öze işliyemediğimiz için yerin bizi, kötüleyin. Hiçbir değerimiz olmadığını söyleyin. Daha da ileri gidin: bakmayın bize, yokmuşuz gibi, hiç olmamışız gibi anmayın bizim adlarımızı. Bir insafsızlık olurmuş bu, küçük de olsa bir değerimiz varmış, onu olsun görmeliymişsiniz... Boş sözdür bunlar! Küçük değerlere bakmakla yitirecek vaktimiz yok bizim, sizin hiç olmasın. Unutun bizi, yolunuzun üstünde olduğumuza bakmayın, aldırmayın, çiğneyin bizi.

"Bizden size bir şey kalmıyacak mı? Kalır elbette. Yazılarımızı az çok biliyorsunuz. Birçoklarımızın yazdıklarını size okulda gösterdiler, öğrettiler. Yeter o kadarı. Artık bırakın bizi. Yöneldiğimiz uygarlığa çevirin gözlerinizi, onun geçmişini öğrenin ki yarınını yaratmakta sizin de bir yararlığınız olsun. Biz çökmüş bir uygarlığın yetiştirdiği kişileriz, bizimle bulunmaktan size iyilik değil, ancak kötülük gelir.

"Bakın, korkak kişileriz biz. Bütün düşündüklerimizi açıkça söyliyemiyoruz. Kiminden kendimiz bile ürperiyoruz. Siz bize benzemeyin. Gözünüz pek olsun. Ancak öyle erebilirsiniz özgürlüğe. Özgürlüksüz düşünülemez. Biz düşünmedik, düşünemedik, özgürlüksüzlük içinde büyüdük, kafamız özgürlüksüzlükle yoğruldu. Siz özgürlüğü kazanıp düşünmeğe çabalayın."

Böyle dedim benden yazı istiyen delikanlılara. Gene vazgeçmediler. Ben de üzülerek yazdım bunu.

Yaşlılar, Gençler

Yaşlılar saygı bekler gençlerden. Gençlerin de iyisi, hani şu "Böyle evlat dostlar başına!" soyundan olanı, kusur etmez saygıda, dinler yaşlıların dediklerini, bir öğütlerinden çıkmaz onların, doğruyu, yanlışı, ne yapmalı, ne etmeli, hepsini onlardan öğrenir. Yaşamış, gün görmüş yaşlılar, sakallarını ağartmışlar da anlamışlar dünyanın ne idiğini, gençlerin çok öğrenecekleri var onlardan. Eskiyi söyler yaşlılar, hem öyle kulak dolgunluğuyla değil, görmüşler, kendi gözlerile görmüşler de onun için söylerler. Eski günlere yetişmiş onlar. Bilirsiniz, bu dünyanın tadı, güzelliği de eskidenmiş. Namus eski günlerde, yiğitlik eski günlerde, anlayış eski günlerde, bilgi, duygu, hepsi eski günlerde... İşte onları anlatır yaşlılar, sanırsınız ki bal akıyor dudaklarından, gençler nasıl dinlemez onları? El kavuşturşunlar önlerinde, diz çöküp de öyle dinlesinler onların dediklerini, bir sözlerini kaçırmasınlar yaşlıların!

Ne yalan söyliyeyim? ben öyle gençlerden, "Böyle evlat dostlar başına!" soyundan hiç hoşlanmam. Genç dedim mi, haşarı bir insan gelir aklıma, yapıp ettiklerinde haşarı, duygularında haşarı, düşüncelerinde haşarı. Durulmamış daha, dönüp arkasına bakarak iç çekmiyor, atılıyor, yarına atılıyor, dünyanın güzel olduğuna, daha da güzel olabileceğine inanıyor, yerleşmiş görüşleri, kanıları, yüzyılların taşıyıp getirdiği inançları hemen benimsemiyor, bağlanmıyor onlara, hepsini

birer birer eleyip eleştiriyor, inceliyor, beğenmediklerini, doğru bulmadıklarını saygısızca atıyor. Yani dinlemiyor yaşlıları, dinlese de her dediklerine uymak için değil, birçoklarını çürütmek, yıkmak için dinliyor. Böylesine genç derim ben, gencin böylesinden hoşlanırım. Kızdığım, sinirlendiğim olur öyle gençlerin yaptıklarına ama bakmayın siz benim sinirlenmeme, kızmama, gene onlardan yanayım. Ötekilerin yaptıklarına ilgilenmem ki sinirlenip de kızayım!

Gençler yaşlılara saygısızlık etsin mi diyorum? Bilmem nerede birtakım yabanlar varmış, yaşlıları Hindistan cevizi ağacına çıkarırlar da silkeleyiverirlermiş, gençler öyle mi yapsın diyorum? Diyebilir miyim onu? Hiç işime gelmez, ben de yaşlıyım, çıkmak ister miyim Hindistan cevizi ağacına? Yok, gençler saygı göstermelidir yaşlılara, tramvayda, otobüste yer vermelidir onlara. Yıllar güçlerini kesmiştir zavallıların, ayakta duramazlar ki! Sokakta, tanıdığınız bir yaşlı ile karşılaştınız mı, saygı ile selamlayın onu, geleneğe uyarak önünüzü kavuştursanız da olur, ama işte o kadar, geçip gidin. Yaşlıları bindirmeyin Hindistan cevizi ağacına, bırakın, yaşasınlar, kendilerini bindirmeyin ya, düşüncelerini, kanılarını, görgülerini bindiriverin ağaca, iyice bir silkeleyin, sapır sapır dökülsünler. Kendilerine de iyilik etmiş olursunuz, o düşüncelerin, kanıların, görgülerin doğru olmadığını anlarlar da kurtulurlar onlardan, bir daha düşünmeğe başlarlar, etlerini, kemiklerini gençleştiremeseler bile kafalarını gençleştirirler, dünyaya yeni gözlerle bakıp özlemini çektikleri tadların, güzelliklerin düne vergi olmadığını, büğün de bulunabileceklerini anlarlar. Onlar da dönüp dönüp arkalarına bakmaz artık, büğünden hoşlanır, yarından umutlanırlar. Kim bilir, bu umutla belki ömürleri de artar.

Okumak

Bir yazı okudum geçenlerde. Bir gazetede mi, bir dergide mi çıktı? kimindi? unuttum şimdi. Yalnız şunu biliyorum: beğenmedim o yazıyı. Yalnız beğenmemek de değil, iyice kızdım, tepem attı. Yazar, şu ağırbaşlı, bilgin denen kimselerden olacak, öğütler veriyordu gençlere, kitabı nasıl okumalı, onu anlatıyordu.

Siz de bilirsiniz öylelerinin bu konuda neler söylediklerini. İyi seçeceksiniz okuyacağınız kitabı, değersizine para da vermiyeceksiniz, vaktinizi de harcamıyacaksınız. Seçtiniz, iyisini buldunuz mu... Ama nedir iyisini bulmanın yolu? Olur olmaz kitabı almıyacaksınız, peki! olur olmaz kitabı almayınca da hangisi iyidir, hangisi kötüdür, nasıl anlıyacaksınız? Benim de şu sorduğuma bakın! Bilmezmişim gibi iyi kitabın nasıl seçildiğini! Bilenlere sorarsınız, seçmişlere sorarsınız. Örneğin o yazıyı yazana sorarsanız, o bilir elbette hangi kitapların okunması gerektiğini. Ben adını bulamıyorum şimdi belleğimde, siz de yazısını görmemişsiniz, bilmiyorsunuz kim olduğunu. Tasalanmayın. Bunca eleştirmen var bu ülkede, yok diyorlar ya, gene bakıyorsunuz, bütün gazetelerde, dergilerde yaşlısından, gencinden birçok eleştirmen. Onlara sorun, gösterirler size en iyi kitapları. Böylece seçmek için uğraşıp yorulmaktan da kurtulursunuz...

Önce bu seçme işine öfkelendim. Seçmeyin diyorum ben de, seçmiyeceksiniz de çıkan kitapların hepsini birer birer okuyacak mısınız? Başka yapacak işiniz mi yok? Diyelim ki yok başka işiniz, paranız da var, geçim kaygısı çekmiyorsunuz, evi-

nizin, yıl-çağına göre, sıcacık, ya serincecik bir odasına çekilip durmadan okuyabilirsiniz, gezmiyecek misiniz? eğlenmiyecek misiniz? bütün ömrünüzü okumağa mı bağlıyacaksınız? Sersem olursunuz, sersemden de kötü, kendinizi beğenip herkese yukarıdan bakmağa kalkarsınız... Hayır, seçmeyin demiyorum. Ancak kendiniz seçin, başkalarından öğrenmeyin hangi kitapları okumanız gerektiğini. Size yarıyanı onlar kestirebilirler mi? Yanılmağı da göze alın, kendi okuyacağınız kitapları kendiniz seçin. Danışmayın bilginlere, eleştirmenlere. Konuşabilirsiniz onlarla, bir arkadaşla, bir gönüldeşle konuşur gibi, yargılarına boyun eğmezsiniz, gerekince tartışmaya da girişirsiniz. Siz yanılabilirmişsiniz, aldanırmışsınız, onlar yanılmaz mı sanki? aldanmaz mı? Ben söyliyeyim size: o bilginler, eleştirmenler öteki okurlardan daha çok yanılır. "Çok bilen çok yanılır" denmesi boşuna mıdır?

Seçtiniz okuyacağınız kitabı, ya bilginlere, eleştirmenlere danışarak, ya kendi kendinize seçtiniz. Açıp da şöyle rahat rahat, eğlene eğlene okumıyacakmışsınız. Ya ne yapacaksınız? Dura dura okuyacakmışsınız, kemiğin üstünde et, içinde ilik bırakmamacasına. Hafızı olacaksınız o kitabın, inciğini cinciğini çıkaracaksınız. Belleğinize de güvenmiyeceksiniz okurken. Yanınızda kalem bulunacak, beğendiğiniz, önemli bulduğunuz bir yer oldu mu, hemen çizeceksiniz altını. O da yetmezmiş, bir kâğıt alacaksınız, daha iyisi bir defter, ona geçireceksiniz beğendiğinizi, önemli bulduğunuz yeri. Görüyorsunuz ya! çalışır gibi, savaşır gibi okuyacaksınız... Böyle yazıları görünce anlıyorum bizde gençlerin niçin çok okumadıklarını. Okumak sıkıntılı bir iş gibi gösteriliyor da onun için. Sen beğensen de beğenmesen de benim seçtiğim kitabı okuyacaksın, hem de bin türlü zahmetlere katlanarak okuyacaksın... Böyle bir buyruk, en isteklileri bile okumaktan soğutur. Okullarda öğretmenler birtakım yazarları, şairleri över över de göklere çıkarırlar, siz okulu bitirdikten sonra o şairlerin, yazarların kitaplarını aradınız mı hiç? onları okumağa özendiniz mi? Size onları okumanın boy-

nunuza borç olduğunun söylenmesi, sınavlarda onlar üzerine sorular sorulması, sizi onlardan soğutmadı mı? o şairleri, yazarları size suratları asık, çekilmez birer kişi diye belletmedi mi?...

İnanmayın o bilginlerin size şöyle okumalı, böyle okumalı demelerine. Okumanın bir boyun borcu olduğuna da inanmayın. İsterseniz okuyun, istemezseniz okumayın. Ne olur sanki okumazsanız? Bu yeryüzündeki insanların hepsi de okuyor mu? Okumıyanlar arasında, evlerini kitapla doldurmıyanlar arasında rahat rahat yaşıyanları, çok iyi düşünüp çok iyi işler görenleri yok mu? Birtakım kişiler için bir eğlencedir okumak, eğlencelerin en eğlencelisi. Doldururlar evlerine kitapları, bir yerde bir kitap gördüler mi, nedir diye bakmadan geçemezler, benim sokakta her gördüğüm kediyi okşamak istemem gibi. Onlarda bir kitap tiryakiliği vardır, öğrenmek için okumazlar kitabı, kendilerine bir yararlığı olacak diye okumazlar, okumayı içleri çeker de onun için okurlar. Ne biçim okuyacaklarına da kimseyi karıştırmazlar, ne bilginleri, ne de eleştirmenleri. Bir kitabı başından başlıyarak okurlar, atlıya atlıya şurasını burasını okurlar, iki sayfasını okuduktan sonra bir daha ellerine almamak üzere bırakırlar, sonra unutup gene açarlar, beğendikleri yerleri bir deftere geçirirler, geçirmezler... Hepsinin ayrı bir huyu vardır.

Şöyle okuyacaksınız, böyle okuyacaksınız diye gençlere öğüt vermeğe kalkanlar; okumanın ille bir ası sağlamasını istiyenlerdir. Bir şey öğretecek okumak, sonunda bir şey kazandıracak, yoksa niçin okuyasınız?... Ama ben bir şey söyleyeyim size: okumak, gerçekten okuma tiryakisi olmak, bir ası beklemeden, bir kazanç aramadan, sadece geçmişin, yahut büğünün kişilerile söyleşmeyi sevdiğimiz için, eğlenmek için okumaktır.

Aldırmayın okumak üzerine şunun bunun dediklerine. Benim dediklerime de aldırmayın. Belki siz bir ası, bir kazanç beklediğiniz için okursunuz, kitaplarınızın içine türlü türlü çizgiler çizmekten hoşlanıyorsunuz, bir kitabı pek beğenmişsiniz de baştan aşağı ezber etmek istiyorsunuz, ben ne karışırım? keyif sizindir, bildiğiniz gibi okuyun.

Yeni Yazı

Yirmi beş yıl olmuş biz yeni yazıyı alalı... Şimdi ansıyorum o günleri. Kızanlar çoktu. Bizim Arap yazısını bırakamıyacağımızı, bırakırsak bu ülkede okur-yazar kalmıyacağını söylüyorlardı. Okuyup yazmanın ancak geçmişi bilmek, geçmişe bağlanmak olduğunu sanıyorlardı da onun için. "Bunca yüzyıldır sürüp gelen yazınımızla ilintimiz kesilecek, geleneksiz bir toplum olacağız" diyorlardı. Büsbütün de yanlış değildi bu. Yalnız bunu söyliyenler devrimin ne demek olduğunu, bizim devrimimizin ne demek olduğunu düşünmüyorlardı.

Neden bu toplum, en az yüz elli yıldan beri, bir değişme içinde, bir devrim içindedir? III. Selim'in günlerinde, sonra Tanzimat'ta, daha sonra Meşrutiyet'te, Cumhuriyet'te yapılanlar nedir? Kılığımız, yaşayışımız neden başkalaştı? Bir gösteriş, bir özeniş miydi yalnız bu? Eski uygarlığımıza, eskiden bağlı olduğumuz değerlere artık inanmadığımız için değiştik. Bir ülkede yaşayış hep bir örnek sürer gider mi? Sürüp gitmez, ağır ağır bir değişme görülür, eski biçimler günün isterlerine göre düzeltilir, gene de ilkeler dünden kalma ilkelerdir. 1800'den bu yana bizim toplumumuzda görülen değişmeler o türlüsünden midir? Biz eskiyi düzeltmek, günün isterlerini uydurmakla mı yetindik? Hayır. Biz, 1800'den beri, eskiyi beğenmediğimizi, eski değerlere inanmadığımızı, yüzyıllar boyu uygarlıkta yanlış bir yol tuttuğumuzu söylüyoruz.

Çoğu, kendimiz de bilmiyoruz böyle söylediğimizi, o beğenmediğimiz, inanmadığımız geçmişin özlemi uyanıveriyor içimizde, eskiyi gene de yaşatmamız gerektiğini ileri sürüyoruz. Olur işlerden sanıyoruz bunu! Bir yandan Doğu uygarlığı sürüp gidecek, bir yandan da Batı uygarlığı gelecek. Hani birtakım eğlence yerleri var, bir köşede ince saz, öteki köşede alafranga çalgı, hangisini gönlünüz çekerse onu dinleyin! Bir toplumun uygarlığında da böyle bir ikilik yürütülebilir sanıyorlar. İyice bir düşünün: o eğlence yerlerinde biribirine uymaz o iki türlü çalgının sesleri ortada biribirine karışınca ne kötü oluyor! Toplumda da Doğu uygarlığından kalma görüşün, düşünüşün Batı uygarlığıyla gelmiş görüşe, düşünüşe karışmasını istiyorlar. İkisi bir arada yaşar, anlaşır, geçinirlermiş... Nerede o bolluk?...

Arap yazısını bırakmakla eski yazınımızı da büsbütün unutacağımız, eski ozanlarımızdan, yazarlarımızdan kalanları okumıyacağımız doğruydu. Ancak bir düşünelim: biz, Arap yazısını bırakıp Latin yazısını aldığımız için mi eskiden kalma yazınımızı okumaz olduk? yoksa eskiden kalma yazınımıza artık ilgilenmediğimiz, onu okumaz olduğumuz için mi Arap yazısını bırakıp Latin yazısını aldık? Latin yazısını almadan önce Fuzuli'leri, Nefi'leri, Nedim'leri pek mi okuyorduk? İnanıyor muyduk gerçekten onların değerine? onların yazdıklarını bizim için, benliğimizin kuruluşu için gerekli bir azık sayıyor muyduk? Fıransızlar Ronsard'ı, Montaigne'i, Molière'i, Voltaire'i ne türlü, niçin okuyorlarsa, biz de o eski ozanları, yazarları öyle mi okuyorduk? Onları en çok sevenlerimizin dudaklarında "Boş bunların hepsi! Biz bunlardan büğüne de yarıyacak düşünceleri, duyguları öğrenemeyiz, dilimizi de öğrenemeyiz" der gibi bir gülümseme yok muydu? Bunu açıkça söyledikleri de olmuyor muydu?

Bağlı kalsaydık eski uygarlığımıza, onun ürünü olan yazına bizim için gerekli bir besin diye baksaydık, Arap yazısını bırakıp Latin yazısını alamazdık. Alabilmek şöyle dur-

sun, böyle bir işi usumuzdan geçirmezdik. Büğün, biliyoruz, bir tepki var, "Geçemeyiz, geçmemeliyiz eski yazınımızdan! Ne yapıp yapıp onu öğretmeliyiz çocuklarımıza, yoksa geleneksiz bir ulus oluruz, sonu yamandır!" diye bağırıyorlar. Nereden öğrendiler bu sözleri? Bakıyorlar, Batı ülkelerinde eski ozanların, eski yazarların yapıtlarını okutuyorlar, yeni yetişenlere birtakım düşünceleri, duyguları onlarla aşılıyorlar. "Biz de öyle yapalım, ulusun uzasal *(tarihî)* benliğini böyle yaşatırız" diyorlar. Aradaki ayrımı görmüyorlar. Ronsard da eski, Baki de eski, birdir ikisi de sanıyorlar. Ronsard Fıransız toplumu için neyse, Baki de Türk toplumu için o... Değildir öyle. Ronsard'ın dili yaşıyor Fıransa'da, biraz değişmiş, büsbütün değil. Düşünceleri, duyguları yaşıyor, çok değişmiş, gene de kökü, kaynağı bir. Ronsard'ın yaşadığı günlerden beri bir uygarlık değişmesi olmadı Fıransa'da. Bizde ise Baki'nin yaşadığı günlerden beri öyle bir değişme oldu, biz onun yazdıklarına artık bizimdir diye bakamıyoruz, büğünü bildiren bir nen göremiyoruz onlarda, onlar bize artık geçmiş, göçmüş bir uygarlığın ürünleri diye görünüyor. Fıransızlar inanıyorlar Ronsard'a, biz Baki'ye inanmıyoruz. İnanmadığımız, gerçekten inanmadığımız bir uygarlığın ürünlerini de gücün yaşatamayız. Yalnız bizim dileğimizle sürdürülemez gelenekler. Nedir eskiye, geleneklere inanmak? İnanıp inanmadığınızı düşünmeksizin inanacaksınız, kendi içinizden gelecek, "Benim bunlara bağlanmam gerekmiş, boynumun borcuymuş bu, yoksa ulus benliğini yitirirmiş" demiyeceksiniz, onları bırakırsanız bir eksiklik, bir sıkıntı duyacaksınız kendinizde. Gelenekler ancak böyle sürebilir, gücün sürdüremezsiniz onları. "Başkalarının gelenekleri var, benim neden olmasın? Ben de ölmüş gelenekleri dirilteyim" diyerek yaşatamazsınız. Olur, üç beş yıl, sekiz on yıl çevrenizdekileri de, kendi kendinizi de kandırırsınız, sonra bir de bakarsınız ki kendiliğinden tavsar bütün çabalarınız, siz de unutursunuz ne yapmak istediğinizi.

Latin yazısının alınmasına ben sevinmiştim. Doğrusunu isterseniz, şimdiki gibi düşünmüyordum o günlerde. Arap yazısının bırakılıp Latin yazısının alınmasını ben de salt daha kolaydır diye istiyordum. Latin yazısını alışımızın derin eplerini *(sebeplerini)*, devrimin doğal bir sonucu olduğunu göremiyordum. Sonradan anladım işin iç yüzünü, anlayınca da daha çok sevindim. Kaç kez söyledim, gene de söyliyeyim: bizde bir yazı devrimi, bir dil devrimi olmamıştır, devrim yazısını aramış bulmuş, devrim dilini aramış bulmuştur. Yasalarımızda, kılığımızda, bütün yaşayışımızda, kurumlarımızda olan devrim gibi. Ayrı ayrı devrimler yoktur, hepsi birdir onların, hepsi biribirine bağlıdır.

Beğeniyor muyum büğünkü yazımızı? O başka... Arapçanın kaf'ıyla kef'ini, sin'iyle sat'ını, hemze'sini, ayın'ını gösteremiyormuş, ona seviniyorum; daha iyi göstermemesi, bizim seslerimiz değil ki bizim yazımızda gösterilsin! Ne var ki bizim seslerimizi de gösteremiyor, genizden çıkardığımız n'yi göstermiyor, eskiden Arap yazısının hı'sıyla gösterdiğimiz sesi göstermiyor, bizim iki türlü e'miz vardır, birini göstermiyor. Buna gönlüm katlanamıyor. L'yi nerede ince, nerede kalın okuyacağız, onu belirtmeğe özendiler, gerekli değildi türkçe için, türkçe sözlerin hangisinde l ince okunur, hangisinde kalın okunur, onda yanılmayız, arapça, farsça sözleri doğru okuyalım diye uydurdular bunu. Hep İstanbul ağzını, İstanbul'un o yapmacıklı dilini düşündüler, kendi seslerimize aldırmadılar.

Bu eksikleri, bu yanlışlarıyla da Latin yazısı Arap yazısından üstündür bizim için, dilimizin gelişmesini, yeni isterlere uymasını hızlandırdı. Yazımızı değiştirmeseydik dilimiz büğünkü bağımsızlığına kavuşamazdı.

Daldan Dala

Sayın okurum,
Selâm edip hatırınızı sorduktan sonra size şunu söyliyeyim: ikinci mektubumu, yani bu derginin 11 Şubat sayısında çıkanı, belki okumuşsunuzdur; onda şöyle bir yer vardı: "...beğenmezsiniz düşüncelerimi ve sadece..." O *ve*'yi ben yazmadım, yazmam da, on yıldır *ve*'yi kullanmıyorum, bizim dilimize gerekli olmadığını sanıyorum. Kimi yazarlarımız onsuz edemiyeceklerini, edilemiyeceğini söylüyorlar. Mübarek olsun! tepe tepe kullansınlar, isterlerse her kelimeden sonra bir *ve* koysunlar da zaten anlaşılmıyan yazıları büsbütün anlaşılmaz olsun. On yıldır birçok yazılar yazdım, başka dillerden kitaplar çevirdim *ve* demeği bir kere dahi gerekli bulmadım. Demek ki onsuz edilebiliyormuş, hiç olmazsa ben edebiliyorum. Dizicilerden de dilerim, benim yazılarıma yanlış katmalarına pek aldırmam ama bana *ve* dedirtmesinler; onu görünce, ne bileyim? sesimi, kendi kendimi tanıyamıyorum. Ben "... beğenmezsiniz düşüncelerimi de sadece..." demiştim. Severim *de*'yi, türkçedir o, kamunun dilindendir, dediğim yerde de ancak o doğrudur *ve* yanlıştır.

Ne anlatayım büğün size?.. Dışarıya bakıyorum, ışıklı bir gök, tertemiz; kişiye yaşamayı sevdiren bir gün... "Söyliyecek bir şey bulamadın da havadan mı açacaksın?" diyeceksiniz. Ne olur sanki havadan açarsam? O da konuşmak değil midir?

Siz sabahleyin uyanınca hava açık mı, kapalı mı, yağışlı mı, merak edip de bakmaz mısınız? Açık, kapalı, yağışlı olduğuna göre düşünceleriniz, duygularınız, bütün içiniz değişivermez mi? Güney yeli, kuzey yeli sizi bir başkalaştırıvermez mi? Hepimizin de gönüllerimiz az çok havaya, yellere bağlı değil midir? Ruhi*: "Uyduk dil-i divaneye dil uydu havaya*" derken hepimizi de söylememiş mi? Ama ben daha çok Kadı Burhanettin'in mısraını severim: "*Havaya tabi olmakhlıkh bu gönlüme ne sevdadır...*" Hani Arap yazısiyle yazdığımız günler de "hı" derdik, bir harf vardır, işte onu "kh" ile gösteriyorum bizim öz dilimizin seslerindendir o, İstanbul uşağı onu söyliyemiyor diye kaldırıverdiler. İstanbul uşağı İngilizlere benziyeceğim diye yarın öbür gün r'yi söylememeğe kalkarsa bakacaksınız onu da kaldırıverecekler, örneğin sermek'i, serdirmek'i bize seğmek, seğdirmek diye yazdıracaklar. O "hı" sesini, bir deniz'deki gibi genizden çıkan n sesini kaldırmış oldukları aklıma gelmiyor mu, tepem atıyor. Oysaki büğün hava güzel, berrak, kişiye göğü de, taşı toprağı da okşamak dileğini veriyor. Bir daha söyliyeyim Kadı Burhanettin'in sözünü, hem bu sefer bütün beyti söyliyeyim, belki geçirir öfkemi. "*Cihan gözüme kararır perişan olalı zülfün | Havaya tabi olmakhlıkh bu gönlüme ne sevdadır...*" türkçenin bence en güzel beyitlerindendir, yazık ki Kadı Burhanettin'in şiirleri iyice bilinmiyor, iyice okuyamıyoruz.

Şiir dedim de aklıma geldi, okurlarımın birinden bir mektup aldım, uzun, bitmez tükenmez bir mektup. Adını bildirmiyor o okurum, ama ben kim olduğunu anladım sanıyorum, doğru bildim mi, bilemedim mi, kendisini yolda görürsem bir soracağım. Adını söylemiyor, ama bana sövmüyor da, tam tersine, övüyor beni, âdeta koltuklarım kabardı. Bu okurum bana en çok şiirden açmamı öğütlüyor. Bizde şiir üzerine yazılan yazıların en doğrusunu, en güzelini bir ben yazarmışım, bir de başka bir yazarımız. Kıskandığım için öteki yazarın kim olduğunu söylemiyeceğim. Okurumun benim için değil, onun için dedikleri doğrudur, çok doğrudur. Gerçekten anlar şiiri o

adam, bilgindir, okur, okur, öğrendiklerini sıralayıverir yazılarında. Bir makalesini okudunuz mu yetmiş yedi milletten bilginlerin şiir üzerine neler dediklerini öğreniverirsiniz. Ben öyle değilim, bunca yıldır uğraştım, şiirin ne olduğunu başkalarına öğretebilmek şöyle dursun kendim de öğrenemedim. "O yazarın makalelerini oku, sen de onun okuduğu kitapları oku, öğrenirsin" diyeceksiniz. Ne biliyorsunuz yapmadığımı? Gene de öğrenemedim, büsbütün zihnim karıştı. Hayır, ben anlamam şiirden, şiirin ne olduğunu dahi bilemiyorum. O okuruma söyliyeyim, şiirden yalnız öteki beğendiği yazarımız anlar, beni onunla bir tutmasın, aldanır sonra, evet, aldanır. Zaten çok aldanıyor o okurum, benim Gérard de Nerval'i sevmediğimi sanıyor. Bunu nereden çıkarmış? Bayılırım ben Nerval'in şiirlerine. Fransızların en doğru şairlerinden biridir o. Baudelaire'den geçebilirim, zaten çoktan geçtim, Stéphane Mallarmé ile bir de ondan geçemem. Sorayım o okuruma: benim Gérard de Nerval'i sevmediğimi hangi yazımdan, hangi sözümden anlamış? Adını bildirmese de bana onu bildirsin.

Birçok şeyler arasında bir şey söylüyor ki, onu da anlıyamadım. *Hayata Dair* başlığı da iyi değilmiş: "Bu başlık altındaki yazılar hep yaşamaktan söz açmak zorunda bırakırdı sizi. Halbuki siz ölümden de ne güzel söz açarsınız. Kendinizi hiç ölmüş düşünemediğinizi yazdığınız bir yazınızı hatırlıyorum. Ne doğru, ne güzeldir!" diyor. Ölüm, hayatın dışında bir şey midir? O okurum öyle mi sanıyor? Biz ölümden de gene hayatı, gene yaşamayı söylüyoruz demektir. Mademki yaşıyoruz; her sözümüz yaşama üzerinedir, öyle olmaktan çıkamaz, kurtulamaz. Hani şu boyuna ölümü, ölümden sonrasını anlatmağa kalkanlar yok mu, onlar da hep yaşamak sözü ediyorlar demektir; çünkü kendileri yaşıyor, yazılarını okuyanlar da yaşıyor, yaşıyanlar arasında yaşamaktan başka bir şeyin sözünü açmağa ne kadar uğraşırsanız uğraşın, boştur, hep yaşamayı söylemiş olursunuz. Bu dünyadan başka bir dünya olsa bile biz bu dünyada kaldıkça onu düşünemeyiz, ancak

bu dünyanın şartlarına göre düşünebiliriz, oysaki öbür dünya bu dünya olmadığı için başka şartlara, bizim aklımızın alamıyacağı şartlara bağlıdır. Dirinin ölüyü ölü olarak anlamasına imkân yoktur.

Gelelim şiire... Biliyorum, anlamam şiirden, demin de söyledim bunu. Gene de çok severim şiiri. Bir onu severim desem yalan olmaz. Bir dergiyi açtım mı, hemen şiirleri okurum, öteki yazıları sonraya bırakırım, bir daha da hatırlayıp okumam. Üzüldüğüm çok şey vardır dünyada. Bir kere yakışıklı, güzel bir adam olmadığıma üzülürüm. Eskiden: "Ne yapalım? kısmetimde güzellik yokmuş!" deyip başka şeyler düşünerek kendimi avutmağa çalışırdım. Yıllar geçtikçe o yara daha çok sızlıyor içimde, güzel insanların tatdıkları zevkleri tatmadan, bilmeden bu cânım dünyadan gideceğimi anlıyorum da onun için. Orhan Veli'nin Süleyman Efendi'si gibi değilim ben, çirkin yaratıldığıma müteessirim... Ama bu acı bile bende şair olamamanın verdiği acı kadar değildir. Şair olsam, belki çirkinlik duygusunu güzel güzel mısralarla anlatırdım da avunurdum. Ne var ki ben şair olsaydım şiirlerime duygularımı koymazdım. Şiir duygu değildir ki bence. Hattâ duygunun şiiri öldürdüğüne inananlardanım... Ya nedir bence şiir? Ne bileyim ben? Bir gün aklıma eserse döneriz o konuya. Büğünlük çok söyledim, hiçbir şey söylemeden çok söyledim, hiç şüphesiz sıktım sizi. Bakmayın kusura, hoşça kalın.

25 Şubat 1951

Gene Yalnızlık

Nasılsınız, benim okurum, iyi misiniz?.. Bilmem sizi sıkıyor mu bu mektuplar? Ben hoşlanıyorum bunları yazmaktan, acı da olsa bir tad duyuyorum. Bir çırpıda çıkaramıyorum da ondan anlıyorum hoşlandığımı. Sevmesem bunları, saatlerce uğraşır mıyım her birinin üstünde? "Aklına ne gelirse ondan açıyorsun, okuyanı ilgilendirir mi ilgilendirmez mi, düşünmek yok. Gönlüne günü yılanı çöreklenmiş de yalnızlıkdan kaçarmışsın, onu bile anlattın. Bunları yazmak mı saatlerce uğraştırıyor seni?" diyeceksiniz. Kolay mı sanırsınız bunları söylemeği? İçinizi olduğu gibi görüp göstermek istiyeceksiniz, bir yandan da: "Ya inanmazlarsa bu dediklerime? Ya inanırlar da benden tiksinirlerse? bana gülerlerse?" diye korkacaksınız. Bir deneyin, kâğıt üzerine dökmeği bırakın da kendinize tanıtmağa çalışın kendinizi. Öyle kara kara düşüncelerinizi değil, en mutlu duygularınızı anlatacak sözleri de bakalım hemen bulabiliyor musunuz? "Mutlu duygularınız" dedim ya, söz olsun diye dedim onu. İçine bakın: yüreğini araştıran kimse, kendini beğenebilir mi hiç? Bergson*: "Başkalarını ne denli kötü bilsek gene kendimizden üstün buluruz"* diyor. Sartre varsın başkalarını, el âlemi cehennem saysın, Bergson'un dediği doğrudur. Ama uzlaştıramaz mıyız o iki sözü? Cehennem, bizi yakan, yaşamımıza ağular katan başkalarıdır, biz kendimizi onlarla karşılaştırırız, onlarla ölçüp küçük bulu-

ruz da onun için bize cehennem azapları çektirir... Darılmayın, ey benim okurum, hep biribirimize benzeriz; yalnız başkalarının da sizi kendileriyle karşılaştırınca üstün bulduklarını bilin, avunursunuz.

Neden duyarız bu küçüklüğü? Neden başkalarını kendimizden üstün buluruz da onlar yüzünden kıvranırız? Bilemeyiz, göremeyiz, sezemeyiz biribirimizin içini de onun için. Boştur kendimizi anlatmamız, ortaya çırılçıplak uğrasak bile başkalarının gözündeki perde, yalnızlık perdesi koymaz bizi iyice görmelerine. Dört yanımız yalnızlıkla çevrilmiş. Fuzuli: *"Yetti bî-kesliğim ol gaayete kim çevremde | Kimse yok çizgine girdab-i belâdan gayrı*" diye yakınıyor, asıl yılınç olanı kimsesiz kalınca duyduğumuz ürperme değildir, birçok insanlar arasında, bizi sevenler, bize doğru eğilmiş olanlar arasında, birdenbire kavradığımız o giderilmez yalnızlığımızın verdiği ürpermedir. Zavallı insan oğlu, ne yaparsan yap, kurtulamazsın o yalnızlıktan, onun duvarlarını delip de başkalarına ulaşamazsın. Bağıracaksın, kendini bildirmek için bağıracaksın, sen de birtakım sesler duyacaksın, ama bir gün bile kendi benliğinden çıkıp başka bir benliğin içinden, o benliğin içinden yaşayamıyacaksın. Başkaları dediğin bir sestir, sadece bir sestir senin için, elini değdir, kollarınla sımsıkı sar, dudaklarını kilitle onun dudaklarına, duyduğun gene senin elin, senin kolların, senin dudaklarındır. "*Figaan-i sad ceres peydâ vücud-i kârban gaaib.*"

Ne iyi etmişim de birçok beyitler, mısralar okumuş, ezberlemişim. Büsbütün yalnız kaldım mı, onları anıyorum da kurtuluyorum kendi içime düşünmekten. Bir beyit söyliyeyim size: *"Nev'i yabane attı bizi gerçi rûzigâr | Düştük hevâ-yi aşk ile bir özge âleme."* Pek severim bunu, her aklıma gelişinde dünyalar benim olur sanki. İyi bilmem Nevi'yi, divanı hiç elime geçmedi, ancak bir iki gazelini, beş on beytini, bir de "*Ne mümkün oldu gam-ı firkatinle ülfet edem*" diye başlayan muhammesini okudum. Ama iyi bir şair olduğuna inanmam için bir bey-

tini, o beytini görmüş olmam yeterdi. *"Nev'i yabâne attı bizi gerçi rûzigâr / Düştük hevâ-yi aşk ile bir özge âleme."* Bunu anmak da beni bir özge âleme, bütün üzüntüleri, yaraları, doyurulmamış arzuları, bütün çirkinlikleri ile benliğimi unuttturan bir âleme götürüyor. Aşk havasını estiriyor benim başımda... Gene âşık oldum sanmayın, çocuk musunuz siz, bu yaştan sonra? Hem ben âşık olsam yalnızlık sözü mü ederdim? İçimdeki zifiri yalnızlıktan mı açardım? yalnızlık duyar mıydım? duyabilir miydim? Ulu bir konuk vardır bir âşığın gönlünde, Ovidius'un söylediği *"en büyük tanrı."* Seven yalnız değildir. Sevilmesin, ona da aldırmaz, sevgisine karşılık beklemez, sevmek için sever, bir an gelir ki seven de sevilen de kendisi oluverir, Kays'e: *"Ger ben ben isem nesin sen ey yâr"* dedirtmekle bunu söylemez mi Fuzuli? Gerçek âşık belki de dilemez sevilmeği. Acılar çekmekten hoşlandığı için değil, acıyı duymaz ki, onun acı dediği acı değildir onun için, daha doğrusu her acıyı zevk ediveren bir güç vardır aşkta. Âşığın sevilmeği dilememesi kendini sevgiliye lâyık görmediği içindir. Sevgili çok yüksekte, erişilmez bir yüksekliktedir onun için. Kendini onunla karşılaştırır; pek küçük bulur. Kıskanması da bu yüzdendir, sevgilinin yanında dolaşanların hepsini kendisinden üstün bulur, hepsinde de kendisinde bulunmıyan birtakım değerler görür, birini küçümsiyemez, sevgiliyi onlara baktığı, onlara yüz verdiği için, onlar arasından birini, hangisini olursa olsun beğenip seçtiği bir kat daha, bin kat daha sever: "Elbette, benden değerli o adam, sevgili ondan hoşlanmıyacak da benden mi hoşlanacak?" der. "Öyle ise âşık da kendisini başkalarından küçük görür, o da Bergson'un anlattığı durumdadır" diyeceksiniz. Hayır Bergson'un anlattığı durumda kendi kendimizden bir tiksinme vardır, âşık işte o tiksinmeyi duymaz, kendisini küçük gördüğü için, belki kötü gördüğü için beğenir; her acıyı zevk ediveren âşık o küçüklük, aşağılık duygusunu dahi değiştirip bir övünme, bir büyüklenme kaynağı ediverir. Kulun Tanrı karşısında, Tanrının

seçtiği kimseler, nebiler, veliler karşısında duyduğu küçüklük, değersizlik yok mu, âşığın sevgili karşısında, sevgilinin beğenip seçtiği kimseler karşısında duyduğu küçüklük, değersizlik de işte odur, büyülten bir küçüklük, değerlendiren bir değersizlik.

Nevi'nin beytini okudum diye âşık oldum sanmayın, eski günlerimden, bir zamanlar güzel sandığım, ama şimdi hatırlayınca beni kendime acı acı, tiksindire tiksindire güldüren günlerimden kalma bir alışkanlık bu. Bana mı kalmış âşık olmak? O tanrı, o en büyük tanrı bana mı konuk olacak? Hani konuğun olduydu senin, neye gitti? neye alıkoymadın onu? neye kaçırdın? Elbette alıkoymazsın, elbette kaçırırsın, senin gönlün gibi bir yerde türlü küçüklüklerin, çirkinliklerin yuvası olan bir yerde durur mu o?.. Budala! o tanrının bir zamanlar sana indiğini, sana konuk olduğunu sanıyorsun, o değildir gelmiş olan, gelemezdi o, senin o sandığın, odur diye karşıladığın şüphesiz bir düştü, sen de elbette biliyordun onun bir düş olduğunu, ama kendini avutmak için odur diyordun. Gelmez o, kimseye gelmez, yoktur ki o, senin gibi budalaların, içlerine bakmak, doğruyu görmek istemeyen, yalnızlıklarından kaçabileceklerini uman zavallıların uydurduğu bir yalandır o. Yoktur o, ne aşk vardır, ne seven, ne de sevilen; yalnızlıktan başka bir şey yoktur insan oğlu için.

İnanmayın, benim okurum, kendi kendinden tiksindiğini söyliyen, kendi kendine budala diyen bir adamın böyle abuk sabuk sözlerine inanmayın, bakın, dünya güzel, insanlar güzel, siz de o insanlar arasında bir insan olduğunuz için güzelsiniz, aldırmayın bu sözlere, beni içimin karanlığında bırakın, siz aydınlıklar içindesiniz.

18 Mart 1951

Cânım!..

Cânım Efendim,
Bilseniz ne kadar severim "cânım" demeyi. Ca'yı şöyle uzatarak... Kısaca söylemenin de bir zevki, bir tatlılığı vardır, bilirim, ama "caaanım" demek daha hoşuma gider benim. Nasıl anlatayım? daha bir âşıkça oluyor, hani "âşık" denince bir de şair anlaşılıyor, işte o mânada, daha doğrusu iki mânasıyla birden. Benim durup dururken: "Cânım..." dediğim de olur. Biri duyup da: "Kime söylüyorsun? Kiminle konuşuyorsun?" diye sorsa, şaşırır kalırım, bilemem ne diyeceğimi. Gizlemek istediğimden değil, gerçekten bilmem de onun için. John Ruskin son hastalığında, pencerenin yanındaki koltuğa oturur, gözleri önünde yayılan kırlara, göğe, her şeye bakarak: "*Beautiful... Beautiful...*" dermiş. "Ne güzel... Ne güzel..." demek mi bu? Yooo. "Cânım... Cânım..." demek. Herkes de acaba öyle mi? ben yaşlandıkça o "güzel" sözüne sinirleniyorum, bir değer yargısı, kıymet hükmü gösteriyor, bir ukalâlık var onda, insanları, eşyayı, bütün gördüklerimi kalkacağım da şu güzel, bu çirkin diye ayıracağım. Ne yeri var bunun? "Cânım" dersiniz, ne görürseniz hepsine, hepsine, "Cânım" dersiniz, yargılamaktan kaçarsınız, hepsini seversiniz, bu dünyada ne varsa hepsiyle bir oluverirsiniz, daha iyi değil mi? Doğrusu gelmez benim elim-

den, ama ara sıra olsun elimden gelir diye hayal ediyorum da bir âşıklık kelimenin her iki mânasıyla bir âşıklık, duyuyorum gönlümde.

"Cânım" demeyi ne kadar seversem "ruhum" demekten de o kadar tiksinirim. Siz de bir deneyin, bir dosta, bir yakınınıza, çocuğunuza, sevgilinize: "Ruhum... Ruhum benim..." deyin, bakın, yapmacıklı gelmiyor mu size? Bir bayağılık yok mu onda? Hani zorla kibar olmağa, üstünlük taslamağa kalkanlar vardır, siz de onlara karışmış gibi olmuyor musunuz? Ruh... en betime giden sözlerden biri. Felsefe kitaplarında belki çekilir, ama üç beş ahbap konuşurken, yahut şiirde, hikâyede ne kadar tatsız oluyor. Hatice Süreyya, yani Vâ-Nû, bir şiirinde:

Ruhiyat isterseniz, buyurun eczahaneye
Nâne ruhu, kâfuru, hepsi de var, hem esans

diyor, o başka, o iyi ruh'la alay ediyor da onun için. Bir de Yahya Kemal Bey'in *Vuslat* şiirindeki ruh'ları düşünün:

Bir ruh o derin bahçede bir defa yaşarsa...
Sevmiş iki ruh ufku görürler daha engin...

Yakışıyor mu orada? O cânım şiiri bozuvermiyor mu? Güzeldir *Vuslat*, güzeldir ya, şair ruh demese daha da güzel olurdu. Bir şarkı söylerler:

Ruhumda bu şeb hicr-i visalin yanıyorken...

Beğenenler darılmasın, hiç hoşlanmam, güftesinden geçtim, bestesi de ulur gibi bir şeydir, *Vuslat* şiirindeki ruh'lar da inat gibi bana onu hatırlatırlar. Güzeldir *Vuslat* şiiri, dedim bir kere güzel olduğunu, sözümden dönecek değilim. Ben sevdiklerimden öyle kolay kolay vazgeçmem. *Vuslat* şiirini de ilk yazıldığı günlerde ne kadar sevmiştim. Yanılmıyorsam 1940'ta,

Akşam gazetesinde çıkmıştı, hemen ezberledim onu, önüme kim geldiyse okudum, coşmuştum, duramıyordum. Öyle bir şiir yazıldığı günlerde yaşadığım için övündüğümü, kıvandığımı bile söyledim. Yalan değildi, o kadar beğeniyordum o şiiri. Gene de beğenirim:

Kanmaz en uzun bûseye, öptükçe susuzdur,
Zira susatan zevk o dudaklardaki tuzdur,
İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan,
Bir sır gibidir az çok ilâh olduğumuzdan...

gibi mısralarda bir büyüklük vardır. Ama, neden söylemiyeyim? eski hayranlığıma hayli su karıştı. Bir görmüksülük (*théatral*'lik) var o şiirde, gittikçe o yanı çarpıyor insanın gözüne. Görmüksü şiirler arasında da çok güzelleri olabilir, örneğin Victor Hugo'nunkiler. Ama Yahya Kemal Bey o şiirini yazarken kelimelerini de iyi aramamış, "sevmekteki efsun" diyor, "bir mucize halinde" diyor. 1940 yılında konuştuğumuz dille yazıldığını düşünmeden vezin hatırı için "simâları" diyor, daha neler demiyor. Yok, güzel bir şiir ya, öyle özenerek, gerçekten özenerek yazılmış değil. Yahya Kemal Bey, bazı şiirlerinde görülen kolaylığa onda da bırakıvermiş kendini. Bir şiiri:

Adalardan gelen o mektupta,
Oradan bir sihirli râyiha var;
İşveler sezdiren bir üslûpta...

diye başlar. *Rindlerin Ölümü*, *İsmail Dede'nin Kâinatı*, *Hazan* gibi şiirleri yazan adama pek yakıştırılmaz, "sihirli râyiha", hele "işveler sezdiren bir üslûp", Puccini'nin aria'larından yahut:

Dizlerine kapansam, kana kana ağlasam,
O güzel saçlarını ben çözüp ben bağlasam

gibi şarkılardan hoşlananlar için yazılmışa benzer. *Vuslat* şiirinde de, iyi bakarsanız, vardır öyle bir hal. On yıl önceki coşkunluğumu düşünüyorum, çok su katılmış o coşkunluğa.

Sevinerek, övünerek söylemiyorum bunu, içim kanıyarak söylüyorum. Edebiyatla uğraşan bir adam için, bir eleştirmeci için, bir hayranlığı yitirmenin ne olduğunu bilir misiniz siz, benim sevgili okurum? Elbette sevmişsinizdir ömrünüzde, ne dediniz sevginizi, aşkınızı anladığınız gün? Gözleriniz parladı, Karaca Oğlan'ın şiirleri ezberinizde ise:

Hadini de deli gönül hadini.
Aramazlar gurbet ile gideni.
Ak göğüs üstünde çakır dikeni
Bitmeyince gönül yârdan ayrılmaz.

dediniz, Ovidius'la birlikte: "*Maximus in me deus est*" (En büyük Tanrı benim içimde) dediniz. Lâtince bilmeseniz de söylediniz bunu, ben de bilmem lâtinceyi, âşık olduğum günlerde öyle demiş olduğumu sonradan, lâtince bilenlerden öğrendim. O en büyük Tanrıyı hiçbir zaman gönlünüzden kaçırmıyacağınıza, mezara girip de göğsünüzde çakır dikeni bitmeden yârdan ayrılmıyacağınıza and içtiniz. Bir gün baktınız ki gidivermiş o Tanrı, siz ölmeden de sevgiliyi unutmuşsunuz. Ne oldunuz o gün? Sevdiğiniz günlerde, umutsuzca sevdiğiniz günlerde çektiklerinizden bin kat acı bir yara duymadınız mı içinizde? Kendi kendinizden şüphe etmeğe başladınız değil mi? Bilirim, o sızıyı unutmak için işi alaya vurmuşsunuzdur: "Vefasız âşıktan da kötüsü vefalı âşıktır" gibi bir söz, bir lâkırdı savurmuşsunuzdur, ama bunlar avutabilmiş midir sizi? Bu sözü unutsam, bilirim üzülürsünüz, sevdiğiniz için değil, sevmediğiniz için, gönlünüzce sevmediğiniz için, bir sevdiğinizi bir daha unutmamak üzere sevemediğiniz için üzülürsünüz. Bir eleştirmeci de, bir zamanlar hayran olduğu bir şiir, bir eser karşısında o eski hayranlığı du-

yamazsa, hayranlığına çok su karışmış olduğunu anlayıverirse, yüreğinde işte öyle bir yara açılır, işte öyle bir sızı başlar. Hayranlık da aşk gibi kişiyi yükselten bir şeydir, ama o da aşk gibi geçicidir, bir kere yitirdiniz mi, sanki uçurumlara düşürür insanı.

Sevmem "ruh" sözünü, doğrusunu söyliyeyim. Ahmet Haşim'in: "*Âteş gibi bir nehr akıyordu | Ruhumla o ruhun arasında*" mısralarında dahi pek sevmem. Ahmet Haşim bu düşünceyi, ruh sözünü kullanmadan nasıl söyliyebilirdi? Bilmem orasını, hiç aramadım, ama o mısralarda da o söz batıyor bana, bir acayiplik var "ruh" demekte, "can" gibi değil o, sizin de, benim de birer canımız var, kedinin, köpeğin, tavşanın da birer canı var, can bizi bu dünyada yaşıyanların hepsiyle birleştiriyor. Ama ruh yalnız sizde varmış, bende varmış, kedide köpekte, tavşanda yokmuş. Bir büyüklük, üstünlük veriyor insana, uydurma bir büyüklük, insan oğlunun kendi kendine uydurduğu bir büyüklük. Bütün övünmeler gibi o da gülünç bir şey, çirkin bir şey. Hem de kurtulmak yok o ruh denilen şeyden. Dayanıklı mı dayanıklı. Ben öleceğim, gömüleceğim, göğsümün üzerinde çakır dikenleri bitecek, bir gün göğsümde hiçbir şey kalmıyacak, belki çakır dikenleri dahi sökülüp atılacak, o mezarlığın yerine bir bahçe, belki kocaman bir mahalle kurulacak, sonra onlar da bozulacak, yüzyıllar geçecek, görüşler değişecek, medeniyetler değişecek, ama ruhum, o ne olduğunu bilmediğim şey, sapasağlam kalacak. Kandili karartıp da masa başına çağırdınız mı, ta nerelerden çıkıp geliverecek... İnanıyorlar buna, bir inanış ki sormayın. Ne dersiniz deyin, inanmıyorlar, gülüyorlar, omuz silkiyorlar, ama "ruh" dediniz mi, ne olduğunu araştırmadan şıppadak inanıveriyorlar. Gelin de kızmayın bu insanlara: Akrabası makrabası da oluyor ruhun. Bakın ne diyor Cenap Şahabettin*:*

Ben şair olaydım sana, ey yâr-ı dilârâm,
Hemşire-i ruhun gibi sözler getirirdim...

Ruhun hemşiresi, biraderi, ağa-babası, kaynatası, kaynanası... O kadar kalabalık soyu sopu olanlardan korkarım...

Bırakalım bunları, cânım Efendim, bırakalım bunları da "cânım" diyelim biribirimize "cânım" diyelim bütün cânım dünyanın cânım insanlarına, hayvanlarına, bitkilerine, taşına toprağına. Hepsi de bizim gibi canlı, hepsinin de bir gün yitirecekleri birer canları var. "Cânım" diyelim, yalan dahi olsa söz tatlı...

3 Haziran 1951

Kendini Beğenmek

Bırakamıyacağım bu mektupları, benim sevgili okurum, bırakamıyacağım diyorum ya, yalnız benim elimde mi sanki? ya onlar beni bırakırlarsa? Er geç bırakacaklar elbette. *"Tutkularımız bizi bırakınca, biz onları bıraktık sanır da övünürüz"* diye acı acı güler La Rochefoucauld. Şimdi bunları yazmakta da, yazdıktan sonra okumakta da, bana hiçbir yazımın vermediği bir tad buluyorum, mutluluğun ta kendisi denecek bir duygu, bir ışık sarıyor içimi. Bana öyle geliyor ki ben bunları yazmak için, bunları yazdıran iklime ermek için doğdum, yaşadım; ne yaptımsa, ne ettimse, bütün duygularım, bütün düşüncelerim, hepsi, hepsi beni bunlara hazırlamak içindi. Şeyh Galip bir gazelinde: "*Efendimsin cihanda itibarım varsa sendendir | Miyân-i âşikanda iştiharım varsa sendendir*" diyor, benim de yazarlar arasında bir adım olursa bu yeryüzünden benim de geçtiğim anılırsa, o ün bana bu mektuplardan gelecektir...

Böyle sürer gider mi bu? Biliyorum, yakındır, bir gün bu tad benden esirger kendini, gönlüm bu ışığı seçmez olur, "Aldanmışım, bir hayale kapılmışım, bir masalla avunmuşm" derim. Yavaş yavaş mı? birdenbire mi? elbette üstüme çökecek o karanlığı, şairin: "*Zulmet bizi çekmekte visale*" diye haber verdiği karanlığı biricik gerçek sanırım da büğünkü duygularıma, büğünkü dediklerime bir yalan, budalaca bir yalan diye bakarım. Eski kâğıtları karıştırırken bu mektuplardan biri gözüme ilişirse: "Neymiş bu? Ne diye yazmışım, kime yazmışım ben bunu?

Böyle şeyler de yazılır mıymış? Bilmiyorum, tanımıyorum, bana yabancı bunlar, ben böyle düşünmüş, böyle söylemiş olamam!" deyip ukalâca omuz silker, atıveririm, yırtarım belki de.

O günkü beni gözlerimin önüne getiriyorum da nefret ediyorum ondan; içinde onu sakladığı için, er geç ona varacağı için büğünkü benden de nefret ediyorum. Neden o karanlık doğru olsun da benim ondan bin kat güzel büğünkü ışığım doğru olmasın? Ben büğün bu yazıların bir değeri olduğunu, bunları yazmakla bir şey yaptığımı, beni unutturmıyacak bir ürün verdiğimi sanıyorum, bu sevinç, bu övünç yalan da bu mektupların boşluğunu, hiçliğini anladığım gün duyacağım üzüntüler, acılar, yalnız onlar mı doğru? Neden ışığa inanmıyoruz da yalnız karanlığa inanıyoruz? Sizi bilmem, sevgili okurum, siz belki gerçekten inanırsınız ışığa. Ben inanamıyorum bir türlü, gözlerim bir umutla parlasa bile parlaması ile sönmesi bir oluyor, içimi kemirip her sevincime ağusunu katan ifrit: "Alık!" diyor bana: "Nene senin umutlanmak, övünmek? Güzelmiş bu yazılar, bir değeri varmış, senin adını yerine ulaştıracakmış!.. Gülerim senin böyle aptalca kurduğun hülyalara!.. Bu yaşa geldin de anlıyamadın mı daha kendini? Hiçliğini, ne kadar çırpınsan bir şeye yaramıyacağını, bir şey yaratamıyacağını bir türlü anlıyamadın mı?" diyor.

O ses beni ürpertiyor demiyeceğim. Nasıl ürpertir? Bunca yıldır hep onu, yalnız onu işittim, alışığım ona, yadırgıyamam. Bir gün onu duymasam, umutlu bir anımda kendini duyurmasa, birden yükselip de beni umutlarımdan çevirmese, belki o zaman ürperirim. Kim bilir belki benim asıl dostum da odur. Ben ona "ifrit" diyorum; içimde onu ezmek için, ondan kurtulmak için uğraşıyorum, ama belki de o kurtarıyor beni, bana, ne yapsam beğenilmiyeceğimi, her yazımın, en özenerek yazdığım yazının bile: "Falan gelmeseydi, şu sözü söylemeseydi sen bunu yazmazdın, ondan öğrendin, onun büyük değeri vardı, senin yoktur" diye karşılanacağını hatırlatarak kurtarıyor beni. Ama neden kurtarıyor? İşte onu bilmiyorum.

Bir şey söyliyeyim mi size, benim sevgili okurum: bu mek-

tubumu çabucak yazamadım. Kolay yazamam zaten, her yazım kısa da olsa, saatlerce uğraştırır beni. Ama bu hepsinden uzun sürdü. Okudum, karışık buldum, beğenmedim. "Hâtıra" üzerine birtakım sözler söylemiştim, baktım ki onlar bu mektuba yakışmıyor, başka bir mektuba bırakmak gerektiğini anladım. Yırttım bütün yazdıklarımı, silmeyi sevmem, yırtar atarım. Yeniden yazdım. Sonra da düşündüm yazdıklarım üzerinde. "Acaba nedir bu benim söylediklerim? Neye benziyor?" dedim. Birdenbire ne geldi aklıma, bilir misiniz? Abdülhak Hâmit'e dâhi derler ya, hiç sevmem o adamın eserlerini, sevenlerin de şiirden, edebiyattan hiç mi hiç anlamadıkları kanısındayımdır. "*Olur meddahı âdem, ne askerdir bu asker!.. | Kalır hayranı âlem, ne leşkerdir bu leşker*" gibi sözleri şiir sanıp da yazmış bir kimseye, ancak gülünebileceğini nasıl anlamıyorlar? Abdülhak Hâmit'in eserleri, olsa olsa, patırtının, gürültünün birçok kimseleri yıldıracağını gösterir. Öyle geliyor ki şiirden, edebiyattan anlamak, Abdülhak Hâmit'in eserlerinin bir kurugürültüden, hem de biçimsiz bir gürültüden başka bir şey olmadığını anlamakla başlar. Sevemedim bir türlü onun yazdıklarını. Sevmeğe çalıştım doğrusu. Ne yapayım? "Herkes beğeniyor, göklere çıkarıyor, ben beğenmiyorsam anlıyamadığım içindir, herkes gibi ben de anlıyayım onu!" dedim. Uğraştım. Bir gün babama, onu pek beğenmediğimi söyliyecek olmuştum, bir pay işittim, bunca yıldan sonra daha kulağımdadır. Bütün çalışmalarım, uğraşmalarım boşa çıktı, sevemedim *Makber*'i de *Eşber*'i de, daha bilmem neyi de sevemedim. Hayır, bence Abdülhak Hâmit'e büyük bir şair değil, küçük bir şair de denemez, şiire bir yaklaşması dahi yoktur o adamın, "*Kanlar akarak cerihasından, | Emr eyledi kim karihasından...*" nasıl söylenir bu? Buna şiir yazmak demezler, şiirle, kaafiye ile alay etmek derler. Dikkat edin, ne söylemişse zoraki söylemiştir, vezni, kaafiyeyi aradığı, sözü vezne sokmak için, kaafiye ile süslemek için çabaladığı bellidir. "*Ve lâkin peder ah! Lâkin peder, | O gün hep pederler bana ta'n eder.*" Uyduruyorum sanmayın, bu kadar kötüsünü uydur-

mak da zordur. Yanılmıyorsam *Sardanapal*'dadır bu beyit... Denemez, böyle sözler söylemiş adama şair denemez, şiire, şaire saygısızlık olur.

Biliyorum, birtakım hacivatlardan gene türlü sözler işiteceğim, bana saygı dersi vermeğe kalkacaklar. Boşuna yormasınlar çenelerini, beni adam edemezler, kendileri gibi adam edemezler. Abdülhak Hâmit'i de beğenmem, kendi yazdıkları eciş-bücüş şiirleri de beğenmem. Beğenmek şöyle dursun, açıp da okumam bile.

Ne diyordum? Hatırladım. Bu mektubumda yazdıklarımı okuyunca birdenbire Abdülhak Hâmit geldi aklıma. Hani Tarık bin Zeyyad'ın kendi kendine çektiği meşhur söylev vardır, çocukluğumuzda bize ezberletirlerdi: "*Tarık! nereden gelmiş, nerede durmuşsun?.. Rabbim! Bana da bir gurur gelse, o gururla yükselsem, yükselsem de sonra birdenbire düşüp Zülcelâlin azametini...*" Uzar gider böyle. İşte o söylev geldi aklıma. Benim, yazılarımı bir türlü beğenmeyişimden yakınmamı, Tarık'ın gönlüne biraz gurur gelmesine benzettim: "Rabbim! ben de yazılarımı beğensem, o beğenmekle böbürlensem, Bay Hamdi Tanpınar'a dönsem, sonra birdenbire aklım başıma gelse de gerçekten büyük yazar kime derler, onu bir anlasam..."

Edebiyat bütün bunlar, Tarık'ın sözleri de edebiyat, benimkiler de edebiyat hattâ benim dediklerimi onun dediklerine benzetmeğe kalkışım da edebiyat, kelimenin en kötü mânasıyla edebiyat... Gurur yok mudur sanki Tarık'ın gönlünde? "Benim gönlümde gurur yok" demek de gene gururdur. Zülcelâlin azametini kavrayıp da kendi küçüklüğünü sezecek. Lâfa bak! Küçükmüş, ama Tanrının karşısında küçükmüş! Eh! Hepimiz razıyız öyle küçüklüğe, öyle sanıyorum ki Bay Necip Fazıl Kısakürek dahi razı olur...

Ben de beğenmezmişim yazdıklarımı, değersiz bulurmuşum, boş dermişim onlara... "Ben kendimi beğenmem", demek de kendini beğenmekten gelir. "Bende öyle bir anlayış, kavrayış var ki kendi kendimi dahi yargılıyorum, yazdıklarımın bir

değeri var mı, yok mu, bunlar yarına kalabilecek şeyler midir, hepsini anlıyorum. Kurban olayım aklıma, zevkimin inceliğine! Benim bu anlayışım, ince zevkim beni kendimi beğenmekten de kurtarıyor..." demektir.

Buldum işte neden kurtulduğumu: içimdeki ifrit, benim belki de asıl dostum olan ifrit beni, kendimi beğenmekten kurtarıyor. Gülerim kurtulmanın böylesine! Kendimizi beğenmediğimizi söylemenin de kendimizi beğenmek olduğunu, hem de kendimizi beğenmenin en çirkini, en budalacası olduğunu anlıyarak kurtulmak... Kurtulmak deyip duruyorum, ben hep kendimi anlatmaktan bir kurtulsam!

Kurtulamıyacağım, benim iki gözüm okurum, birer birer bütün tutkularım beni bırakacak, en övündüğüm, gönlümde ışıklar yaratan duygularım dahi sönecek, hepsi, hepsi benden uzaklaşacak, ama hep kendimi anlatmak huyu bir türlü geçmiyecek. Bir gün gelecek, bütün duygularımdan bütün düşüncelerimden, acılarımdan, sevinçlerimden, sevgilerimden, nefretlerimden boşanıvereceğim, eşyaya da insanlara da bakarken bir şey sezmez olacağım, ama kendimden hep kendimi anlatmaktan silkinemiyeceğim. Kendi kendimle yaşamağa, kendimi düşünüp araştırmağa, gördüklerimden tiksinmeğe, tiksindiğim için de kendimi beğenip övünmeğe mahkûmum. Bundan ancak ölüm kurtarır beni...

Siz beğenin kendinizi, benim sevgili okurum, beğenmediğinizi söyliyerek, beğenmediğinizi sanarak değil, bunları hiç düşünmeden beğenin kendinizi. Asıl alçakgönüllülük kendi kendimizi yargılamamaktadır. Ben ona eremiyeceğim, kendimi kötüliyerek, yererek, kendi kendimden tiksindiğimi söyliyerek, içimde yaralar açmağa, her yaraya bir yara daha katmağa çalışarak beğeneceğim kendimi. Yani kendimi beğenmeyi de kendime zehir edeceğim. Siz, kendinize zehir etmeden beğenin kendinizi.

5 Ağustos 1951

İstanbul

Darılmayın, iki gözüm okurum, geçen hafta mektup yazamadım size. Unuttum sanmayın. Unutur muyum hiç? hep aklımdasınız. Darılırsınız, kızarsınız diye de korktum doğrusu. Ama ne yapayım? olmadı işte. İnan olsun, çok istedim. İşlerim vardı da elim değmedi demiyeceğim, işin sözü mü olurmuş? bırakıverirsiniz. Üşendim, tembellikten yazamadım. İstanbul'dayım da onun için. Öyledir o şehir. Allah vermesin, bir gevşeklik, bir uyuşukluk çöküyor yazmaktan geçtim, düşünemiyorsunuz. Belki de İstanbul'da değil kabahat, sıcaklarda. Burada, Ankara'da olsaydım yazabilir miydim dersiniz? Hiç sanmam. Ortalık kavrulurken, mecalsiz, takatsiz bir yere uzanıvermekten başka ne geliyor insanın aklına? Ne bileyim yağı kuruyor kafanın, işletebilirsen işlet. Bir uykudur basıyor, istemiyerek, çırpınarak uyuyorsunuz. Dinlendirmiyor o uyku, yoruyor. Uyanıyorsunuz ki kan ter içindesiniz, ağzınızda bir acılık, ağu gibi. Evet, sıcaklar yüzünden yazamadım. Ama suçu İstanbul'a atmak, bana sıcaklardan da değil, yaradılışımdan gelme, yaşlandıkça da artan tembelliği İstanbul'dan bilmek hoşuma gidiyor benim. Zorla mı, benim cânım Efendim, sevemiyorum, bir türlü sevemiyorum o şehri. Uzaktan neyse ne. Doğrusunu söyliyeyim, uzaktan özlediğim bile olur. Üç beş arkadaşım, dostum vardır, onlarla buluşur, konuşuruz diye kurarım. Bir de İstanbul'a varıp sokaklarına girdim, in-

sanların arasına karıştım mı, söner bütün o umutlarım, bunalıveririm.

Arkadaşları, bir sevdiğinizi, bir gönüldeşi görmek kolay mı İstanbul'da? Koca şehir, uçsuz bucaksız. Siz neredesiniz, aradığınız ta nerede. Yola düzülecek uzun uzun, saatlerce gideceksiniz, itile kakıla gideceksiniz, bir de: "Evde yok" dediler mi, neye uğradığınızı bilemiyorsunuz. Sayın Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mıdır? yoksa o denli Sayın Necip Fazıl Kısakürek'in midir? ikinci göbek hececilerin kodamanlarından birinin bir mısraı vardır, o geldi aklıma: "*Nedir bu çektiğim mesafelerden*". Tam İstanbul üstüne, İstanbul'da eşten dosttan birini aramak sevdasına düşmüş adam üstüne söylenmiş o mısra. Mesafeler şehri İstanbul, lüzumsuz mesafeler şehri. Ayırıyor insanları biribirinden, öbek öbek gurbetleri var. Hani bazı insanlar ne görseler, ne bulsalar alıp evlerine yığarlar; ayağa dolaşmaktan başka bir işe yarıyacak mı, yaramıyacak mı düşünmezler orasını, sonra da unutuverirler, hem gözlerinin altındayken gene de alışkanlıkla unutuverirler, onlara benziyor İstanbul. Almış başını büyümüş, daha da büyüyor, durmadan büyüyor. Topu topu da bir milyon insan var. "Dişinin kovuğunu doldurmaz. Caddeleri, meydanları bomboştur, rahat rahat dolaş" diye düşünürsünüz. Ne gezer, bir kalabalık, bir kalabalık, şaşkına dönüyorsunuz. Her adımda ya çiğnenecek ya çiğniyeceksiniz diye korkuyorsunuz. Boş yerleri olmaz olur mu? Çoook. Ama, ne bileyim? sanki İstanbul o bir milyon insanını alıyor, sizin aradığınız, görmek istediğiniz üç beş kişiyi ayırıyor, kalanların hepsini oradan oraya dolaştırıp siz nereye giderseniz önünüze çıkarıyor, kurtulmak yok. Cânım Ankara, öyle midir? bildiğiniz gibi gezersiniz sokaklarında, yorulup bir yere oturdunuz mu bir başınıza da olsanız, yarım saat geçmez, bir de bakarsınız ki birkaç arkadaşla buluşmuş, tatlı tatlı konuşuyorsunuz. O kadar mı? Hani şair: "*Hayal edilir nazlı yâr yönlerden*" diyor, o umut da ayrı. İstanbul'da, o lüzumsuz mesafeler şehrinde ise insan, o gürültülü, dür-

tükliyen, hırpalıyan kalabalığın içinde yapayalnız kalıyor. Galip gibi: *"Âb-i hayat-i sohbet-i ahbâbdan cüda | Mahîleriz ki lücce-i deryaya hasretiz"* diyeceksiniz, diyeceksiniz ya, bu hargür arasında zihninizi bir türlü toparlayamıyorsunuz ki.

Havası iyi, suyu iyiymiş İstanbul'un. Peki, ama a benim Efendim, hava almağa, su içmeğe mi geldik biz bu dünyaya? Neye geldik, söyliyemezsiniz, ben de söyliyemem, kimse söyliyemez, ama herhalde bunun için gelmedik. İyi hava, iyi su, hep bunu tutturmuşlar. Yahya Kemal Bey'in meşhur *İstanbul'da Bahar* şiirindeki *"Mevsim iyi, musiki iyiydi"* mısraına uydurup söyleseniz o da olur: "İklim iyi, Taşdelen iyiydi..." çıldıracağı geliyor insanın. Hepsinin de bir hassası varmış o suların, kimi böbrekleri işletir, kimi kum sancılarını kesermiş. Bir şehirde yaşamağa mı gidiyoruz, yoksa hastahaneye mi? Ben ikide bir hasta olurum. Bilirim, hastalıklarımın kimi doğru, çoğu da sadece kuruntudur. Ama hep hastalıklarımı gidermeği, bunun için sular aramağı sevmem doğrusu. Suları, suyu kötülüyorum sanmayın, ben de geceyarısından sonra uyanıp da ağzımı kupkuru buldum mu, ne yapayım? su içerim, hem de bayıla bayıla içerim. Ama, a benim okurum, her şey bitti de su hülyası mı kuracağız? Pek sudan olmaz mı öyle hülyalar? Hastalara yakışır. Şöyle otuz dokuz, kırk derece ateşle, üstelik hekimler de yasak etmişse, bir bardak suya ulaşmağı insan mutlulukların en büyüğü sayabilir, ona bir diyeceğim yok, hattâ, doğrusunu söyliyeyim, onun da bir tadı vardır. "Hastalık, sağlık insan içindir" demişler, yani insan oğlu ikisinin de zevkini çıkarsın, safasını sürsün diyedir. Ama sapasağlamken, bilinmez hastalıklarımız olsa dahi, biz kendimizde bir esenlik duyarken, kalkıp da suyu övmenin ne yeri var? Yoksa insanı zorla suya düşman etmek, su içmeğe tövbe ettirmek mi meramları?

Havasına gelince... Dedim a, ben orada karaya vurmuş balığa dönüyorum, ne anlarım ben oranın havasından? Benim için iyi hava, dostlarımla, gönüldeşlerimle kolayca buluşup dilediğim gibi konuştuğum yerin havasıdır. Manzara güzelmiş,

etraf bağlık bahçelikmiş, ona da aldırmam. Her yer güzeldir benim için. Cânım dünya, neresine baksam, dağlarına, taşlarına, hep okşamak, kucaklamak gelir içimden. Gençliğimde böyle değildim, ben de kimi yerin güzel, kimi yerin çirkin olabileceğine inanırdım. Sonradan anladım, var olan her şey güzeldir, var olmanın, yaşamanın, canlılığın güzelliği vardır onda. Giderek insanları da güzel, çirkin diye ayırmaktan kurtulacağımı umuyorum. Daha erişmedim ona, daha ben de teni tenden seçiyorum, ama artık anladım güzellik aramanın boş olduğunu, can aramalı, efendim, canlılık aramalı, her yüze hayran hayran bakmağa ulaşmalı...

Kim bilir? bunu da belki kendime bir pay çıkarmak için söylüyorum, çirkin olduğumu düşünüyorum da beni sevmiyenlere, beğenmiyenlere kırgınlığımı, öfkemi bildirmek için söylüyorum. Olabilir. Bir acayip acundur kişi oğlunun gönlü, tutkular, özlemler, doyurulmamış isteklerle doludur, ne söylerse hep onların etkisiyledir, onların bir yankısıdır, kendini türlü kılıklar altında gizlemeğe çalışan, gene de gizliyemeyen bir yankı. Ben de herkesten başka, herkesten ayrı değilim ya. Benim gözlerim de elbette kendi içimi, içimin o doyurulmamış isteklerden doğmuş acılığını bildirir. Teni tenden seçmemek, o huydan kurtulmak gerekmiş. Gülerim böyle sözlere. İnanmayın, benim sevgili okurum, şairin:

Arı vardır uçar gezer
Teni tenden seçer gezer
Canan bizden kaçar gezer
Bahçe biziz gül bizdedir

demesi, sevgiliyi kandırmak, tuzağa düşürmek içindir. Ne demektir "bal bizdedir?" Amma da kendini beğenmiş adammış, bunu söyleyen şair. Bal herkestedir. Siz, arısınız, balı kimde buluyorsanız, bal ondadır. Size hangi balın yarıyacağını şair sizden iyi mi bilecek? İnanmayın, benim sevgili oku-

rum, inanmayın, bütün bu sözler, "Herkes güzeldir, siz güzellik aramayın, canlı olmaktaki güzelliği anlamağa çalışın da herkesi güzel bulun, herkesle birlikte bizden de yüz çevirmeyin" gibi sözler, kendilerini başka türlü beğendiremiyeceklerini anlıyanların uydurdukları bir yalan, bir masaldır. Kanmayın siz onların dediklerine, arayın balınızı, kaçın onlardan da beğendiğiniz bahçenin gülünü seçin. Ama o da sizden balını esirgerse, o balı sunacak başka bir arı ararsa, ne yapalım? o zaman siz de bizlere dönersiniz, bükersiniz boynunuzu, o gülün seçtiği arıyı günüler durursunuz.

Bu sözleri nereden çıkardım? Arı mıydı, gül müydü, bizim konumuz? Oturmuş, size İstanbul'u anlatıyor, İstanbul'u çekiştiriyordum. Gene o konuya dönelim biz, efendim, kendimi yerip gönlümü yaralamaktansa İstanbul'u çekiştireyim.

Ama artık anlıyorum ki, gelmiyecek elimden, büğünlük gelmiyecek, uyandı gene benim ifritlerim. Bırakın beni, tatlıdır Ankara'nın geceleri, uyutur, rahat rahat uyutur insanı, uyutur da ifritlerini susturup umutlar aşılar. Bırakın ki ben de umutlar kurayım, elimden gelirse İstanbul'u gelecek mektubumda çekiştiririm. Şimdi bizden kaçan arıları, gönüllerinde güller seçen arıları düşüneyim, o arıları günüliyerek dişlerimi sıkayım, onları kıskanarak kendimden tiksineyim. Bırakın beni ifritlerimle. Ne biliyorsunuz? Belki de ben asıl onları seviyorum, asıl onlara vurgunum.

Siz, benim cânım okurum, aldırmayın bu dediklerime, hepsi de sizi kandırmak içindir, belki sizin beğeneceğiniz, gerçekten benim olduğuna inanacağınız bir söz bulmak umudu iledir. Severim ben boş umutlar kurmağı.

19 Ağustos 1951

Yeni Yıl

Yılın ilk günüydü büğün, benim okurum. Ne yapılır yılın ilk günü? Hiç... Çıktım, gezdim biraz. Cânım Ankara yolları! bir başıma da olsam, duymam yalnızlığımı. Hayaller beliriverir yanımda. Sevdiklerim de gelir, sevmediklerim, kızdıklarım da. Konuşuruz, çekişiriz... Yoruldum dolaşmaktan, döndüm evime. Kitaplar, dergiler karıştırdım. Bir tuhaf zamanımızın hikâyecileri, en iyi yazanları bile insanı şöyle alıp sürükliyemiyor. Hep gündelik hayatı anlatıyorlar, içinde bir şeyler olmıyan hayatı. Bir türlü çıkamıyorlar ondan, sanki korkuyorlar, onu bıraktılar mı, gerçekten uzaklaşacaklarını sanıyorlar. Yersiz bu kaygıları. Neler, ne karmakarışık olaylar vardır gerçek hayatta, gülersiniz, ağlarsınız, sonu ne olacak diye merakla beklersiniz. Görmüyorlar mı onları? Görmedikleri için mi anlatamıyorlar? Yoksa bayağı mı buluyorlar? Her neyse dalamıyorum o hikâyeleri okurken, dalıp da kendimi unutamıyorum.

Bıraktım o kitapları da, dergileri de. Düşündüm. "Neler düşündün?" diyeceksiniz, benim sevgili okurum? Bir kere sizi düşündüm. Sizi düşünmesem şimdi oturur da bu mektubu yazar mıydım? "Acaba ne yapıyor benim okurum, benim o bilmediğim, görmediğim okurum? Yeni yıl için hayaller kuruyor, kendine umutlar mı yaratıyor?" dedim. Sonra ben de yeni yılı düşünmeğe başladım.

Yeni yıl! Ne acayip söz! Dünden büğüne bir şey mi değişti? Bu salı, dünkü pazartesinin haber verdiği gün değil mi? Ben büğün dünkünden başka bir insan mıyım? Dün ne yaptım, nasıl yaşadımsa yarın da öyle yaşıyacak değil miyim? Ta ölünceye kadar... Ta'yı okurken uzatmayın, benim okurum, bilinmez. Benim de ta deyişim uzak bir günü söylemek için değil, öyle denir de onun için öyle dedim, ne bir umutla, ne de bir korkuyla. Ölünceye kadar... Bir biçime, bir kalıba girmiş artık hayatımız, sonuna kadar değişmeden gidecek öyle. Günden güne biraz daha ihtiyarlıyacağız, biraz daha çökeceğiz, eriyeceğiz, ama ihtiyarladığımızın, çöktüğümüzün, eridiğimizin farkına da varmıyacağız. Günler bizim için hep biribirinin benzeri, biribirinin eşi günler olacak. Yeni yıl! işte o biteviyelikten usandığımız, ürperdiğimiz için böyle "yeni yıl" diye bir şey uydurmuşuz. Bir gün oturup birtakım hayaller kuruyoruz, hayatımızda bir değişme, bir yenilik olacağını umuyoruz, hayata sanki yeniden başlıyacağız... Bütün o hayaller, bütün o umutlar bir gün sürüyor, ertesi gün gene eski hayatımız, hep biteviye giden hayatımız başlıyor. Az kaldı, yeniden başlıyor diyecektim. Ne demek "yeniden?" Ne demek "başlamak?" Başlamıyor, bütün eskiliğiyle sürüp gidiyor. Çırpınıyoruz o biteviyelikten kurtulalım diye, şöyle yapabilsem, böyle edebilsem diyoruz. Ama bakıyoruz ki o hülyalar da hep biribirine benziyor. Öyle bir biteviyeliğe saplanıyoruz ki ondan rüyalarımızda, hülyalarımızda dahi kurtulamıyoruz. Her gün o hayat, her gün o hayaller, her gün o umutlar. Sanki yaşamıyoruz, bir yere kakılmış, kımıldamadan orada duruyoruz. Ancak ölüme doğru gidiyoruz... O değil, ölüm bize doğru geliyor, daha doğrusu hayat bizden bıkıyor, onu her gün bir örnek olmaktan kurtaramadığımıza kızıyor, silkiniyor bizden, atıyor bizi. Yeni yıl! Arada bir kendimizi avutmak için uydurduğumuz bir yalan. Bu yılbaşı, geçen yılbaşına ne kadar benziyor, tıpkısı onun! Yalnız bunu düşünün, "yeni yıl" diye bir şey olmadığını anlamanız için yeter.

Yılın ilk günüydü büğün, benim okurum. Ben oturdum da işte bunları düşündüm. Sonra şöyle dedim kendi kendime: "İnsanların bir yılbaşı uydurmuş olmalarına niçin kızıyorsun? Onu eğlence için mi, sadece kendilerini avutmak için mi uydurmuşlar? Hayır. Yılbaşı diye bir şey uydurmasalardı zamanı bölemezlerdi, birtakım işlerin bundan ne kadar önce yapıldığını bildiremezlerdi. Tarihi anlatmağı kolaylaştırmak için yıllara birer ad takmak gerekmez miydi? 1951, 1952, 1953... İşte hep bunun için, "Böyle dedim kendi kendime" gene de içim rahat etmedi. Bir tarih başı koymak, zamanı bölmek neye yaramış sanki? "Bundan üç yüz yıl önce, yüz elli yıl önce" deyince gerçekten ne anlıyoruz sanki? Gözümüzün önüne üç yüz yahut yüz elli yıl birer birer geliyor mu sanki? Hele yüzleri bırakıp da binlere geçince iş büsbütün karışmıyor mu? "Büyük İskender öleli 2274 yıl olmuş" deyin, sonra bunun ne demek olduğunu düşünün kendi kendinize. Ne demek olduğunu anlıyabildiniz mi? şöyle gerçekten anlıyabildiniz mi? Sizi bilmem, benim okurum, belki siz anlarsınız böyle şeyleri, ama ben anlıyamıyorum. Ben: "Büyük İskender öleli 562 yıl olmuş" demekle "2274 yıl olmuş" demek arasında bir fark göremiyorum. Evet, biliyorum bir fark olduğunu, ben de hesap öğrendim. İkinci sayının birinciden çok daha büyük olduğunu unutmuyorum, ama bu farkı kafam bir gerçek olarak kavrıyamıyor. Büyük İskender öleli çok olmuş, işte o kadar anlıyorum. Benim için 562 de çok, 2274 de çok, 29754 de çok, hepsi de bir derecede çok, bir derecede uzak. Yormayın kendinizi, benim okurum, o farkı ben anlıyamadığım gibi siz de anlıyamazsınız, kimse gerçekten anlıyamaz.

Siz çocukluğunuzda kırk yaşında bir adamla altmış yaşındaki bir adam arasındaki farkı anlar mıydınız? Bunu anlamış bir çocuk tanır mısınız? şimdi de gençseniz elli ile yetmiş yaş arasındaki farkı pek iyi anlıyamazsınız. Benim yaşımda iseniz o farkı pek iyi bilirsiniz, ama seksen ile yüz arasındaki farkı şöyle içinizden duyamazsınız. Seksen yaşındaki

adam da, yüz yaşındaki adam da sizin için ihtiyardır, çok ihtiyardır, işte o kadar. Bunun gibi geçmişte olan işlerin de biribirinden ne kadar önce olduklarını, biribirine göre eksikliklerini içinizden duyamazsınız. Elinize kâğıdı kalemi alırsanız, hesap ederseniz, aralarında şu kadar yıl olduğunu çıkarırsınız, ama bu sizin tamamiyle dışınızda kalan, sizin için bir gerçek olmıyan bir iştir. "Anlıyorum" diyorsanız, bilin ki kendi kendinizi kandırıyorsunuz.

Öyle olunca yılbaşları, yılların biribirinden birtakım adlarla, sayılardan yapılmış adlarla ayrılmaları, yaşıyan insanlar için birer yalan olduğu gibi tarihi anlamak bakımından da bir yalandır. "İskender, Caesar'dan öncedir" deyince bunu anlarız ama; "İskender, Caesar'dan 112 yıl öncedir" deyince anlamayız, daha doğrusu ikisinden de anladığımız birdir, "112 yıl" sözü bizim ancak dış bilgimizi artırır, iç bilgimizi artırmaz, yani farkı gözümüz önünde canlandıramayız.

Başka türlü söyliyeyim bunu size. "Ahmet Ankara'ya 1937 yılında geldi" desem ne anlarsınız siz? Söyliyeyim: hemen hiçbir şey anlamazsınız. Sonra düşünürsünüz: 1937 yılında siz neredeydiniz? ne yapıyordunuz? kimlerle konuşuyordunuz? Ancak bunları bulduktan sonra 1937 sözünün sizce bir mânası olur, 1937 sözü ancak o zaman sizin için bir gerçeğin adı olur. Oysaki İsa'dan önce 323 yılında, yani Büyük İskender'in öldüğü yıl, siz dünyada yoktunuz, demek ki İsa'dan önce 323 sözünün sizin için bir mânası yoktur, o söz sizin için bir gerçek değildir, kendi kendinize yarattığınız bir sanıdır, yılbaşlarının yeni bir hayata giriş olması gibi. Bir avunmadır yalnız, işte o kadar.

Yılbaşlarının, yeni yılların bizim için hiçbir mânası yok mudur? bunu mu demek istiyorum? Hayır, o kadar da ileri gitmiyeceğim. Örneğin: 1952 yılında falan işin olacağını biliyorsunuz, o zaman 1952 sözünün sizin için bir mânası olabilir. "Az kaldı" dersiniz kendi kendinize. Beklediğiniz, yahut korktuğunuz o olayın yaklaştığını düşünmek size gerçek bir

bilgi, bir iç bilgisi verebilir. Ama dikkat edin, siz gene 1952 yılıyla sadece adı için ilgilenmiş olamazsınız, 1952 sözünün gene sizin için bir mânası yoktur, siz kendi kendinize: "1952, yani falan işin olacağı yıl" diyerek bu yıla o işin adını korsunuz. Belki konuşurken öyle demezsiniz, siz de herkes gibi "1952" dersiniz, ama içinizden, ta içinizden –buradaki ta'yı istediğiniz kadar uzatın– evet, taaa içinizden o işle birleştirirsiniz de öyle anarsınız.

1952 yılında siz kim bilir ne güzel olaylar bekliyorsunuz, benim okurum, bu başladığımız yılı hep o işlerin adı ile anıyor da kim bilir ne kadar seviniyorsunuz? Ben de biliyorum hangi adla andığımı... Söyleyivereyim size: Ölmezsem, gene geçen yıllardaki gibi saçmalar söyliyeceğim yıl, işte şimdiden başladım o saçmalara, neden bekliyeyim? dünden farkı mı var büğünün? Büğün de dünün bir devamı değil mi? hep o biteviyelik sürüp gitmiyor mu?.. Hoşça kalın.

6 Ocak 1952

Gelenek

Oğul atasının kalıtına konar gibi yaşama,
gelenek, çorak toprak
Herakleitos

Gelenek mi dediniz, söylediniz büyülü sözü, oldu bitti, çözümlediniz sorunu, ağır basacak ilkeyi koydunuz tartının gözüne kılıcınızı atar gibi, duruverir akan sular. Uyacağız buyruğumuzu da değişmiyeceğiz, dışımızı da değiştirmiyeceğiz, içimizi de. Atalarımız, dedelerimiz göstermişler bize yaşıyacağımız alanı, uçlarını çizmiş, söyüklerini (duvarlarını) dikmişler. Aşmıyacağız öteye. Geçmişin öğrettiği nemize yetmez? İnançlarımız belirmiş, doğrular, bütün doğrular bildirilmiş bize, kara kaplı betiğin karıştıralım yıpranmış yapraklarını, birer birer buluruz hepsini. Çıkmıyalım bellediğimizden dışarı, araştırmıyalım, kendi anlayışımıza, kendi dileklerimize, ölçülerimize göre bir acun düzmek tutkusuna düşmiyelim, dünküne benzemiyecek bir acun bize ancak Yayığın (Şeytanın), o yamanlar yamanı yavuzlar yavuzunun esinlediği bir düştür.

Düşünmek mi istiyoruz? Düşünüp de neden yoracağız kendimizi? Bunca önütler gelmiş de düşünmüşler bizim için, tutulacak yolu, biricik doğru yolu bulmuşlar, içlerine doğan bir ışıkla sezmişler, göstermişler bize. Ayrılmağa kalkmıyalım o yoldan. Gene de düşünmekten geçemiyorsak, o önütlerin yüceliğini, gönüllerini saran aydınlığın kutsallığını düşü-

nelim, yolu kapatan taşlara oturalım da, öbür acunda, gerçek acunda ereceğimiz tadları düşünelim...

Bu tür sözlerle oyalıyorlar kendilerini, bizi de oyalamak istiyorlar. Uymazsak dediklerine, gözleri dönüyor. "Ulus elden gidiyor!" diye dövünüp bağırmağa başlıyorlar. En küçük bir değişmeye özensek, en küçük bir yenilik denesek, bir yasaktır çıkıyor karşımıza. Dün yasağı, geleneğin yasağı. Sanırsınız ki yaşayışımızı, düşünüşümüzü günün isterlerine, koşullarına (şartlarına) uydurmağa kalkmak, yıkmaktır bu toplumu. "Günün isterleri, koşulları" dedik mi anlıyamıyorlar ne dediğimizi, büğünün düne benzememesini yediremiyorlar uslarına, Tevfik Fikret'in söylediği gibi "*Gelecek günlerin geçen geceden | Farkı yok, hükmü yok zehabı veren*" bir düşünüş içinde yetişmişler de onun için. Büğün düne neden benzemesin? Alıştığımız yaşayışı neden değiştirelim? Bize öğretilmiş olandan ötesine neden gidelim? Bellediklerimizin doğrusunu, yanlışını neden araştıralım? Şaşıyorlar buna, anlıyamayınca da yasakla durdurmak istiyorlar bizi. Dünden kalma düzen, büğünün kişisine uymuyormuş, bunaltıyormuş onu, bunu da söylemeyin, inanmıyorlar. Kendileri bunalmıyor, bunaldıklarını duymuyorlar ki! Daracık yerde oturmağa alışmış kişi bilemez sıkıntıda olduğunu, bilemez genişliğin getireceği erinci (rahatlığı). Işığa çıkardınız mı onu, gözleri kamaşır, bu göz kamaşmasının daha büyük bir iyilik sevincesi (müjdesi) olduğunu anlıyamaz da, bir sayrılık (hastalık), bir yıkım sanır. Bildirmelidir öylelerine daracık, karanlık bir yere sıkışmış olduklarını. Bildirmelidir ya, kolay değildir bu, sıkıntıya alışıp da artık o sıkıntıyı duymıyan kişiye kendi durumunu sezdirmek en güç işlerden biridir. Bunun için yüreğimizde büyük bir acıma duygusu, aşılmaz gibi görünen engellere aldırmıyacak, uğraşmaktan yılmıyacak bir acıma bulunması gerektir.

Gelenekten ayrılmakla, dünden kalanı değiştirip yerine günün gerektirdiğini koymakla yıkılmaz bir toplum, yaşama gücünü göstermiş olur. Benliğini de yitirmez. Gelenek değil-

dir bir toplumun, bir ulusun benliğini yapan. Bir toplumun, bir ulusun benliği, yaşayışına, düşünüşüne verdiği biçimdedir, kendi de ne yaptığını iyice bilmeksizin verdiği biçimdedir. Kişi bilir mi benliğinin, kendisini başkalarından ayıran niteliğin ne olduğunu? Olaylar karşısında birtakım tepkileri vardır, ancak bilmeden, kendi elinde olmadan gösterir bunları, istese de kaçınamaz o tepkilerden. İçinden gelme bir itiştir bu. "Neden böyle yapıyorsun? Ben ben'im de onun için." Bu benlik kişinin özündedir, değişmez. Auguste Bréal, Philippe Berthelot için: "*Değişmeler arasında kendi kendinin benzeri olan gönüldeş*" diyor. Değişmelerle yitirilmez ki o ben'in. Başka birine öykünmekle (taklit etmekte) edinilemiyeceği gibi öykünmekle yitirilmez de. Picasso, "*Kimseye öykünmekten korkmam, kendime öykünmekten korkarım*" dermiş. Başkalarından aldığına, öğrendiğine kendi damgasını, benliğinin silinmez, yıpranmaz imini vurabilir de onun için. Kendine güvenen dörütmen (sanatkâr) özgünlüğe (*originalité*'ye), kimseye benzememeğe özenmez, arar benzemeği, başkalarına benzese gene yapıtından (eserinden) kendi benliğinin okunacağını bilir. Dışarıdan aldıklarına kendi damgasını vurmağa, özüne sindirip onlara yeni bir biçim, ancak kendi elinden gelecek bir biçim vermeğe gücü yeter. Kendi kendine öykünmesi ise benimseme gücünün, içine sindirme gücünün azaldığını, söndüğünü gösterir.

Bu, kişi için doğru olduğu gibi toplum için, ulus için de doğrudur. Geleneklerine sımsıkı sarılan, onlardan ayrılmakla benliğini yitirmekten korkan bir toplum, kendi kendine öykünüyor demektir, yeniden yaratamıyor, yeniden aldıklarına kendi damgasını vurmağı başarmıyor da geçmişte yaptıklarını ekilemek (tekrar etmek) istiyor demektir. Kendine güvenen, kendinde yaratma gücü bulunduğunu sezen bir toplum, değişmekten, yenileşmekten, inançlarında doğruyu yanlışı aramaktan, yeni bir yola girmekten çekinmez. Yenisini kurabileceğini bildiği için saplanmaz eski düzene. Geleneklere bağlanmak, topluma güvensizlikten gelir.

Ulus, 24.5.1956

ATAÇ, NURULLAH *(Beylerbeyi/İstanbul, 21 Ağustos 1898 – Ankara, 17 Mayıs 1957)* Denemeci, eleştirmen.

Adı Ali Nurullah. Nurullah Atâ, Ahfeş (1935'ten sonra *Tan*, *Haber* ve *Akşam Postası*'ndaki yazılarında), Sabiha Yağızlar (MEB yayınları arasında çıkan Fransız klasikleri çevirilerinde), Alkan (*Son Havadis*'teki çeviri roman tefrikalarında [1953]), Ali Gümrükçü (*Dünya* gazetesindeki "İslâmlık ve Garplilik" adlı çevirisinde), Kavafoğlu ve Süha Kavafoğlu (*Ulus* [1952] ve *Yeni Ulus*'taki [1953] fıkralarında) imzalarını kullandı. Hammer'in *Devlet-i Osmaniye Tarihi*'ni Türkçeye çeviren, maliye nazırlarından Mehmet Atâ Bey'in oğlu. Ankara Radyosu'ndaki sohbet programları ve gazete yazılarıyla tanınan hekim ve milletvekili Galip Ataç ağabeyidir.

İlkokuldan sonra Galatasaray Sultanisi'ne başladı (1909-13), ancak dördüncü sınıftayken okuldan ayrıldı ve öğrenimini Avrupa'da sürdürmek üzere İsviçre'nin Cenevre kentine gitti. Babasının beklenmedik ölümü nedeniyle Mütareke döneminde (1919) Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı ve bir süre Darülfünun'da edebiyat derslerini izledi (1922). Kendini yerli ve yabancı edebiyatı yakından izlemeye adayıp kişisel çabasıyla Fransızca öğrendi; sınava girerek Fransızca öğretmeni oldu. Nişantaşı, Vefa, İstanbul ve Üsküdar liselerinde (1921-23) ve Adana Lisesi'nde (1924-25) Fransızca dersleri verdi. Ticaret Vekâleti'nde çevirmen olarak çalıştı (1925-26). Ticaret Vekâleti'ndeki görevinden ayrılarak yeniden Maarif Vekâleti bünyesine döndü ve bir yıl Talim ve Terbiye Dairesi'nde çevirmenlik ve İlk Tedrisat Dairesi şube müdürlüğü yaptıktan sonra tekrar öğretmenliğe başladı; Ankara Orta Muallim Mektebi'nde Türkçe, sanat tarihi, Fransızca (1928-30), İstanbul'da Pertevniyal Lisesi'nde, İÜ Yabancı Diller Okulu'nda (1937-38), Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (1939-40) ve Ankara Atatürk Lisesi'nde (1941-45) Fransızca öğretmeni olarak çalıştı. 1945'ten başlayarak Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nde yayın şefliği görevini yürüttükten sonra 1951'de Cumhurbaşkanlığı çevirmenliğine atandı; emekli olduğu 7 Şubat 1952 tarihine kadar bu görevde kaldı. Resmi görevinin yanı sıra TDK yönetim kurulu üyeliği ve 1951'den başlayarak yayın kolu başkanlığı görevlerini yürüttü. Ankara Numune Hastanesi'nde üremiden öldü. 1958'de kızı Meral Tolluoğlu tarafından, yılın en iyi eleştiri-deneme yazılarına verilmek üzere kurulan 500 lira tutarındaki "Ataç Armağanı" 1959'da Memet Fuat'a, 1960'ta Sabahattin Eyuboğlu'na verildikten sonra kaldırıldı.

Edebiyat dünyasına, Yahya Kemal'in yönetiminde yayımlanan *Dergâh* dergisinde (19 Ekim 1921), Ahmet Hâşim'in *Göl Saatleri* adlı kitabından söz eden bir eleştiri yazısı ve şiirlerle giren (1921-22; 6 şiir) Ataç şiirde başarılı olamayacağını kısa zamanda fark ederek tiyatro ve edebiyat eleştirileriyle deneme alanına yöneldi ("Şair olmadığımı, olamayacağımı anlamıştım, gene de gözüm sanattaydı, bir sanat adamı sayılmaktaydı: 'Ne çıkar

şair değilsem? Ben de eleştirmeye veririm kendimi, o yolda ün kazanırım, adım yarına, gelecek yüz yıllara ulaşır!' diyordum." *Pazar Postası*, 13 Mayıs 1951). Ancak eleştirilerindeki "öznelci" anlayışını özellikle yazarlığının ilk yıllarında ısrarla savunan bir yazar olması, onu "eleştiri"den çok "deneme"ye yaklaştırdı ("Yakup Kadri olsun benden *münekkid* diye bahsetmemeli idi. Çünkü ben münekkid değilim. Hayatımda birkaç tenkid makalesi yazdım. Hangi muharrir o kadarını yazmamıştır. Fakat on sekiz yıldan beri yazdıklarım arasında tenkid makaleleri pek küçük, görülmez bir yer tutar. Bu gazetede, daha başka gazetelerde yazdıklarım –iyi veya kötü– birer 'essai'dir, bir moralistin düşünceleridir. Tekrar ediyorum: Yazdıklarımın iyi olduğunu iddia etmiyorum. Fakat onlar tenkid, critique değildir, essai'dir." *Haber* gazetesi, 10 Mart 1938).

Ataç'ın, eleştiriden denemeye, öznelcilikten sanatsal yaratıcılığa tüm bu gidiş gelişleri, yaradılışındaki "sanatçı olma" tutkusundandır. İçinde bir "ukde" halinde duran şiir yazma düşünce ve dileği, bir iki denemeden öteye geçememiş, oyun yazma girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır ("Çocukluğumdan beri pek severim oyun görmeği. Kendim oynamağa, oyunlar yazmağa özendiğim oldu, o vergi yokmuş bende, beceremedim." *Ulus* gazetesi, 15 Ocak 1949). "Yaratıcılık" saplantısı Ataç'ın yakasını bir türlü bırakmaz; gerek kendine yakıştıramadığı eleştirmen rolünden geri durup denemeci sayılmak isterken, gerekse istemeyerek de olsa eleştirmen rolüyle öne çıkıp da sınır tanımaz bir "öznelcilikten" yana tavır alırken, sürekli olarak bu saplantıdan hareket etmiştir. Yazılarında alay ve öfke duyguları ağırlıklı olarak öne çıkar; sevmedikleriyle alay eder, sevdiklerine ise öfkelenir. Yazılarında, düşüncenin yanı sıra duygularına ve giderek kişilik özelliklerinin kimi yansımalarına ısrarla yer vermesinin nedeni, Ataç'ın içinde varlığını sürekli olarak koruyan o tatmin edilmemiş sanatçılık duygusudur. Ama Ataç gerek edebiyat-sanat konularındaki engin bilgi ve donanımı, gerekse güçlü sezgisiyle, "denemeci-eleştirmeci", "öznel-nesnel" eleştiri kararsızlıklarına kesin bir nokta koyarak 1950'lerde nesnel eleştiriden yana tavır aldıysa da savunduğu görüşleri yazılarında uygulamadı. Giderek "denemeci" kimliğinden de "feragat" ederek, edebiyat çevrelerinin kendine biçtiği "eleştirmen" rolünde karar kılan Ataç, A. Bezirci'nin deyişiyle "Belki sistemli bir eleştiri meydana getirmedi, ama ilgiyi o yana çekti."

Ataç, bütün bu yenileşmeden, çağdaşlıktan yana tavrına rağmen, önceleri "devletçi", daha sonra "tutucu", giderek de "gerici" suçlamalarıyla karşılaşmıştır. Bu türden suçlamalarla karşılaşmasının nedeni onun "sanatçı" ve "halkı" ayrı yerlerde konumlayan yazıları ve söz konusu yazılarının toplamından bir araya getirilen *Prospero ile Caliban* adlı kitabıdır. Shakespeare'in *Fırtına* adlı oyunundaki Prospero ile Caliban karakterle-

rinden esinle, Prospero'ya "sanatçı", Caliban'a "halk" kimliklerini yükleyen Ataç, halkı göz ardı eden tutumuyla söz konusu suçlamaların muhatabı olmuştur. Özellikle Demokrat Parti iktidarıyla gündemi belirler bir niteliğe bürünmüş halk popülizmine muhalefetini dile getirdiği yazılarında Ataç'ın dönemin "ilerici-devrimci" kavrayışına uzak düştüğü de bir gerçektir. Onun "kültür insanı" kimliği, çağdaşlık ve yenileşmeden yana tavrı, başta edebiyat olmak üzere sanatı kavrayış ve yönlendirişindeki isabetli saptamalarının değeri ve ölümüyle yarattığı boşluk ancak sonradan anlaşılmıştır.

V. Günyol, Ataç'ın aşırılığını, donup kalmak korkusu, kendini durmadan aşmak isteği ile açıklar. "Türk aydınının kendini donmaktan kurtarması ancak olgun bir düşünce geleneği kurmakla mümkün olabilirdi onca. Ataç, olgun bir düşünce geleneğinin kurulabilmesi için her düşünceyi sonuna kadar götürmek gerektiğine inanmıştı. Düşünceleri sonuna kadar götürmekse, insanı ister istemez aşırılığa vardırırdı. Ataç'ın aşırılığı bu inançtan doğan bilinçli bir aşırılıktı." A. Benk ise Ataç'ın eleştirmenliğini "Ataç'ın eleştirmeciliği bir 'beğeni' eleştirmeciliğiydi (...) Sevdiğini sever, sevmediğinin üstünde durmayı aklından bile geçirmezdi; dursa, incelemeye katlansa belki de beğeni ölçüleri değişecek, ummadığı imkânlar bulacaktı kendine. Fakat nesnel ölçülerin dışında kaldığından olacak, içgüdüsü, sezgisi alabildiğine gelişmişti. Kendi sanat görüşüne uygun eserler arasında (bu görüşün on dokuzuncu yüzyılı aşmadığı da bir gerçektir) en özlülerini hemen seçer, deyimim hoş görülsün, bunların kokusunu alır, az eleştirmende görülen bir inatla da savunurdu. Bu bakımdan, aramızdan 'alacaklı' olarak ayrıldığını söyleyebiliriz" biçiminde değerlendirdi.

Ataç, 36 yıllık yazı çabası boyunca 80'i aşkın dergi ve gazetede 4000'den fazla yazı yayımlamış, Batı edebiyatının önde gelen yapıtlarının Türkçeye kazandırılmasına öncülük ederek Yunan, Latin, Rus ve Fransız klasiklerinden elliye yakın çeviri yapmıştır. Ayrıca *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu* (1935) adlı iki ciltlik bir sözlüğü hazırlayan kurul içinde yer almıştır.

Yapıtları: Deneme-Eleştiri: *Günlerin Getirdiği*, Ank.: Akba, 1946; *Sözden Söze*, İst.: Varlık, 1952; *Karalama Defteri*, İst.: Yenilik, 1952; *Ararken*, İst.: Varlık, 1954; *Diyelim*, İst.: Varlık, 1954; *Söz Arasında*, İst.: Varlık, 1957; *Okuruma Mektuplar*, İst.: Varlık, 1958; *Günce*, İst.: Varlık, 1960 (*Günce I*, 1953-55, Ank.: TDK, 1972; *Günce II*, 1956-57, Ank.: TDK, 1972); *Prospero ile Caliban*, İst.: Varlık, 1961; *Söyleşiler*, Ank.: TDK, 1964; *Dergilerde*, Ank.: TDK, 1980.
Çeviri: *Mazi ile Âti Arasında* (G. Ferreno), İst.: Hâkimiyet-i Milliye, 1926; *Hürriyetin Bahası* (C. Caolidge), Ank.: Hâkimiyet-i Milliye, 1926; *Genç Werther'in Istırapları* (J. W. Goethe), Ank.: MEB, 1930; *Mitoloji*, İst.: Kana-

at, 1933; *Mercan Adası* (R. M. Ballantyne), İst.: Kanaat, 1939; *İki Yeni Gelinin Hatıraları* (H. de Balzac), İst.: Semih Lütfi, 1940; *Dünya Gözüyle* (C. Vildrac), Ank.: MEB, 1940; *Adsız Köşk* (A. Fournier), İst.: Ahmet Halit, 1940; *İspanya Tarihi* (L. Bertrand), İst.: Kanaat, 1940; *Oidipus Kolonos'ta* (Sophokles), Ank.: MEB, 1941; *Philoktetes* (Sophokles), Ank.: MEB, 1941; *Kırmızı ve Siyah* (Stendhal), 2 c., Ank.: MEB, 1941-42; *Fil* (M. Aymé), İst.: Kanaat, 1941; *Öküzler* (M. Aymé), Ank.: MEB, 1941; *Bodur Kara Horoz* (M. Aymé), İst.: Kanaat, 1941; *Ördek ile Pars* (M. Aymé), Ank.: MEB, 1941; *Koç ile Doğan* (M. Aymé), Ank.: MEB, 1941; *Köpek* (M. Aymé), Ank.: MEB, 1941; *Kurt* (M. Aymé), Ank.: MEB, 1941; *Kötü Kaz* (M. Aymé), İst.: Kanaat, 1941; *Kumarbaz* (F. M. Dostoyevski), İst.: Ahmet Halit, 1941; *Amphitryon* (Plautus), Ank.: MEB, 1943; *Kan Davası* (H. de Balzac), İst.: Hilmi, 1943; *Andrea del Sarto* (A. de Musset), Ank.: MEB, 1943; *Granata Sefahati* (M. Magre), Ank.: Akba, 1943; *Çömlek* (Plautus), Ank.: MEB, 1943; *Urgan* (Plautus), Ank.: MEB, 1943; *Kardeşler* (Terentius), Ank.: MEB, 1943; *Tehlikeli Alakalar* (C. de Laclos), Ank.: MEB, 1944; *Fırsat* (P. Mérimée), Ank.: MEB, 1944; *Çifte Bakkhis'ler* (Plautus), Ank.: MEB, 1944; *Seçme Yazılar* (Samsatlı Lukianos), 2 c., Ank.: MEB, 1944; *Masallar* (Aisopos), Ank.: MEB, 1945; *Andros Güzeli* (Terentius), Ank.: MEB, 1946; *Formio* (Terentius), Ank.: MEB, 1946; *Kaynana* (Terentius), Ank.: MEB, 1946; *Özünün Celladı* (Terentius), Ank.: MEB, 1946; *İkizler* (Plautus), Ank.: MEB, 1946; *Tecimen* (Plautus), Ank.: MEB, 1946; *Buğday Kurdu* (Plautus), Ank.: MEB 1947; *Casina* (Plautus), Ank.: MEB, 1947; *Epidicus* (Plautus), Ank.: MEB, 1947; *Üç Akçelik Kişi* (Plautus), Ank.: MEB, 1947; *Hortlak* (Terentius), Ank.: MEB, 1947; *Hadım* (Terentius), Ank.: MEB, 1947; *Kartacalı* (Plautus), Ank.: MEB, 1948; *Altın Eşek-I* (Apeleius), Ank., 1950; *Masallar* (H. C. Andersen), Ank.: MEB, 1952; *Taras Bulba* (N. Gogol), İst.: Varlık, 1954; *Don Ramiro* (E. R. Larreta), Ank.: MEB, 1954; *İğreti Suret* (M. Aymé), İst.: Varlık, 1955; *Yedi Kızlar* (G. Simenon), İst.: Varlık, 1960; *Madame Bovary-Taşra Âdetleri* (G. Flaubert; S. E. Siyavuşgil ile), İst.: Remzi, 1967; *Mitoloji* (E. Granger), İst.: Cem, 1979.

Kaynaklar: T. Alangu, *Ataç'a Saygı*, İst., 1959; H. Dizdaroğlu-K. Ertop-S. N. Özerdim (haz.), *Ataç*, Ank., 1962; Y. Çolpan, *Ataç'ın Sözcükleri*, İst., 1963; M. And, *Ataç Tiyatroda*, İst., 1963; S. Ulçugür, *Nurullah Ataç: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İst., 1964; M. Salihoğlu, *Ataç'la Gelen*, Ank., 1968; A. Bezirci, *Nurullah Ataç: Eleştiri Anlayışı ve Yazıları*, İst., 1968; V. Günyol, *Çalakalem*, İst., 1977; M. Tolluoğlu, *Babam Nurullah Ataç*, İst., 1980; Necatigil, *İsimler*, 58; Özkırımlı, *TEA*, I, 148; C. Süreya, "Ataç'ın Yazarları I, II", *Şapkam Dolu Çiçekle*, (2. bas.) İst., 1985, s. 5-26; Ş. Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı IV*, Ank., 1987, s. 188-196; Artan, 5, 6, 14, 19, 20, 24.

Denemelerin Yer Aldığı Kitaplar

Günlerin Getirdiği (1. basım: 1946, Akba)
Sözden Söze (1. basım: 1952, Varlık)
Uçak Yolculuğu • 11 • Kedi • 16 • Klasik • 21 •
Sevgi Üzerine Sözler • 25 • Aşk Şiiri İsteriz... • 29 • Düşe Çağrı • 33 •
Cesaret İster... • 37 • Değişme • 39 •

Karalama Defteri (1. basım: 1953, Varlık)
Ararken (1. basım: 1954, Varlık)
Şiir mi Güç, Nesir mi? • 43 • Samimilik • 47 • Gerçek ile Doğru • 50 •
Okumak • 54

Diyelim (1. basım: 1954, Varlık)
Söz Arasında (1. basım: 1957, Dost)
İki Şair • 58 • Gençlere Öğüt• 62 • Yaşlılar, Gençler • 65 •
Okumak • 67 • Yeni Yazı • 70

Okuruma Mektuplar (1. basım: 1958, Varlık)
Prospero ile Caliban (1. basım: 1961, Varlık)
Daldan Dala • 74 • Gene Yalnızlık • 78 • Cânım!.. • 82 •
Kendini Beğenmek • 88 • İstanbul • 93 • Yeni Yıl • 98 • Gelenek • 103